Preot C. MATASA

CĂLĂUZA JUDEȚULUI NEAMȚ

„CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREȘTI
1929

CĂLĂUZA
JUDEȚULUI NEAMȚ

Preot C. MATASĂ

CALAUZA JUDEȚULUI NEAMȚ

„CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREȘTI
1929

PREFAȚA

De „Țara de sus" (adică de marginea dinspre munte) se leagă istoria cea mai veche a Moldovei; iar in acest ținut, partea dinspre Bistrița și Siret, ocupă locul de cinste. Aici se află averea cea mai de seamă a sufletului românesc. De bisericile din munții Moldovei se leagă culminarea artei religioase la noi. Tot așa și oamenii din partea locului au stat in secolele din urmă mai totdeauna în frunte.

De la Ștefan Vodă până la Alexandri, Eminescu, Creangă, Conta, Melhisedec și alți bărbați de seamă, latura aceia a țării ne apare cu deosebire înzestrată. (Climatologii ne vorbesc de anume centre de acțiune in mișcarea atmosferei. S'ar putea vorbi și de un „centru moldovenesc" în mișcarea culturală a Românilor și-ar merita să fie privit aparte).

Deocamdată, părintele Matasă a avut bunul gând să ne descrie județul Neamțului.

Bine a făcut.

Intâi, pentru cei ce se îndreaptă vara spre munte. Două erau punctele de atracție. Pentru căutarea sănătății, orășenii din Moldova porneau spre băile Slănicului. Dar răsboiul a minat adânc această stațiune. Din contra, cei mânați numai de dorul mun-

ților apucau spre „mânăstiri". Varaticul, Agapia, Secul... sânt cunoscute și de copiii Moldovenilor.

Din șesul Romanului, de pe dealurile dimprejurul Iașilor și chiar de la malul Prutului și mai departe, Ceahlăul se zărește în fiecare seară, când soarele apune pe un cer senin. E o continuă invitare spre munte.

Dar drumul e lung. E nevoie și de o călăuză, care să arate călătorului toate frumusețile cari se ascund între „Carpații răsăriteni".

De aceia e o fericire că un cărturar născut în valea Bistriței și-a luat sarcina să ne călăuzească. Incepând cu pământul și sfârșind cu omul, părintele Matasă ne arată din toate, ceeace i s'a părut mai vrednic de luare aminte. Se înțelege, ca preot, ne arată mai ales bisericile.

In felul ei, cartea aceasta e unică. Nu cunoaștem alte județe care să aibă o monografie, în care interesul practic al călătoriei să fie îmbinat cu interesul pentru natură și istorie. E un real progres să vedem că s'a ivit și la noi genul acesta de lucrări.

Snobii, care abia așteaptă lunile de vară, să poată spune că pleacă „în străinătate" nici nu bănuesc ce comori de frumusețe ascunde propriul nostru pământ.

Să citească lucrarea părintelui Matasă și să pornească la drum.

Iar cei care au evlavie pentru trecut și grijă de prezent și de viitor, sperăm că vor urma pilda autorului și vor scrie pentru alte județe ale țării călăuze ca aceasta.

S. Mehedinți.

CATRE CETITORI

Judeţul Neamţ este cercetat de foarte multă lume, cu deosebire în timpul verii. Călătorul însă — fie străin, fie localnic — nu trebue să se limiteze numai la plăcerea ce i-o poate împărtăşi pitorescul fermecător al acestui frumos colţ de ţară; ci, din potrivă, i-ar fi foarte necesar şi l-ar interesa — poate mai mult încă — şi înţelegerea ştiinţifică, măcar elementară, a lucrurilor ce le vede şi le admiră pe văile şi plaiurile acestui judeţ. Lucrarea de faţă încearcă să satisfacă această nevoe.

Poate că unii vor găsi-o prea desvoltată pentru o „Călăuză"; am socotit totuş că nu e rău să pun la îndemâna călătorului date cât mai complecte asupra localităţii sau monumentului ce ar vroi să cerceteze, scutindu-l astfel de a mai purta cu el biblioteca necesară în acest scop.

Atrăgând — prin aceasta — atenţiunea publicului asupra bogăţiei şi însemnătăţii monumentelor şi localităţilor mai de samă ce le cuprinde judeţul Neamţ şi dând în acest scop informaţiuni mai va-

riate; lucrarea aceasta nădăjduesc că va servi ca un indemn pentru alcătuirea unei *monografii* complecte a județului, lucrare de mare insemnătate, dar care cere negreșit alte mijloace și alte puteri.

Daca voiu fi isbutit, prin această incercare, să dau un bun tovarăș de drum celor ce doresc să cunoască județul Neamț, o datoresc in mare parte indemnului și prețioaselor indrumări ce mi-au dat domnii: G. Macovei, geolog, profesor universitar din București și domnul profesor I. D. Ștefănescu, cărora le mulțumesc călduros și cu acest prilej.

Preot C. Matasă.

CUPRINSUL

PARTEA I-a.

Priviri generale.

*

PARTEA II-a.

Orașe, monumente și localități mai însemnate.

TABLA ILUSTRAȚIILOR

NOTA. — Toate ilustrațiile sunt după fotografii de A. Chevallier, Piatra N., afară de «Vedere din Borsec» după un clișeu ce ni s'a pus la dispoziție de Administrația Băilor și «Icoana Sf. Gheorghe, din Agapia, lucrată după o fotografie din atelierul Pascu, Târgul Neamț.

PARTEA I.

PRIVIRI GENERALE

CAPITOLUL I.

Acest judeţ şi-a luat numele dela Cetatea şi părăul Neamţului, de unde poartă acelaş nume şi Mănăstirea ca şi târgul din apropiere.

Judeţul are astăzi o suprafaţă totală de 5206 km. patraţi, cu o populaţie de 208.941 locuitori [1]).

Marca judeţului este o căprioară, dovadă că întinsele păduri, care fac podoaba regiunii, au fost din cele mai vechi timpuri adăpostul favorit al acestei delicate şi gingaşe făpturi. Pecetea oraşului Piatra a avut ca emblemă şi căprioara, desigur, dar, că mai în urmă, şi-a luat şi judeţul aceeaş emblemă pe care o avea vechiul oraş de reşedinţă.

Neamţul se megieşeşte la răsărit cu judeţele Fălticeni şi Roman, la apus cu Câmpu-Lungul şi Ciucul, la nord cu Câmpu-Lungul şi Fălticenii şi la sud cu Ciucul şi Bacăul.

---

[1]) După „Expunerea situaţiei generale a jud. Neamţ pe 1927" alcătuită de Prefectură.

Munţii acestui judeţ fac parte din lanţul *Carpaţilor răsăriteni* sau *Dacici* şi alcătuesc două grupe: grupa Carpaţilor propriu zişi, formaţi din *Munţii Bistriţei*, ce se întind dela Rodna şi până aproape de Piatra, cu culmile Petrosul, Grinţieşul şi Ceahlăul şi Munţii Bicazului şi ai Tarcăului.

Grupa a doua, a *Sub-Carpaţilor*, se alcătueşte din un şir de dealuri ce merg descrescând până în luncile Siretului.

Intre lanţul Carpaţilor propriu zişi şi între dealurile sub-Carpatice se interpune un soiu de depresiune ca un adevărat uluc *„Depresiunea Subcarpatică“* [1]). Ulucul acesta se distinge foarte bine în valea Tazlăului, a Cracăului şi a Nemţişorului.

Structura solului. Judeţul Neamţ are o alcătuire geologică destul de variată şi de interesantă, regăsindu-se, în spaţiul lui limitat, geologia aproape a întregii Moldove de nord. Astfel, catena Carpaţilor propriu zişi, ce se întinde spre răsărit, până la o linie ce ar trece prin Tazlău şi Agapia, este formată din două zone geologice importante: *Zona cristalino-mezozoică*, la vest şi *Zona Flişului*, la est [2]).

Zona de vest cuprinde formaţiuni paleozoice (pri-

---

[1]) Numele de Carpaţi vine dela o ramură a Geto-Dacilor, Carpii, care locuiau deoparte şi de alta a acestui lanţ de munţi.

[2]) Din pricină că atât rocile cretacice din *Secundar*, cât şi cele paleogene din *Terţiar*, sunt aproape la fel şi formate în aceleaşi condiţiuni; s'au cuprins la un loc sub denumirea de Fliş. Astfel sunt diferitele conglomerate, gresii şi marne, care formează masive puternice în jud. Neamţ, în această zonă a Flişului.

mare), care prin sfărămăturile şi presiunile ce le-au suferit au fost metamorfizate şi transformate în şisturi cristaline. Peste ele plutesc petece de roce mezozoice (triasice şi jurasice), ca nişte simple resturi rămase dintr'o manta, continuă altădată.

Zona de est, sau Zona Flişului, e formată din depozite cretacice şi terţiare vechi (paleogene), care fiind mai tinere, deşi au fost şi ele cutate şi dislocate ca şi cele de fundament ale zonei precedente, n'au suferit nici un metamorfism. Limita dintre aceste două zone urmăreşte Valea Dămucului şi, ţinând apoi spre nord de Valea Jidanului şi prin pârăul Pintecului, trece pe la fundul pârăului Grinţieşul, dă în Valea Dreptului pentruca de acolo, continuându-se spre nord, pe la vest de Borca, să iasă pe marginea de est a Broştenilor, pentru a trece mai departe spre Câmpulung, pe la răsărit de Rarău.

In zona de Vest, munţii cei mai inalţi şi mai plini de varietăţi sunt cei alcătuiţi din petecele mezozoice, aşa cum sunt bună oară munţii dela fundul Bicazului (cu vestitele lui Chei). Heghieşul, Măgura Pri-[illegible], Pietrile Roşii, Rarăul etc. Pe când temelia cristalină, chiar când a format masive puternice, acestea sunt mai uniforme şi cu spinări mai rotunzite. (Grinţieşul, Budacul, Pietrosul, etc.).

In Zona Flişului, monotonia morfologică este ceva mai accentuată, căci numai pe ici, pe colea, răsar masive mai impozante, alcătuite de obiceiu din mase puternice de conglomerate. In fruntea acestora stă Ceahlăul, vin apoi Halăuca, Stănişoara, Măgura Tarcăului şi alţi munţi cu fruntea mai puţin semeaţă.

Dela marginea ecsternă a Flişului, spre răsărit,

până la o linie ce ar trece prin Şerbeşti, Târgul Neamţ, Oglinzi, etc., adecă pe fâşia ce am numit-o mai sus Zona Subcarpatică, se găsesc numai formaţiuni miocene, bogate în apariţiuni de isvoare sărate şi chiar masive de sare, de unde şi numele ei de zona saliferă subcarpatică, sau zona miocenă subcarpatică.

Dincolo de marginea acestei zone, spre Siret, se întinde aşa numitul Podiş Sarmatic, ce trece mai departe, peste Prut, până în Nistru şi ale cărui strate orizontale aparţin Sarmaţianului, cel mai tânăr etaj al Miocenului [1]).

Clima. Neamţul, fiind un judeţ de munte, are o climă cu variaţiuni neaşteptat de repezi, de aceea călătorul trebue să fie foarte prudent şi să nu judece vremea după clipa de faţă. In general, clima este în timpul verii mai răcoroasă ca la şes; iarna însă, frigul este mai puţin aspru ca la câmp. In regiunea muntelui, din pricina ploilor mai dese, umezeala se resimte mai mult ca în restul judeţului.

Apele judeţului Neamţ se adună în trei mari văi mai principale: Valea Bistriţei, a Moldovei şi a Trotuşului.

Bistriţa este apa cea mai mare din judeţ şi cea mai frumoasă din tot cuprinsul Moldovei.

„Cine străbate în lung Valea Bistriţei, va băga de seamă că înfăţişarea ei se schimbă după felul pământului prin care trece: în munţi, până la Broş-

---

[1]) Acest capitol este scris special pentru lucrarea de faţă de către Domnul G. Macovei, profesor-geolog la Universitatea din Bucureşti.

teni, are infaţişarea alpina, — atât cât străbate mezul cristalin al lanţului Carpatic.

După ce trece de Broşteni şi intră in ţinutul pietrelor mai tinere (Fliş), valea se lărgeşte şi numai insula calcaroasă a Ceahlăului mai înfăţişează priveliştı sălbatice de munte. In sfârşit, dela Piatra-Neamţului iesă pe podişul tânăr şi neîncreţit al Moldovei, şerpuind între maluri mediocre, până la Bacău, unde intră in lunca Siretului. Poţi zice că sunt trei Bistriţi deosebite"[1]).

— Multe râuri s'arunca din strâmtorile Carpaţilor in roditoarele noastre câmpii, nici unul însă nu deschide în băteliştea munţilor o vale mai luminoasă şi mai fermecătoare ca Bistriţa Moldovei. Ea întruneşte în intinsa-i domnie sălbatăcia Jiului, mareţia Oltului şi bogăţiile Prahovei.

Călătorii straini, care au străbatut-o pe plute, din Dorna până in Piatra, o pun cu drept cuvânt printre cele mai frumoase ape din lume. In vechime curgea pe pat de aur şi purta numele de „Aurar". Drum lung despică printre Măguri valurile-i repezi şi tainic îi e mersul. Să înalţă codrii sa o privească, sprinţare-i sar pâraele în cale, plutaşii îi cântă doine, satele huzuresc pe mândrele-i malluri. Pădurile au căprioare, isvoarele păstrăvi şi Bistriţa lostriţi [2]).

Bistriţa, in cursul ei prin valea strâmtă din munţii Barnarului, formează un fel de cataracte, numite „Toancele", cu priveliști de o neintrecută frumuseţă [3]).

---

[1]) Simion Mehedinţi. „Geografia" pag. 201.
[2]) Al. Vlahuţă. „România Pitorească".
[3]) „Repezişuri" şi „Chei", caracteristice apelor tinere au mai multe râuri din România, dar cataracte, afară de Dunăre, nu are nici o apă mare, afară de Bistriţa. (Din „Geografia" de D-l S. Mehedinţi).

CAPITOLUL II.

Viaţa de altădată şi viaţa de astăzi.

In judeţul Neamţ se găsesc urme de viaţă omenească, începând chiar din vrâsta pietrii; din nefericire insă, în această regiune a ţării, nu s'au intreprins săpături sistematice spre a scoate din pamânt singurele dovezi ce le mai putem avea pentru viaţa omenească, nu numai din timpurile preistorice, dar chiar şi din cele mai apropiate, până la descălicare.

Intâmplător, s'au găsit: un topor de piatră la Ghindăoani, un ciocan de silex lustruit, la M-rea Bistriţa, un cuţit de silex la Borleşti, cioburi de oale la Dobreni şi pe Cozla, etc. [1]).

Ţinând sama de datele ce le găsim in *„Getica"*, monumentala lucrare a lui *V. Pârvan*, şi în acest judeţ se poate urmări viaţa omenească până la 3000 a. Hs., de când se cunoaşte ca, trăind in intregul cuprins al Daciei — între Nistru şi Tisa — o populaţie Geto-dacică foarte numeroasă, cu o civilizaţie infloritoare şi peste care au năvălit, venind din Asia, pe la 1000 a. Hs. Cimerienii şi pe la 700 a. Hs. Sciţii. Amândouă aceste neamuri, după ce au distrus, în parte, frumoasa cultură a băştinaşilor, s'au asimilat în masa localnicilor.

După Ptolomeu, care înşiră numele popoarelor ce locuiau Dacia inainte de Romani, trăia, cam in nordul judeţului Neamţ, o ramură Geto-Dacă, nu-

[1]) Toate aceste obiecte şi inca multe altele se pot vedea in colecţia Muzeului, intemeiat de regretatul, fost director, M. Stamatin, la liceul „Petru Rareş" din Piatra Neamţ.

mită *Costobocii*, iar in restul judeţului, mai spre sud, locuiau *Caucoenzii*.

Strabo, in harta Daciei, fixează chiar *Petrodava*, o cetate Geto-Dacă, între râul Bistriţa şi Siret [1]).

In adevăr că atât *Peste Vale*, în apropiere de Piatra, unde se crede că a fost vechea Petrodava, cât şi pe muntele *Cozla*, pe locul unde în 1897 s'a surpat o mare porţiune de deal, s'au găsit numeroase cioburi de oale şi alte urme ale unor însămnate staţiuni preistorice, care prezintă caractere sigure spre a fi determinate. Atât staţiunea de pe Cozla, cât şi cea de pe locul numit astăzi Petrodava, sunt aşezate în poziţiuni perfecte de apărare, aşa cum sunt aşezate toate cetăţile Geto-Dace.

Cercetări serioase pentru studiul staţiunilor acestora, ca şi pentru identificarea Petrodavei pe teren, nu s'au făcut încă [2]).

În judeţul Neamţ se găsesc numeroase urme ale vieţii străvechi, ne cercetate încă: movili, cetăţui, şanţuri, etc. Notez aici câteva localităţi din judeţ, unde s'au găsit diferite lucruri vechi: Movila Uriaşului, care încă din timpul lui Ştefan cel Mare e cunoscută sub numele de Movila Iucaşului, in Mărgineni; Movila lui Cireş în marginea Grumăzeştilor; Dealul Movilei în Girov; Cetăţuia in Tazlău; în Bodeştii Precistei şi în Bozieni, unde e şi Dealul Comorii, in pamântul căruia s'au şi găsit bani şi o-

---

[1]) Referitor la Petrodava să se vadă amănunte, de Pârvan, în Getica, pag. 258, 454, 470, 556 şi 583.

[2]) Avem o singură descriere a staţiunei de pe Cozla, publicată de Căpitan Gh. Grinţescu în ziarul „Ştiinţelor populare şi al Călătoriilor", din Decembrie 1915. Tot aici se vorbeşte şi despre Petrodava.

biecte vechi: Cetațuia in comuna Siliștea, in M-rea Bistrița; Cetățuia Altanul in Hangu și Cetațuia lângă Piatra, pe unde ar fi fost Petrodava, etc.

* * *

Multe din satele de astăzi le găsim amintite in vechile documente, incepând de prin secolul al XIV-lea, ceeace presupune că in deosebi pe valea Cracăului și a Tazlăului, așa numitul „uluc subcarpatic", vor fi fost sate mai inainte chiar de descălicare [1]).

Astfel, din documentele dela Ștefan cel Mare, vedem că Voevodul intărește mai multe danii făcute de Domnii anteriori către Mănăstiri și boeri, danii prin care sate vechi din acest județ treceau, impreună cu moșiile inconjurătoare, din stăpânirea Domnului, in stăpânirea celor miluiți [2]).

Dintr'un document dela Ștefan cel Mare, din 30 Oct. 1458, se vede, bunăoară, că Braniștea M-rei Bistrița se intindea până in „poenițele de sub Ceahlău" și că exista satul Ooanțul; din alt document, din acelaș an, se vede că exista „mănăstirea dela Hangu în hotarăle ei vechi". Dacă ținem samă apoi că intr'un vechiu document se vorbește de pârâul Răpciunii și de altă veche mănăstire, „Poenile", de

[1]) In depresiunile subcarpatice, adecă in ulucul format din șirul Carpaților și dealurile subcarpatice, cum sunt in Jud. Neamț văile Tazlăului, Cracăului și Nemțișorului, unde omul avea la indemână loc pentru agricultură, lemn pentru casă, apă și dese isvoare de slatină, așezările omenești sunt foarte vechi.

[2]) I. Bogdan „Documentele lui Ștefan cel Mare", 2 volume.

sub Ceahlău, este foarte probabil că regiunea Hangului a fost locuită din străvechime.

Alte documente dela Ștefan cel Mare ne pomenesc de satul Pângărați, pe Valea Bistriței, cum și de o serie de sate vechi pe valea Cracăului, pe unde sunt astăzi comunele Bodeștii-Precistei, Girov, Șerbești, Căciulești și mai la vale Roznov și Margineni și anume: Turtureștii, Cauceleștii, Căcăcenii, Grieleștii, Lupșa, Lăslăoanii, Stolnicii, Bahna, Făurei, Mănești, Gostilești, Bârzotești, Gheuroești, Serbești, Ghigoești, Trudești, Obârșia, Bălinești, Zănești, Bălășești, Văleni, Itrinești, Balosinești, Averești, Boțești, etc.

Dobrenii, apoi și Almașul, unde sunt și astăzi, asemenea și Podolenii, Negriteștii, Obricul, Cârligi, Socii, Dușeștii, Borniș, Craeștii, Hlăpeștii, Malaeștii, Dragomireștii, Dămbeștii, Negoeștii, Dobruleștii, etc.

Pe pârăul Neamțului și afluenții săi găsim altă serie de sate: Iemereștii sau Gumăneștii, Tămpeștii, Mănjeștii, Belceștii, Arămoaia, Tutueștii, etc.

In regiunea Nechidului, pe unde sunt astăzi satele Cândești, Borlești, Tazlău, etc., se intindea odinioară o pânză de sate foarte vechi, dintre care nu e exclus ca unele să fi fost anterioare descălicării [1]).

Regiunea aceasta era cunoscută in vechime sub numele de *Câmpul lui Dragoș*. Numele acesta vine dela „Dragoș Viteazul, cunoscutul curtean „miles aulae" al lui Roman I dela 1392, al lui Ștefan I dela 1395 și al lui Alexandru Cel Bun. Două docu-

[1]) Intr'un uric dela Alexandru cel Bun, din 1400, se vorbește de satul Polana pe Tazlău și din alt document dela acelaș Voevod se vede că exista pe lângă Cârligii de astăzi, un sat numit Bereștii. Vezi „Buletinul I. Neculcea", Iași, anul 1926—1927, Fascicola 6.

mente ale acestuia, unul dela 29 Iunie 1400 şi altul dela 16 Septembrie 1408, îl numesc „Dragoş dela Neamţ". Câmpul lui Dragoş a fost proprietatea lui şi dela el a trecut la nepoţii săi" [1]).

Pe acest câmp, între Nechid şi Bistriţa, se aflau in secolul XV-lea, cel puţin următoarele sate: Bărbăşanii, Beţeştii, Borileştii, Dâmbeştii (judecia lui Dâmba), Drăgăneştii (judecia lui Dragan), Drăgoteştii, Drăguşanii, dela Dragoş primul proprietar al câmpului, Jurcanii, Paşcanii de lângă Borileşti, Urseştii, etc. [2]).

Tot in regiunea Tazlăului mai cunoaştem din vechime şi satele: Sacaluşeştii, Balcanii, Bereştii, Petrileştii, Basotenii, Năsoeştii.

Inca un document foarte preţios, din care se pot vedea vechile aşezări in judeţul Neamţ, este Harta Geografica a Moldovei, alcătuită de Dimitrie Cantemir. Cercetând această hartă, se văd numeroase sate pe văile amintite mai sus şi în deosebi se constată de aici, ceeace de altfel şi documentele mai vechi ne confirmă, că judeţul Neamţ, mai de mult, cuprindea şi satele ardelene: Bicazul, Tulgheşul, Corbul şi Bilborul, intinzându-se spre apus până la obârşia apelor, care curg incoace; că spre nord, atingea râul Moldova; spre sud urma o linie cu mult mai jos de Tazlău şi spre răsărit mergea până în apropierea Siretului [3]).

---

[1]) I. Bogdan „Documentele lui Ştefan cel Mare", Vol. I, pag. 250.

[2]) I. Bogdan „Documentele lui Ştefan cel Mare", Vol. II, pag. 551.

[3]) P. P. Panaitescu „Contribuţii la Opera Geografică a lui Dimitrie Cantemir".

Treptat-treptat populaţia românească a judeţului s'a inmulţit, adăogându-se vechilor aşezări sate mai noi, formate in marea lor majoritate de Români ardeleni, fugiţi din căminurile strămoşeşti din pricina greutăţilor de traiu, pe care nobilii Unguri le făceau din ce in ce mai apăsătoare pentru Români.

Fraţii ardeleni erau bine primiţi in Principate şi Voevozii le acordau inlesniri, deoarece aici, ţara era adeseori pustiită prin năvălirile Tătarilor, Turcilor, Cazacilor, etc., care duceau între prăzi şi mii de oameni ca robi.

Populaţia fiind deci rărită prin năvăliri, prin dese răsboae şi groaznice epidemii — mai ales ciuma, — care săcerau un număr considerabil de oameni, era nevoe pentru lucrarea pământului de locuitori străini. In acest scop de multe ori Domnitorii şi marii proprietari trimeteau un fel de agenţi, cari făceau prin Ardeal o intinsă propagandă spre a determina — în taină — lumea satelor să emigreze.

Imigrarea Românilor ardeleni in Principate a ajuns să fie o adevărată deslocare de mase in intreg secolul al XVIII-lea şi cu deosebire în timpul Mariei Tereza. Sate intregi părăseau Ardealul şi se aşezau în Moldova împreună cu preotul lor şi cu ceialalţi fruntaşi. Mulţi fugiau din pricina recrutărilor forţate, alţii din pricina boerescului prea apăsător, la care erau supuşi; în cele mai multe cazuri însă, Românii ardeleni fugiau şi din pricina persecuţiilor religioase [1]).

Ardelenii veniţi dincoace erau numiţi de localnici „*Ungureni*" şi numele de Ungureanu il poartă şi

---

[1]) I. Nistor „Emigrarile de peste munţi".

astăzi, in județul Neamț, foarte multe familii de prin sate.

Astăzi satele de pe valea Bistriței, in apropierea vechii frontiere, sunt, in marea lor majoritate, formate din ardeleni și localitatea de unde sunt plecați se mai păstrează încă și acum, in amintirea celor mai bătrâni, dovada că nu sunt veniți de mult.

In restul județului, către câmp, atâtea nume de sate și de familii, care ne spun de unde sunt veniți oamenii, ne arată marele număr de Ardeleni așezați și in această regiune, ori formând sate noi, ori adăogându-se la populația celor vechi. Astfel avem in jud. Neamț următoarele nume de localități: Bărgăoani, Valea Bretcanilor, Țuțuenii, Brășăuții, Oșlobenii, etc. și nume de familie: Ardeleanu, Mureșanu, Crișanu, Bărgăoanu, Bârsanu, Corduneanu, Țuțuianu, Mocanu, Ciucanu, etc.

Din vechile sate răzășești au mai rămas in acest județ. Uscații, Dragomireștii, Unghiu, Hlăpești, Ghigoești, Aramoaia, Totoești, Borșeni, Borniș, Soci, Dușești, Ghelăești, Mastacăn, Rediu, Cândești, Barcănești. Cele mai multe însă au dispărut prin strămutarea locuitorilor din pricina birurilor mari, sau pentrucă marii proprietari vecini le cotropise răzășia [1]).

* * *

Caracterele esențiale ale vieții locuitorilor din ținutul Neamțului sunt — mai ales in partea dela

[1]) Să se consulte in această chestiune și „Statistica Răzeșilor" de P. Poni. (Publicată de Academia R.).

munte — cele ale strămoşilor Geto-Daci. Sumanul, rectiul cumanac al ciobanilor, încingătoarea lată, de piele şi împodobită cu ţinte înflorite, opinca, chipul de a-şi construi casele şi gardul de prinprejur, vin dela aceşti strămoşi [1]).

Casele se fac astăzi din bârne de lemn, iar către câmp se construesc adesea şi din gard de nuele lipit cu pământ. Acoperişul se face din şindrilă, în satele dela câmp se mai acopăr casele şi cu stufiş, dar din ce în ce mai rar.

Faţă de un trecut nu prea indepărtat, locuinţa săteanului a făcut un mare progres. Nu mai departe decât cu 70—80 ani mai în urmă, casele dinspre câmp erau în majoritatea lor un fel de bordeie (hâje, ţărăneşte) aşezate direct pe pământ, sau chiar îngropate unelea şi cu ferestrele mici de tot, făcute din beşică de vită (bărdăzan sau bărdăhan). Acoperişul caselor la munte se făcea ca şi astăzi, din draniţă, dar nu bătută în cue de fier, care erau foarte rari, ci în cue de lemn de tisă sau din cep de brad. Încă se mai vede şi astăzi câte o casă veche, acoperită în chipul acesta, prin unele sate mai izolate din munte. Gardurile din răzlogi — un fel de scânduri făcute cu toporul, mai mult despicături — sunt făcute în zig-zag, cu pari, întocmai cum se văd cele de pe columna lui Traian, reprezentând gospodăriile Dacilor.

---

[1]) Amănunte de cel mai mare interes pentru această chestiune se pot găsi în V. Pârvan, „Getica", pag. 294, 316, 366—478 şi 690.

Asemenea se pot consulta cu folos şi lucrările: Dr. Gh. Creaniceanu „Igiena ţăranului Român" şi G. Oprescu „Arta ţărănească la Români".

Temeiul portului era pe vremuri: căciula înaltă de miel, neagră la tineret și albă la gospodari, adeseaori și un fel de căciulă (cumanac) cusută din suman negru; mai în urmă, pălăria, cu marginile late. Pentru femei,

Portul național din regiunea muntelui.

ștergarul de in sau de bumbac, frumos ales, astăzi broboade cumpărate. Pentru corp: suman lung, cojoc — lung în vechime, — bondă frumos înflorită, cu

acoperire la munte. Aceiaş îmbrăcăminte o avea şi femeia, care purta — ca şi astăzi — cămeşi înflorite cu frumoase cusături şi împodobite cu fluturi, după moda străveche, Geto-Dacică [1]).

Mijlocul încins — la şes — cu brâu şi pe deasupra curea lată, iar la munte numai curea de 15—20 c. m. lată şi bătută în multe şiruri de ţinte înflorite, de alamă sau de cositor, turnate adesea de ciobani după modele păstrate din moşi-strămoşi. Femeile, ca şi în trecut, se încing cu brâu şi cu bărneţe.

Bărbaţii poartă vara iţari subţiri, iar în timpul iernii bernevici albi de lână. In picioare şi bărbaţii şi femeile purtau, şi cei mai mulţi poartă şi astăzi, opinci legate cu aţe de păr sau cu fâşii de curea. Aproape toţi bărbaţii purtau la încingătoare „la curea" un cuţit lung, vârât în teacă şi mulţi aveau la şold o trăistuţă pentru purtat obiecte mărunte, trebuitoare omului — peste zi — la muncă. Traistuţa era împodobită cu împletituri de curea şi cu nasturi de metal lucitor, înflorind la mijloc un frumos „prăsnel" de alamă.

Pe vremea mai aspră, bărbaţii — adesea şi femeile — purtau în spate gluga, ce se mai vede astăzi doar la ciobani, făcută din suman alb aşa fel că pe ploae şi omăt se putea acoperi capul şi umerile bine, iar pe vreme uscată se puteau pune în ea lucruri de trebuinţă, ca într'o traistă.

Beţele de mână ca şi obiectele casnice şi mobilie-

[1]) Aplicele (nasturii înfloriţi sau ţintele) pe încingători, cuţitul cu teaca, la brau, fluturii ca podoabe la cămeşi şi preponderenta desenului geometric (zig-zag, cruci, etc.) şi a spiralei în arta ţărănească veche, sunt caracteristice artei Geto-Dace. V. Pârvan. Op. citat.

rul, erau împodobite cu iscusite desemne liniare — câteodată şi spirale — gen ornamental specific Geto-Dacic, spre deosebire de popoarele orientale (Sciţii), cari întrebuinţau figuri de animale în ornamentaţia casnică.

Tip de ţăran din Judeţul Neamţ.
Copie după un tablou pictat de A. Baeşu.

Ţăranii mai de mult, se hrăneau mai bine ca cei de astăzi, care pun mai mult preţ pe lux — când pot —

decât pe un traiu sănătos. Cu 60—70 ani în urmă, nu era țăran în satele dela munte care să nu aibă vite multe și mai ales oi, care desigur se puteau ține mai cu înlesnire atunci, ca acum, fiind lume puțină și locurile largi.

Brânza, laptele și carnea erau — împreună cu mămăliga — hrana principală a săteanului. Acesta mânca atunci mai multă carne ca astăzi, fiindcă știea să o și conserve, făcând așa numita tocană românească [1]), care ca și brânza, era un aliment foarte hrănitor și ușor de transportat sau de ascuns în timpul deselor bejănii și prădăciuni din țară.

---

[1]) Cred că nu va fi lipsit de interes să se știe cum se prepara această tocană tradițională, care prin alte părți se mai zicea și Sloiu.

Se facea în orice timp al anului, dar mai ales toamna. Se taia o oaie sau dacă era o vită grasă, se împărția între mai mulți gospodari — câte 20—30 de oca, de casă.

Intr'o căldare mare sau într'un ceaun de stână se punea toată carnea tăiată în bucăți și se fierbea bine cu apă și cu sare până când se desfăcea perfect de pe oase și scadea toată apa. Se alegeau oasele și carnea, se punea adoua oară la fiert numai în grăsimea ei — dacă nu era destul de grasă, se mai adăoga grăsime — se punea piper, ciapă și alt zarzavat care să-i dea gust bun mâncarii și se mai fierbea, amestecându-se bine, până ce scădea complect. După ce se lasa să se răcească, se batea într'o putină bine închisă și se punea într'o groapă, în pământ. Când îi trebuia omului să-și ia mâncare la lucru — undeva mai departe — nu-și lua la traistă, ca astăzi, o bucată de mămăligă rece cu ciapă, ci-și taia din putină un sloiu de tocană și când îi era foame, punea o bucată într'o tingire, o încălzea numai, și avea o mâncare gata, hrănitoare și deosebit de gustoasă.

Am văzut cum se pregătește această mâncare, când eram acasă la părinți în comuna Hangu și se mai face și astăzi unde și unde — în satele de munte — dar din ce în ce mai rar.

CAPITOLUL III.

Viața de astăzi.

Impărțirea administrativă. După punerea in aplicare a legii pentru unificareea administrativă, județul Neamț s'a mărit, cuprinzând astăzi un număr de trei comune Urbane: Piatra-N. capitala județului, Târgul Neamț și Buhuș. Comunile rurale sunt in număr de 60:

PLASA BISTRIȚA

Com.	Blăgești	cu	1663	sufl.	Com.	Podoleni	cu	2776	sufl.
„	Borlești	„	2976	„	„	Rediu	„	2227	„
„	Buda	„	1810	„	„	Siliștea	„	3571	„
„	Calu-lapa	„	3527	„	„	Tazlău	„	1718	„
„	Căndești	„	2838	„	„	V. lui Ion	„	2230	„
„	Costișa	„	2989	„	„	Zănești	„	3171	„
„	Mastacăn	„	1985	„					

PLASA BROȘTENI

Com.	Borca	cu	2024	sufl.	Com.	Farcașa	cu	2086	sufl.
„	Broșteni	„	2129	„	„	Galu	„	1927	„
„	Călugăreni	„	2241	„	„	Mădei	„	1460	„
„	Crucea	„	916	„					

PLASA CEAHLĂU

Com.	Bilbor	cu	1489	sufl.	Com.	Corbu	cu	1307	sufl.
„	Bistricioara	„	1975	„	„	Hangu	„	3131	„
„	Borsec	„	1916	„	„	Ceahlău	„	1906	„
„	Buhalnița	„	2369	„	„	Tulgheș	„	3871	„

PLASA CETATEA NEAMȚULUI

Com.	Bălțătești	cu	2817 s.	Com.	Petricani	cu	3472 s.
„	Crăcăoani	„	3088 s.	„	Pipirig	„	3601 s.
„	Filioara	„	3104 s.	„	Gl. Averescu (fostă Uricheni)	„	2450 s.
„	Vasile Conta (fostă Ghindăoani)	„	2130 s.	„	Văn. Neamț.	„	4316 s.
„	Grumăzăști	„	3260 s.				

PLASA PIATRA

Com.	Bicaz	cu	3317 s.	Com.	Pangarati	cu	2220 s.
„	Bicaz. Ard.	„	7864 s.	„	Roznov	„	3287 s.
„	Bistriţa	„	1242 s.	„	Slobozia	„	2350 s.
„	Dumb. Roşie	„	2077 s.	„	Tarcău	„	1963 s.
„	Gârcina	„	2822 s.	„	Vaduri	„	1512 s.

PLASA RĂZBOIENI

Com.	Bălăneşti	cu	2194 s.	Com.	Dochia	cu	2428 s.
„	Bod. Precis.	„	4265 s.	„	Dragomireşti	„	1476 s.
„	Căciuleşti	„	1891 s.	„	Girov	„	2382 s.
„	Ştef. cel Mare (fostă Cârligi)	„	1481 s.	„	Mărgineni	„	3602 s.
				„	Ion Brătianu	„	1005 s.
„	Dobreni	„	2165 s.	„	Războeni	„	3385 s.
„	Negreşti	„	1961 s.	„	Şerbeşti	„	2247 s.

Intreaga populaţie a judeţului se ridică la 208.941 suflete [1]).

Starea economică. Creşterea vitelor ar putea fi pentru judeţul Neamţ un mare isvor de bogăţie, dacă s'ar face în chip mai raţional — selecţionându-se rasa şi imbunătăţindu-se ingrijirea — de oarece in această regiune sunt intinse fâneţe şi imaşuri de cea mai bună calitate. Cum insă agricultura se face in chip rudimentar, desigur că nici creşterea vitelor nu poate fi in mai mare progres. Cu foarte puţine excepţii, sătenii obişnuesc şi astăzi să ţină vite multe, dar de rasă inferioară, nedând cuvenita însămnătate calităţii nutreţului, adăpostului şi ingrijirei.

Pe anul 1927 se găsiau in judeţ: 17.681 cai, 12.157 boi, 35.380 vaci, 120 tauri, 19.137 juncani, 19.216 viţei, 32.181 porci, 235.938 oi şi 521 capre.

---

[1]) După Anuarul judeţului pe 1927, publicat de Prefectură.

In acest judeţ, statul are intemeiată la Graşi, nu departe de Târgul Neamţ, o fermă agricolă cu un depozit de reproducători de rasă superioară, cuprinzând 182 armăsari, 90 porci „mangaliţa" şi 121 oi de rasa ţigae „Karnabat". Folosul acestui depozit, bine condus şi organizat, este de mare preţ pentru imbunătăţirea rasei vitelor, nu numai din judeţul Neamţ, dar şi din judeţele vecine.

Deşi condiţiunile de desvoltare sunt dintre cele mai prielnice în judeţul acesta, totuşi pomologia, apicultura şi sericicultura n'au căpătat încă desvoltarea cuvenită; aceste ramuri de bogăţie nu se arată aici — afară doar de câteva neinsemnate excepţii — decât în stare primitivă [1]).

Serviciul Agricol in judeţul Neamţ este condus de un Consilier Agricol cu reşedinţa la Piatra şi care are in subordine şase Şefi de Regiune cu reşedinţa in: Târgul Neamţ, Piatra, Roznov, Buhuş, Războeni şi Farcaşa.

Sunt trei loturi demonstrative a câte 20 H-are lotul, in comunele: Căciuleşti, Dochia şi Podoleni.

Din suprafaţa totală a judeţului de 5205 km. p.,

---

[1]) *Livezi sistematice* notăm câteva mai de samă: la Doamna, pe moşia D-nei A. Costinescu, la Mărgineni pe moşia D-lor General G. Dragu şi Penciulescu, la Negreşti, Dobreni, Roznov şi Girov.

Prisăci mai mari sunt, la Schitul Tarcău, M-rea Agapia, Căciuleşti, Dochia, Români, Costişa, etc.

Din *moşiile care sunt cultivate mai sistematic* in acest judeţ, servind de exemplu şi sătenilor, notăm: moşia Mărgineni, proprietatea D-lor General G. Dragu, N. Penciulescu şi Cristea Solomon; moşia Costişa, proprietatea Cantacuzino Paşcanu; moşia Siliştea, proprietatea D-lui C. Nanu; moşia Dăneşti, proprietatea fraţilor Lalu şi moşia D-lui G. Isăcescu in Com. Dochia.

terenul cultivabil este în întindere de 1383 km. p., pădurile în întindere de 3092 km. p. iar terenul neproductiv: ponoare, râpi, prundișurile apelor, 729 km. p. In 1919—1924 s'au dat locuitorilor 14.591 H. a. pădure, care urmează să fie defrișată; terenul acesta este destinat pentru islazuri.—Treizeci și cinci de mii H-are, sau 50% din suprafața arabilă a județului, o formează pășunele și fânețele comunale.

Pentru îngrijirea și paza întinselor păduri din județul Neamț funcționează următoarele *Ocoale silvice:* Broșteni, pe domeniul regal cu acelaș nume, Borca și Bicaz pe domeniile Coronei. Apoi Galu, Tulgheș, Bicazul Ardelean, Buhalnița, „Regina Elisabeta" în Tarcău, Vaduri, M-rea Neamț, Pipirig, Calu-Iapa, Tazlău, Gârcina și Târgul Neamț și Varatec. Jud. Neamț ține de Direcțiunea a IV-a Regională Silvica, Bacău.

Esența care predomină în pădurile de aici este bradul, după care urmează fagul, stejarul, mastacânul, etc. Bradul, ca lemn de construcție, este cunoscut în comerț sub două nume: moliftul sau bradul roș și bradul alb, două specii deosebite și ca preț și calitate. Moliftul, o specie de brad foarte căutată pentru rezonanță, se găsește mai ales în regiunea Galu—Farcașa—Broșteni și foarte mult în ocolul Tulgheș; mai puțin, se găsește și în celelalte păduri.

Vânatul nobil, adecă cerbul și căprioara, era cu 20—30 de ani în urmă, foarte mult în județul Neamț. In timpul din urmă, înmulțindu-se lupii, adevărații stăpâni ai pădurilor noastre de astăzi, vânatul nobil se rărește. Dacă nu se vor lua măsuri pentru stârpirea lupilor, cum s'au luat în alte țări, nu mult va

trece şi va dispare şi cerbul ca şi căprioara. Chiar astăzi, cerbul este foarte rar, se găseşte in deosebi in regiunea Ceahlăului. Un vânat foarte căutat, dar care se prinde greu, este jderul şi vidra. Râsul, este foarte rar. Se găsesc mai des: urşi, mistreţi, vulpi şi epuri. In regiunea Ceahlăului, a Grinţieşului şi Broştenilor, la altitudini mari, se găseşte cocoşul de munte sau gotca, un vânat foarte căutat, dar şi greu de prins [1]).

Un peşte delicios este lostriţa, care se găseşte in apa Bistriţei; incepe a se imputina fiind foarte căutată. Tot in Bistriţa se găsea până mai anii trecuţi scobaiul, astăzi aproape dispărut; se găseşte mult clean, mreană şi lipan, ca peşte mai ales. In afluenţii Bistriţei, pe păraele mai mari dela munte, se găseşte mult păstrav, un peşte delicios dacă e prins la vreme potrivită şi e bine pregătit, după datina lui. Lostriţa şi păstravul ar trebui ocrotit, ca de altfel şi cerbul şi căprioara. Păstrăv mult se găseşte pe păraele: Tarcău, Bicaz, Bistricioara, Neagra şi in deosebi pe Barnar.

Starea sanitară. De sănătatea locuitorilor acestui judeţ se ingrijesc: un medic primar, 14 medici de circumscripţie — la sate — dintre care 4 au şi spitale, un medic la Târgul Neamţ şi unul la Buhuş, 34 agenţi sanitari şi 28 moaşe. Spitaluri sunt in Piatra, Târgul Neamţ, Hangu, Războeni, Roznov şi Broşteni. Un mare Sanatoriu pentru tuberculoşi, la Bisericani, adună bolnavi din toată ţara.

---

[1]) Informaţiile relative la vânat sunt culese dela D-l C. Rujinschi, un maestru vânător.

Sifilisul și tuberculoza sunt boli foarte raspândite, mai cu seamă in populația de jos.

Serviciul veterinar are trei circumscripții: Piatra, Târgul Neamț și Buhuș, având fiecare circumscripție câte un medic veterinar. Vor trebui mari sforțări ca și acest serviciu să-și poată da roadele, pe care le cer nevoile vremii de astăzi.

Poștă-Telegraf-Telefon. Oficii de Telegraf și Poștă sunt în următoarele localități din județ. Piatra, oficiu centralizator, sub direcția caruia lucrează celelalte, din restul județului: Tarcău, Bicaz, Bicazul-Ardelean, Hangu, Tulgheș, Borsec, Borca, Broșteni, Târgul-Neamț, Răsboeni, Roznov, Buhuș și Tazlău.

Toate au și regie, afară de oficiile: Borca, Bicazul Ardelean și Tazlău.

Marea industrie și comerțul

Solul și subsolul jud. Neamț cuprinde imense bogății naturale, care nu pot fi valorificate din pricina greutății transporturilor, județul Neamț fiind foarte slab legat cu rețeaua căilor ferate ale țarii. Dela Piatra N., capăt de linie ferată din spre răsăritul județului și până la Toplița, capăt de linie dinspre apus, sunt peste 120 km. Este evident dar că orice exploatare în această regiune este extrem de ingreuiată din pricină ca transportul cu căruțele este prea costisitor și dificil.

Inginerii Dimitrie Leonida și Cristea Niculescu, sprijiniți de Banca Crissoveloni, au studiat complect instalarea unei căi ferate electrice Piatra-Dorna și Piatra-Toplița, in legătură cu marea lucrare a căderii

Bistriței. Statul n'a aprobat însă lucrarea, preferând să plătească concesionarilor mari despăgubiri.

Proectul pentru utilizarea căderii Bistriței și pentru electrificarea aproape a întregii Moldove, prevedea o mare uzină în satul Stejarul, în comuna Pangarați și închiderea Bistriței printr'un baraj de 60 metri înălțime, la punctul Isvorul Muntelui, 2 km. mai sus de Bicaz. Prin această lucrare se forma un lac de 20 km. lungime. Lacul ar fi avut un considerabil volum, de peste 400 milioane metri cubi de apă, suprafața inundată fiind de 1678 H. a., din care 507 H. a. ar reprezenta terenurile deja inundabile de pe malurile Bistriței.

Spre a se căpăta o cădere mare, apa din lac urmează să treacă — printr'un tunel — muntele Boșanului, ocolindu-se astfel bucla pe care o face Bistrița la Bicaz și eșind direct la Stejaru, unde este proectată uzina principală.

Căderea obținută era de 120 metri înălțime și energia produsă ar fi de 150.000 H. P., ceeace ar permite electrificarea întregii rețele de cale ferată din Moldova, deosebit că ar fi dat naștere la întinse industrii, prin care s'ar fi pus în valoare mulțimea bogățiilor naturale care zac în solul acestei regiuni [1]).

Afară de industriile de care ne-am ocupat aici, când am vorbit despre orașele Piatra și Târgul Neamț, mai sunt de remarcat următoarele mari întreprinderi:

---

[1]) Referitor la acest proect să se vadă publicațiunea „Perspectivele economice legate de valea Bistriței Moldovene", de Inginer D. Leonida.

„Fabrica de Postav Buhuș“ înființată de colonelul Alcaz la 1885. După mai multe schimbări in conducerea intreprinderii, societatea și-a mărit capitalul in 1902 la 1.300.000 aur, capital pe acțiuni și din acest moment, datorită unei noi direcțiuni technice și administrative, Fabrica a inceput să prospereze ajungând ca astăzi să aibă instalațiuni complecte, dela spălatul lânei până la terminarea postavului celui mai fin. Fabrica are o uzină modernă cu o putere de peste 2000 H. P., afară de mașini cu vapori și turbine de apă, cum și 1000 răsboae de țesut, în care sunt ocupați aproape 3000 lucrători.

De unde Fabrica, până la războiu, nu lucra mai mult decât mărfuri de rând, astăzi a ajuns să lucreze stofele cele mai fine, atât pentru doamne, cât și pentru bărbați.

„Cooperativa Albina“, societate pentru exploatare de păduri și fabrică de cherestea în comuna Tarcău.

Cooperativa Albina s'a înființat la 1914 cu 30 membri și 800 lei capital deplin vărsat. Astăzi are 1.750.000 lei capital și 560 membri. In 1924, Cooperativa a avut o datorie de 78.500.000 lei, din care a plătit până in 1928 suma de 47.000.000. In instalații: fabrică, cale ferată, mașini, etc., Coop. are investit un capital de 67.000.000 lei. A exploatat până in prezent circa 1200 H.a. pădure. Producția pe 1928 era in valoare de 60.000.000 lei. Lucrează în fabrică și exploatarea pădurii, aproape 2000 lucrători..

Societatea a dat până in prezent suma de aprox. 1.500.000 lei pentru diferite opere de binefacere.

„Cooperativa Tazlăul“, cu un capital de 574.850 lei, aur. Fabrică de cherestea și exploatare de pă-

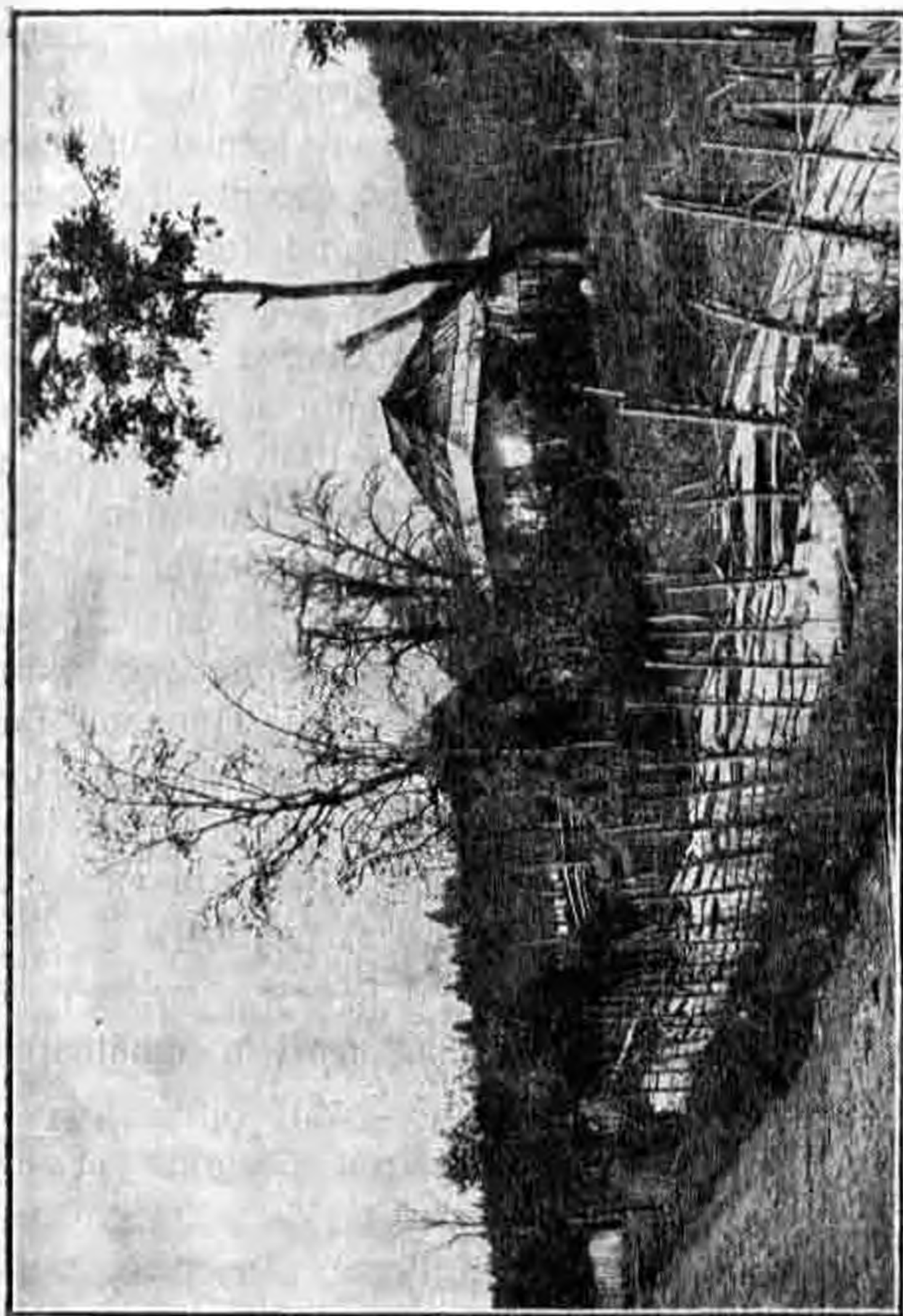
duri. Are 5 gatere şi o producţie anuala de circa 40.000 m.^{3} cherestea. Lucrează peste 200 muncitori. Nu se poate desvolta satisfăcător, din cauza greutăţii de transport a produselor, gara fiind departe de Fabrică.

Mai menţionăm apoi fabricile de cherestea: „Bistricioara" in Borsec, „Bradul" în comuna Galu, „Cracăul Negru" in com. Cràcăoani, Fabrica de rezonanţă „N. Georgescu" in com. Pangaraţi, fabrica „Mihăeţi" in com. Pipirig, „Piatra Corbului" a Domeniului Coroanei Bicaz. Fabrici de cherestea in comuna Tulgheş, in Negreşti, in M-rea Agapia şi altele mai mici.

Târguri şi iarmaroace. Târgurile sau bâlciurile care se făceau in vechime, in regiunea muntelui, aveau o însemnătate deosebită pentru viaţa românească de atunci. Târgurile — de obiceiu numai la zile mari — se făceau pe vârfuri de munte, pe platouri cu padini şi privelişti frumoase şi totdeauna in calea drumurilor mari. Astfel de târguri — numite astăzi iarmaroace — erau rari, odată pe an, şi constituiau un bun prilej nu numai pentru schimbul obişnuit de mărfuri, vite mai ales, dar şi pentru legăturile dintre oameni. Se improspatau prietenii vechi, se legau altele nouă şi se puneau la cale căsătorii, pentrucă nu lipsea dela aceste petreceri nici tineretul. Cei din mari depărtări veneau călări, cei mai de pe aproape călătoreau pe jos, in pâlcuri de 20—30, pe sate, clocotind munţii şi pădurile de chiuituri şi cântece.

Târgurile acestea de păstori, imbinate şi cu pe-

treceri, adevarate „Olimpiade" româneşti, cum le caracterizează un bun cunoscator al vieţii pastorale vechi, se numeau şi „Nedee" [1]).

O casă ţărănească.

In această privinţa este interesant de amintit că

[1]) N. Dragomir, „Din trecutul oierilor Mărgineni". Cluj.

în judeţul Neamţ sunt câteva localităţi care poartă denumiri ce s'ar părea că n'au astăzi nici un sens, cum sunt: „Pârâul Târgului" în Galu, [1]) „Târguşorul", un nume ce se dădea mai înainte unei localităţi din Bicaz[2]), apoi „Târgurile" în Pipirig şi „Bâtca Nedeei pe Muntele Lung din Broşteni [3]).

Faptul că aceste localităţi sunt tocmai în calea vechilor drumuri pe care circulau necontenit ciobanii încoace şi încolo, peste munţi, ţinând Valea Bistriţei, a Bistricioarei şi a Bicazului, ne dă dovadă că în aceste locuri trebue să fi fost cândva „târguri" şi „nedee", ca şi cele aşa de obişnuite în munţii Transilvaniei, până nu demult. Dealtfel o tradiţie a acestui obiceiu bătrân s'a mai păstrat aici până prin preajma marelui răsboiu. De Schimbarea la Faţă (6 August), sărbătoare de mult socotită ca patron al Ceahlăului, sătenii din toate satele de prin jurul acestui munte: Schiteni, Răpciuneni, Hangani, Buhălniceni, Isvorani, Sacani şi Bicăjeni, obişnuiau din moşi strămoşi să se urce sus pe munte şi să petreacă acolo toată ziua. Lipsea doar iarmarocul ca să fi avut imaginea exactă a datinii străvechi [4]).

Astăzi se fac iarmaroace mai mari în următoarele

---

[1]) C. D. Ghiorghiu, „Dicţionarul Geografic al Jud. Neamţ", pag. 304.

[2]) Ibidem. pag. 43.

[3]) A. Popovici şi G. T. Kirileanu, „Descrierea moşiei Regale Broşteni", pag. 17.

[4]) Ar fi de mare interes să se cerceteze cu deamănuntul dacă nume ca cel de „Târg" şi „Nedee" se mai întâmpină şi în alte localităţi din jud. Neamţ. Foarte folositor lucru ar fi şi o culegere de nume a vechilor sate şi localităţi. Aceasta ar servi pentru un studiu al toponimiei judeţului.

localităţi din judeţ: Piatra N., iarmaroc anual la Dumineca Mare. Târgul Neamţ, iarmaroc la 13 Mai. Roznov, la Sfinţii Impăraţi şi la 14 Septembrie, iarmaroc anual la Buhuş.

Târg săptămânal la Piatra este Joia, la Târgul Neemţ, Lunea, la Buhuş Mercurea şi la Roznov Marţea.

CAPITOLUL IV.

Instituţii Culturale

Cultul. In judeţul Neamţ sunt 9 parohii urbane ortodoxe şi 91 parohii rurale cu 14 biserici la oraşe şi 153 la sate, din care 62 biserici sunt de zid şi 92 de lemn. Bisericile acestea sunt deservite la oraş de 14 preoţi, 2 diaconi, 22 cântăreţi şi 14 paracliseri. In parohiile rurale sunt 86 preoţi, 177 cântăreţi şi 5 eromonahi, suplinitori în parohiile vacante.

Clerul de mir, in judeţ, este sub conducerea a doi protoierei, unul cu reşedinţa la Piatra N. şi altul cu reşedinţa la Târgul Neamţ. In judeţ mai sunt 5 mănăstiri şi 5 schituri de călugări cu 315 monahi şi 3 mănăstiri şi un schit de călugăriţe cu 725 călugăriţe.

In comunile: Bicazul Ardelean, Tulgheş, Corbu, Borsec şi Bilbor, populaţia românească este de confesiune Greco-Catolică.

In oraşul Piatra traesc 60—70 familii de Lipoveni, care se ocupă in deosebi cu grădinăritul. Catolici şi protestanţi sunt in număr mic. Evreii care locuesc cu deosebire la oraşe: Piatra, Târgul Neamţ şi Buhuş, au ca supremă autoritate in materie de credinţă pe

Rabinul dela Buhuş, cu mare renume in intreaga populaţie evreească din ţară.

Instrucţia Publică. In Piatra N. se află următoarele şcoli secundare: liceul Petru Rareş, intemeiat ca gimnaziu la 1869 [1]), Şcoala Secundară de Fete, Şcoala Normală de Invăţători „Gh. Asachi", Şcoala Normală de Invăţătoare, o Şcoală Comercială Superioară, 2 Şcoli Comerciale Inferioare, una de fete şi una de baeţi, Şcoala Profesională de fete, Orfelinatul de Fete „Iulia Antonescu", Şcoala de Cântăreţi Bisericeşti, infiinţată la 1869 şi o şcoală inferioară de meserii.

In Târgul Neamţ avem: Gimnaziul „Regina Maria", Orfelinatul şi o Şcoală inferioară de meserii. In comuna Hangu se află Gimnaziul mixt „Dr. Anghelescu" şi in Bălţăteşti o şcoală de economie casnică.

Invăţământul primar este reprezentat prin 28 şcoli primare urbane, 197 şcoli rurale, 8 grădini urbane şi 6 grădini de copii, rurale. Aceste şcoli au fost deservite de 568 de dascăli. Din cele 28 şcoli urbane au local propriu numai 18 şi din cele 203 rurale au local numai 106. Populaţia şcolară in intregul judeţ pe anul 1927 a fost de 23.259 baeţi şi 21.763 fete.

Invăţământul primar din judeţ este controlat şi indrumat de un Revizor Şcolar, un Sub Revizor Şcolar de Cancelarie şi patru Sub Revizori Şcolari de Control, bugetari.

Invăţătorii din acest judeţ au şi o bancă pentru

---

[1]) Liceul „Petru Rareş" are şi un internat, in care pot fi primiţi până la 100 elevi. Internatul funcţionează intr'un local propriu, donat de defunctul *Alexandru Maxim.*

nevoile lor, cu un capital însemnat de aproape cinci milioane lei, Banca fiind în plină desvoltare.

Oştirea. *Regimentul de infanterie No. 15 „Războeni“.* La 1 Ianuarie 1877, prin o nouă organizare data armatei, ia ființă şi al XV-lea regiment de Dorobanți, având ca zonă de recrutare județele Neamț şi Suceava, cu reşedința la Piatra. Regimentul avea 2 batalioane de dorobanți cu schimbul şi primul comandant al Regimentului a fost L-t. Colonelul Fotea Alexandru. La 14 April 1877 armata română se mobilizează. Din Regim. 15 dorobanți se formează un singur batalion sub comanda maiorului Necolae Ion, intrând ca al treilea batalion în Regim. 14 de dorobanți.

Batalionul maiorului Neculae Ion trece Dunărea pe la Nicopole, la 21 Iulie 1877 şi ia parte la lupte distingându-se prin acte de vitejie. In deosebi, în luptele date la Plevna şi Grivița, batalionul face minuni de vitejie, pentru care este citat printr'un ordin de zi de Domnitorul Carol. In aceste lupte batalionul pierde foarte mulți oameni, iar dintre ofițeri, însuş comandantul cade mort împreună cu alți ofițeri. Comanda Batalionului o ia maiorul Burchi N. şi continuă luptele la Rahova, Vidin, Smârdan, etc. până la 15 Martie 1878, când batalionul se reîntoarce în țară.

In August 1891 se desființează regimentul de Dorobanți şi se creiază regim. de infanterie; cu această ocazie ia ființa şi regim. 15 cu reşedința la Piatra.

La 1913, regim. 15 „Razboeni" ia parte şi la campania din Bulgaria, fiind printre unităţile care au ajuns până sub zidurile Sofiei. In răsboiul de întregire, regim. 15, trece vechea frontieră prin valea Uzului şi respingând pe Unguri, ajunge in valea Mureşului.

Dupa retragerea din Ardeal, regimentul resistă pe crestele Carpaţilor, oprind pe duşmani să pătrundă in Moldova. Ia apoi parte la luptele din jurul Bucureştiului, in munţii Vrancii, ai Oituzului şi la Târgul Ocna. Acest Regiment n'a perdut niciodată un pas măcar din poziţia ocupată.

In a doua campanie, in Ungaria, Regim. 15 ia deasemenea parte *activa până la sfârşit*, ducând in *chip glorios tricolorul romănesc până la Buda-Pesta.*

Pe câmpiile Ardealului, pe crestele Carpaţilor, la Uz, la Pralea, la Caşin, pe Cireşoaia, la Coşna, pe câmpiile Bucureştiului, în munţii Buzeului şi ai Vrancei, pe câmpiile Ungariei, bravii ostaşi ai acestui Regiment au vărsat sânge din abundenţă. In acest răsboiu (1916—1919) Regimentul pierde pe câmpul de luptă peste 800 viteji, iar dintre ofiţeri au căzut morţi: maior Mihăileanu Şt., Căpitan Neagu D., Căpit. Nastasă N., Căpit. Vulovici Nec., Locotenenţii Diamandescu Eug., Gotcu Petru, Ghervasia Ştef., Milo Matei, Necolau Gh., Hurjui Pant., Diaconu Mihai, Săndulescu, Nistor M., Sub-lt. Ciupercă, Sub-lt. C. Constantiniu.

Regimentul 55 de infanterie, a luat fiinţă in anul 1914 sub comanda Lt.-Colonelului Al. Calmuschi. A luat parte in răsboiul 1916—1918 şi a săvârşit nenumărate fapte de vitejie. Drapelul Regim. 55 a fost

decorat cu ordinul „Mihai Viteazul" pentru eroismul ostaşilor lui. In timpul răsboiului Regim. acesta a fost condus cu multă vrednicie de către viteazul colonel Gh. Dragu, luând parte la luptele din Ardeal, pe valea Mureşului, apoi pe valea Prahovei unde la Buşteni, în ziua de 26 Octombrie 1916, a dat memorabila luptă cu armata bavareză, când Regim. 55 pierde peste 800 de morţi şi răniţi, păstrându-şi totuş poziţia până când a primit ordinul de retragere. Regim. 55 a mai dat apoi lupte grele, în care s'a distins în chip deosebit, la Mărăşeşti, Nămoloasa şi Mărăşti. Regim. 55 a fost cel mai distins dintre unităţile Diviziei a XIV, supranumită Divizia de fier.

Regim. a pierdut în timpul răsboiului peste 1000 de viteji, iar dintre ofiţeri pe: maior Căplescu, Căpitanii Scarlet Gh., Borcea D., Lăceanu D., locotenenţii Antistescu Nec., Grosu Andrei şi sublocotenenţii Mogârdici Ioan, Erinici Dum., Adămoae Const., Popa Gh., Lefter Nec., Alexandrescu Gh., Moisei Alex., Matasaru Const., Lupei Ion, Florescu Ion şi Ioan V. Gh. La terminarea răsboiului, în urma unei noi organizări a armatei, Regimentul 55 a fost desfiinţat [1]).

Jandarmeria. In judeţul Neamţ se află şi o *Companie* de jandarmi rurali cu reşedinţa la Piatra. Compania are 9 secţii şi 56 de posturi cu 9 plutonieri majori, 28 plutonieri, 23 sergenţi instructori, 19 sergenţi, 45 caporali şi 76 soldaţi.

In Târgul Neamţ îşi are reşedinţa un *Batalion* de jandarmi rurali, compus din 4 companii de instrucţie.

---

[1]) După notele date de D-l Lt.-Colonel C. Ionescu.

Batalionul acesta are de scop formarea elementelor in termin, recrutate pentru serviciul jandarmeriei, care, după terminarea instrucţiei, se trimit pe la companii, în judeţe. Acest batalion ar fi deci un fel de şcoală pregătitoare pentru jandarmi.

Dreptatea se imparte: in Piatra N. prin un Tribunal cu două secţii şi două judecătorii; in judeţ prin judecătoriile rurale din Broşteni, Hangu, Tulgheş, Războeni, Târgul Neamţ şi Buhuş.

Instituţii culturale şi filantropice din iniţiativă privată. Deosebit de instituţiile de Stat, in jud. Neamţ mai desvoltă o frumoasă activitate, inchinată educacaţiei şi asistenţei poporului şi următoarele instituţii din iniţiativă particulară: Crucea Roşie, Cercul de gospodine, Societatea pentru profilaxia Tuberculozei, Crinul Vieţii, Societatea „Principele Mircea", Ateneul popular şi Casa Naţională „Regina Maria".

„Crucea Roşie", sub conducerea unui comitet, activează pentru strângerea fondurilor, de care ar avea nevoe la vremuri grele pentru ţară.

„Cercul de gospodine", societate infiinţată aici şi condusă apoi câtava vreme de D-na Valentina Focşa, cu multă destoinicie, intreţine în oraş şi judeţ mai multe dispensarii pentru asistenţa copiilor mici.

„Societatea pentru profilaxia tuberculozei", din iniţiativa D-nei Profira Groholschi şi cu spriijnul Prefecturii a isbutit să achiziţioneze o confortabilă vilă la Techir Ghiol, unde in fiecare vară işi îngrijesc sănătatea un număr de copii şi funcţionari lipsiţi de mijloace, din jud. Neamţ.

„Crinul Vieţii“, societate a căreia suflet este D-na El. Lalu şi D-na Cecilia Grinţescu. Intreţine un dispensar în Piatra N., unde se dă o bună îngrijire unui mare număr de copii mici, săraci.

„Societatea Principele Mircea“, sub conducerea Doamnei N. Palade, se străduește şi ea pentru asistenţa gratuită a copiilor săraci, intreţinând un dispensar în acest scop.

Ateneul Popular, înfiinţat în 1925 din iniţiativa Asociaţiei Profesorilor secundari şi condus astăzi de D-l Profesor Panaite Popovici, a organizat până în prezent un număr de 40 şezători culturale, din care publicul pietrean doritor de lumină a folosit mult, având prilejul să asculte pe mulţi din fruntaşii culturei româneşti.

Casa Naţională „Regina Maria“. In iarna anului 1917—1918, un grup de luptători de pe front, activi şi rezervă, din armatele I-a şi a II-a a luat iniţiativa întemeerii *Caselor Naţionale*, instituţie menită să lucreze şi după terminarea răsboiului, pentru sporirea şi cultivarea virtuţilor strămoşeşti, pregătire absolut necesară pentru preîntâmpinarea altor vremi grele ce ar putea să ne mai ajungă. Un mare noroc pentru iniţiatori a fost şi hotărârea de a da D-lui General I. Manolescu, pe atunci Colonel, Şef al Marelui Stat Major de pe lângă un corp de armată, sarcina de a conduce această iniţiativă spre înfăptuirea de toţi dorită.

Astfel, în scurt timp, iau naştere una după alta diferite secţiuni ale Caselor Naţionale în mai multe oraşe din Moldova şi din Basarabia, ba chiar şi în sate.

O secție cu numele „Casa Națională Regina Maria" se înființează și la Piatra N. în anul 1919, având ca președinte pe D-l General Gh. Dragu, pe atunci colonel și comandant al Regimentului 55 infanterie. Secțiunea aceasta își are astăzi un local propriu, cu o frumoasă sală pentru conferinți, birou, bibliotecă și camere de serviciu. Localul a costat aproape un milion de lei și s'a construit într'un singur an cu sprijinul Centralei Caselor Naționale și prin străduința preotului C. Matasă, în colaborare inimoasă cu D-nii General G. Dragu, Colonel A. Fotin, L. Mrejeriu, L-t Colonel C. Ionescu, Gh. Stan, Eugenia Popovici și V. Șoarec, membri în comitet.

CAPITOLUL V.

Arta vechilor biserici [1])

Județul Neamț păstrează numeroase monumente istorice. Printre ele, un mare număr de biserici și mănăstiri întemeiate în vremea lui Ștefan Cel Mare — secolul al XV-lea și al XVI-lea, — în vremea voevozilor Bogdan Chiorul, Ștefan Cel Tânăr, Lăpușneanu și Petru Schiopu. Câteva au fost întemeiate în secolul al XVII-lea.

Nici unul din aceste monumente nu se păstrează

[1]) Deoarece în jud. Neamț se găsesc multe monumente vechi, care au și o mare valoare artistică, m'am folosit bucuros de prețioasele îndrumări, pe care cu multă bunăvoință mi le-a dat D-l Profesor I. D. Ștefănescu și cred că n'am greșit făcând loc în prezenta lucrare capitolului „Arta vechilor biserici". Acest capitol socot că va folosi și celor mai puțin inițiați în această materie, înlesnindu-le înțelegerea și prețuirea comorilor ce ne-au rămas dela bătrânii noștri.

in forma lui originală. Incendiile, devastările răsboaelor şi ruina vremii au prilejit rând pe rând numeroase reparaţii, restaurări şi prefaceri. Aceste prefaceri sunt uneori de mai mică importanţă, cum e la Biserica Sf. Ioan din Piatra. Alte ori prefacerile sunt foarte importante şi schimbă adânc fizionomia monumentului primitiv, cum s'a întâmplat bunăoară la Agapia.

Din aceste motive socotim că e de cea mai mare nevoe să dăm aici o serie de date şi de lămuriri cât de scurte şi elementare, din care călătorul să cunoască originile şi evoluţia stilului religios moldovenesc, precum şi fizionomia unei biserici din veacul al XV, din veacul al XVI şi dintr'al XVII-lea.

La obârşia desvoltării artei religioase moldoveneşti stă stilul bizantin constantinopolitan, introdus în sec. al XIV şi al XV-lea, din Muntenia şi direct din Constantinopol, pe calea mării. Leagănul artei moldoveneşti şi centrul ei de desvoltare a fost sudul Bucovinei şi nordul Moldovei, cam în regiunea vechilor capitale Baia şi Suceava.

Evoluţia artei bizantine în aceste două centre a fost puternic înrâurită de stilul roman medieval, în primul rând, şi de stilul gotic în al doilea rând. Interiorul catedralei episcopale din Rădăuţi, biserică basilicală cu trei nave longitudinale şi cu două rânduri de coloane, este mărturia cea mai limpede a celei dintâi înrâuriri.

Contraforturile, uşile şi ferestrele de piatră, în arcuri ogivale, precum şi podoabele bolţilor construite în secol. XV-lea din arcuri ogivale şi din ... de boltă, dovedesc cea de a doua înrâurire.

Impodobirea pereţilor exteriori ai bisericilor, in secolul al XVI-lea, cu picturi, fapt neexplicat definitiv până astazi, poate să stea in legătură cu catedralele romane medievale, ai căror pereţi exteriori purtau podoabe picturale.

S'a vorbit şi de influenţe armeneşti in evoluţia artei moldoveneşti, fără a se putea preciza rostul şi intinderea lor. Au existat şi inrâuriri ale artei italieneşti in Sec. al XV-lea şi al XVI-lea, aceasta in pictură. Se recunosc uşor influenţe ruseşti in sec. al XVII-lea. Ceeace ne interesează însă mai mult şi ceeace nu poate fi uitat este elementul original moldovenesc şi puterea creatoare, care a imbinat elementele esenţiale intr'o artă originală.

Stilul moldovenesc s'a hotărit in cel din urmă sfert al sec. al XV-lea, sub domnia şi de bună seamă sub puternica inrâurire a personalitaţii lui Ştefan cel Mare [1]). Epocile următoare au alterat in chip mai

[1]) Stilul moldovenesc al bisericilor lui Ştefan Cel Mare s'ar caracteriza in general prin: planul clasic bizantin (altar, naos şi pronaos), bolţile rotunde — in plin cintru— şi apoi absidele laterale ale naosului, care alcătuind cu absida principală un plan trilobat, formează (sec. al XVI) impreună cu naosul prelungit, o cruce cu braţele, la început vizibile numai in interior, mai târziu, vizibile şi în afară. La acestea se adaogă caracterele de influenţă gotică: inalţimea, care lipseşte stilului bizantin, întrebuinţarea contrafortului spre a da construcţiei mai multă soliditate şi podoabele dela uşi, ferestre, etc., tăiate în arcuri frânte, aşa numitele „ogive". O caracteristică a stilului moldovenesc — in arhitectură — sunt şi arcurile piezişe ce se suprapun celor patru mari arcuri ale naosului, inalţându-se astfel şi discrescând în mod ingenios. Datorită introducerii acestor arcuri piezişe, turla, în stilul moldovenesc,are o siluetă sveltă şi elegantă. Prin procedeul acesta se inlatură stâlpii interiori, care susţin cupola şi turla bizantină.

mult sau mai puțin fericit și foarte ușor fizionomia acestui stil.

Secolul al XV. Biserica Sf. Ioan din Piatra N. ne oferă monumentul cel mai bine păstrat al artei moldovenești din vremea lui Ștefan cel Mare. Celelalte edificii ale Veacului al XV-lea ne întregesc în chip foarte clar fizionomia unei biserici moldovenești dela sfârșitul veacului al XV și dela începutul celui al XVI-lea.

Biserica, din această epocă, este construită, ca plan, în dimensiuni relativ foarte mici, dintr'un trup subțire și elegant cu naos, pronaos și abside abia vizibile la exterior. Inălțimea bisericii și acoperișul, de obiceiu fără turlă, accentuiază eleganța și frumusețea clădirii. Zidurile sunt construite din piatră tăiată, la temelie, și din bolovani și cărămidă de dimensiune mare și foarte bine arsă, in restul construcției. La afară, zidirea nu se tencuia. Bolovanii și piatra, șirurile de cărămizi — multe din ele și in anume ordine, smălțuite in galben, verde și roș — alcătuiau o podoabă simplă, organică și foarte plăcută [1]). Discuri smălțuite, in aceleași culori și împodobite cu siluete de animale fantastice, decorează partea superioară a pereților.

O ușă tăiată în piatră și cu profil ogival, se deschide in trupul bisericii, la miază-zi sau la miazănoapte. Prin ea pătrundem in pronaos. Interiorul bisericii, luminat de ferestre mici, este împărțit in trei încăperi. Absida principală (Altarul) este separată de Naos prin catapeteazmă. Naosul este separat de

[1]) Numim „organica" aceasta podoaba, in sensul că nu e vorba de vreun adaos, ci de însăș materialul de construcție, din trupul clădirii.

pronaos printr'un perete de zid, în care se deschide o ușă, de proporția unui om și de profil roman medieval sau gotic.

In cele mai multe din vechile biserici, o minunată podoabă de zugrăveli *„a fresco“* [1], cu înțeles teologic și de mare valoare artistică, împodobea pereții de sus până jos. In bolta Naosului se înfățișa Iisus Hristos — Pantocratorul. El figura pe împăratul lumii înconjurat de profeții, care l-au prevestit și de apostolii care l-au urmat și i-au răspândit învățătura.

Pictura absidei principale înfățișa, în boltă, pe Maica Domnului stând pe tron și ținând pe genunchii ei pe Iisus Mântuitorul. Aceasta însemna și ilustra dogma întrupării Mântuitorului și credința în cele două firi: dumnezeiască și omenească.

Pereții altarului înfățișau împărtășirea apostolilor de către Mântuitorul, oficiind ca arhiereu, la altarul păzit de serafimi. Cina cea de Taină și Spălarea picioarelor, scene cu înțăles liturgic, precum și marii părinți ai bisericii, oficiind ca episcopi, complectau decorația absidei principale. Intreaga podoabă a pereților ilustra în acest chip liturghia și amintia, odată cu liturghia veșnică, pe care Mântuitorul o săvârșește în ceruri și jertfa sa dumnezeiască. In adevăr, la fereasta de răsărit a altarului, în vremea lui Ștefan cel Mare și un veac mai târziu, s'a zugrăvit totdeauna un miel alb, sau un copil culcat în discul de aur și acoperit cu procovățul de mătasă roșie. Amândouă aceste imagini simbolizează leturghia și înfățișau pe Mântuitorul.

Pereții Naosului înfățișau, în scene numeroase, viața

[1] Pictura murala, cu culori de apa, executată pe tencuiala umedă.

Mântuitorului pe pământ, ilustrația principalelor sale parabole și minuni, precum și patimile sale, dela rugăciunea pe muntele Măslinilor, pictată pe peretele de miază-zi, până la Răstignirea Sa, înfățișată pe peretele de miază noapte. Scene din viața Maicei Domnului și Adormirea Fecioarei Maria, împodobeau peretele de apus al Naosului. Sfinții ostași și Sfinții doctori fără de arginți ocupau partea de jos a pereților. La stânga ușii, pe zidul de apus, apărea Domnitorul ținând în mâini chipul bisericii. Imbrăcat in haine domnești, cu coroana pe cap și urmat de familia sa, el închina ctitoria lui, Mântuitorului care-l binecuvânta de pe tronul său de aur.

Pronaosul — în boltă — înfățișa pe Maica Domnului rugându-se cu brațele deschise. Pe pereți se vedeau cele șapte sinoade ecumenice, scene din viețile sfinților constituind calendarul bisericesc cu toate zilele de peste an și chipuri de sfinți mucenici și de sfinți pustnici.

Amintim toate acestea, fiindcă zugrăveala bisericilor lui Ștefan cel Mare, ruinată și des refăcută, nu mai poate fi admirată decât în câteva monumente ale țării. Biserica Sf. Ioan din Piatra pare a nu fi fost zugrăvită, iar pictura bisericii principale din M-rea Neamțului nu e din vremea lui Ștefan cel Mare.

Zugrăveala Paraclisului M-rii Bistrița, despre care vom vorbi la vreme, părți din podoaba picturală a bisericii Sf. Necolai din Dorohoiu și a bisericii din Bălinești, precum și minunatele broderii păstrate in tezaurul M-rii Putna, ne ingădue să cunoaștem frumusețea și valoarea picturii religioase moldovenești din sec. al XV-lea. Ea se distinge prin admirabilele

proporţii date trupurilor de sfinţi şi sfinte, printr'o execuţie a hainelor şi draperiilor care vădeşte o adâncă cunoştinţă a anatomiei şi printr'o minunată armonie a culorilor intrebuinţate. Dar ceeace inalţă mai presus de toate pictura vremii aceştia este de bună seamă adâncimea simţirii religioase şi cugetarea, din care au isvorât chipurile reprezentate pe pereţi. Toate acestea vădesc limpede cunoştinţi teologice temeinice, convingere şi simţire creştinească.

In secolul al XVI-lea, influenţa gotică se face şi mai simţită. Meşteri arhitecţi vin, de cele mai multe ori, din cetăţile săseşti ale Ardealului şi din Polonia. Bisericile se inalţă şi tind către proporţii insemnate. O cupolă inaltă acopere Naosul. Ea se rezimă pe o indoită boltă stelată, vizibilă pe din afară. Pe din lăuntru, un sistem de pendentivi şi de arcuri suprapuse constituesc razemul cupolei şi elementul original moldovenesc de construcţie. Clădirea bisericii se lungeşte prin adăogirea unei camere a mormintelor ctitoreşti, aşezată intre naos şi pronaos şi a unui exonartex sau tindă, prevăzut cu ferestre mari gotice. Absidele se văd limpede la exterior şi lămuresc planul cruciform al bisericii. Pereţii exteriori sunt in intregime tencuiţi şi imbrăcaţi intr'o podoabă frumoasă de pictură. Acoperişul era constituit din cinci elemente şi anume: trei acoperişuri de formă conică incoronau calotele absidelor, un al patrulea acoperiş imbrăca cupola Naosului; iar un acoperiş in două ape, asemenea celuia intrebuinţat la case, apăra camera mormintelor, pronaosul şi tinda. In Biserică se pătrundea pe două uşi, deschise, una la miazănoapte şi una la miazăzi, in pereţii tindei

şi printr'o uşă deschisă la apus, în zidul care despar-ţea tinda de pronaos. Interiorul monumentului era împărţit, prin ziduri şi catapeteazmă, în cinci încăperi: altarul (absida principală), naosul, camera mormintelor, pronaosul şi tinda. Pronaosul avea totdeauna dimensiuni maiestoase, ferestre mari gotice, care dau lumină multă şi podoabe sculpturale construite din arcuri şi chei ogivale. Dintr'o încăpere într'alta se pătrundea printr'o uşă mică, de profil Roman-medieval sau Gotic, deschisă în peretele despărţitor. Decoraţia picturală se distinge prin adaosul unor subiecte noi şi prin însuşiri de lux, culori vii şi aur mult.

In absida principală apar portrete de sfinţi părinţi închise în medalioane şi scene din viaţa Fecioarei Maria. In unele biserici (Suceviţa de pildă) apare o scenă cu totul nouă şi anume, Liturghia lui Aron sau Tabernacolul.

In Naos se înmulţesc scenele din viaţa Mântuitorului. In camera ctitorilor, bolta înfăţişază scene din viaţa lui Moisi, ori scene din vieţile sfinţilor. Pe pereţi se continuă ilustraţia calendarului bisericesc.

In pronaos apar — în boltă — portretele melozilor (Sf. Ioan Damaschin, Sf. Cozma, etc.), mielul liturgic, tronul judecăţii din urmă şi Sfânta Treime la stejarul dela Mambri.

In tindă se ilustrează scene din Biblie, din Geneză şi din Proverbile lui Solomon, precum şi judecata din urmă. Această scenă înfăţişază, în partea superioară a peretelui dela apus, pe Mântuitorul ca judecător al lumii. In jurul tabloului sunt înfăţişate cetele drepţilor şi paradisul cu Maica Domnului şi

cei trei patriarhi ai N. Testament: Abraam, Isac şi Iacov. De obiceiu, in dreapta tabloului este zugrăvit infernul cu chinurile, diavolii şi vinovaţii care-şi ispăşesc păcatele.

In tindă se povesteşte pe larg, de multe ori, viaţa Sfântului Ioan cel Nou, a Sfintei Paraschiva, a Sfântului Neculai şi a Sfântului Gheorghe.

In afară, biserica este imbrăcată intr'un covor albastru de zugrăveală şi ilustrează, la miază zi Acatistul Maicei Domnului şi Arborele lui Iese; la miază noapte se infăţişază scene din Biblie, scara lui Ioan Climahos, zisă şi scara drepţilor şi reprezentarea vămilor văzduhului. Pereţii absidelor sunt impodobiţi cu figurarea Mielului Liturgic, a Maicei Domnului şi a lui Ioan Botezătorul.

Aceste imagini formează centrul zugrăvelii şi ocupă mijlocul peretelui de răsărit. Către ele se indreaptă cu paşi de procesiune, ori cu paşi repezi, serafimii, ingerii, profeţii, apostolii şi sfinţii mucenici.

Pictura Sec. al XVI-lea infăţişază in Moldova trupuri inalte de sfinţi, uneori exagerat de inalte, in scopul de a atinge o eleganţă căutată. Capetele sunt mici şi talia personagiilor aşezată sus. Simţirea religioasă a Veacului al XV-lea apare mult atenuată in pictura veacului următor. Acum işi fac loc pretenţii artistice şi incercarea de a reda mişcarea şi expresia sufletească in senzul renaşterii italiene.

Socotim că este de mare folos pentru călătorul care cercetează asemenea opere de artă, o observaţie de ordin foarte delicat. Pictura religioasă moldovenească, ca şi intreaga pictură bizantină, este o pic-

tură care stă în strânsă legătură cu textele religioase şi cu dogmele bisericii creştine. Ea nu era despărţită în gândul artistului creator de dogme şi de texte. Ea nu poate fi despărţită, fără mare pagubă, nici în spiritul privitorului. Contemplarea şi înţălesul picturii religiase cere, cu alte cuvinte, cunoştinţa serioasă a Bibliei şi a Evangheliei în deosebi, precum şi aceea a principalelor dogme. Fără această pregătire de ordin intelectual, pictura bizantină rămâne fără înţăles şi călătorul ajunge, prin comparaţii nepotrivite cu pictura modernă şi cu gustul artistic de astăzi, la concluzii cu totul greşite.

Veacul al XVII-lea, însemnează, din toate punctele de vedere, pentru Moldova, o stare de stagnare ori de regres. Arta acestui secol nu prezintă nimic prea deosebit. Influenţe munteneşti şi ruseşti, încep a se simţi, dând bisericilor un aspect relativ deosebit. Absidele sunt umflate şi dau edificiului forma trifoiului. Acoperişul are două cupole, aşezate în axa longitudinală a clădirei. In interior biserica are trei încăperi: altarul, naosul şi pronaosul. Naosul se desparte de pronaos printr'un arc cintrat, sprijinit pe două coloane scunde. Exteriorul, tencuit, este împodobit cu 3—4 icoane murale, aşezate câte una pe fiecare latură a bisericii.

In interior zugrăveala întrebuinţează din ce în ce mai mult aur şi roş viu. Făpturile sfinţilor păcătuesc prin lipsa lor de proporţie; iar ordinea şi înţălesul teologic al scenelor sunt din ce în ce mai puţin pricepute de artişti. Simţirea religioasă aproape lipseşte.

Tot aici e locul să amintim că bisericile şi Mă-

năstirile moldoveneşti posedau, din darul ctitorilor, o minunată zestre de covoare vechi orientale şi scoarţe moldoveneşti, de stofe şi broderii lucrate in ţară, ori aduse din Orient, de obiecte şi vase liturgice sculptate in lemn, aur şi argint, la Constantinopol şi in Orient, in Veneţia, la Saşii din Ardeal, şi in Moldova. Cea mai mare parte din aceste obiecte s'au pierdut cu vremea, ori au fost duse in Rusia la 1917, cu prilejul marelui răsboiu. O parte din ele se mai găsesc răsleţite pe la biserici, o mică parte, in sfârşit, constitue tezaurile Mânăstirilor Neamţ, Secu, Agapia şi Varatec şi de acestea ne vom ocupa la locul lor.

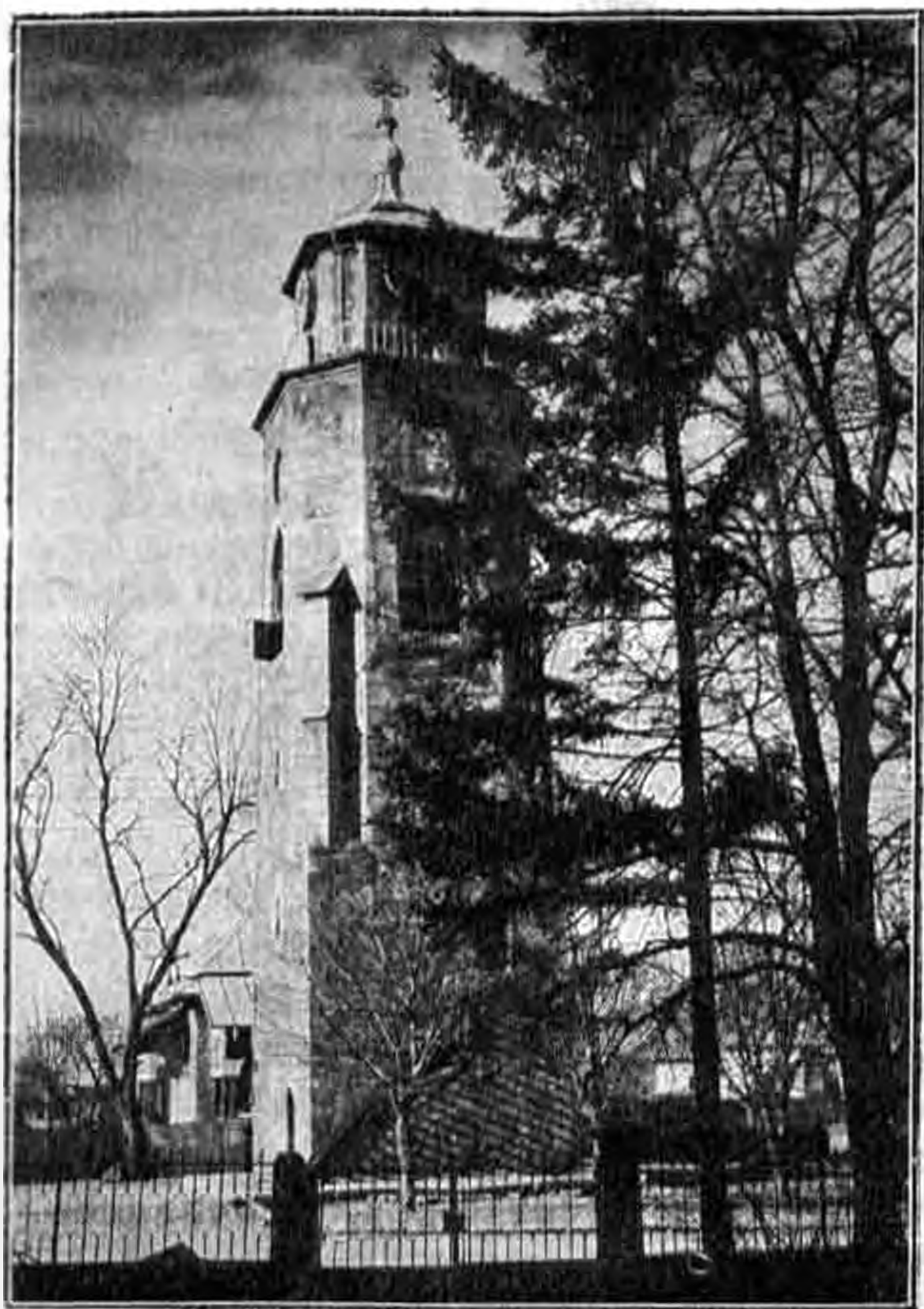
Viaţa religioasă in vechime

In judeţul Neamţ a existat odinioară o vieaţa religioasă mai infloritoare ca in oricare altă parte a ţării. Aceasta se dovedeşte din marele număr de mănăstiri şi schituri, din care mai sunt şi astăzi 10—12; cele mai multe insă — peste 20 — s'au desfiinţat, ori s'au ruinat [1]).

Mulţimea aceasta de vechi schituri şi mănăstiri e in legătură, desigur, cu faptul cunoscut că in acest judeţ au fost din străvechime dese aşezări omeneşti, că, prin această parte de loc, trecea al doilea mare

[1]) Din schiturile şi mănăstirile dispărute, ori desfiinţate notăm: Topoliţa, Dumbrăvelele, Horăicioara, Mitocul lui Balan, Schiturile Draga, Gârcina, Vălenii şi Doamna lânga Piatra, Schiturile Sofia, Silvestru, Hangu sau Pionul, Buhalniţa, Poenile, Călugarenii, Ciribucul şi Sahastrul, in jurul Ceahlăului, Daneştii, Cioplanul, Runcul, Nechidul, Radenii, Maneştii, Frumoasa ş. a.

drum de legătură (cel întâiu fiind drumul Trotuşu-

Turnul bisericii Sfântul Ioan Domnesc.
zidit de Ştefan Cel Mare la 1499.

lui) intre părţile de nord-vest ale Transilvaniei şi gurile Dunării şi apoi, fireşte, prin imprejurarea că

in trecut, trebuinţele sufleteşti şi satisfacerea lor prin cult, era una din cele mai de capetenie griji a vieţii omului. Din această nevoe şi din imprejurarea că acest judeţ oferă omului atâtea poziţii naturale foarte bine adapostite şi de un neintrecut pitoresc, se lămureşte bine numărul mare de mănăstiri, care de obiceiu se aşezau in aşa locuri, incât puteau oferi şi populaţiei — la vreme de cumpăna in ţară, — un adăpost preţios.

Când, mai târziu, după ce ţara se aşezase bine, vestea despre viaţa sfântă a călugărilor din cutare schit ajunsese departe, indată se găsea ori un Domn, ori un boer, care — cum spun hrisoavele de danie — „se milostivea" de inalţa biserică frumoasă de piatră in locul bisericuţei de lemn sărăcăcioase şi primitiv lucrată de călugari. Ctitorii, care zideau biserica, o şi „miluiau" cu moşii, vii, mori, case, robi, etc. pentru inlesnirea vieţii, cum şi cu preţioase podoabe pentru biserică.

Prin aceste mănăstiri şi schituri, adevărate centre de inaltă viaţă morală şi religioasă, se făcea o sănătoasa educaţie poporului, atât prin căldura credinţii, cât şi prin pilda faptei celei bune. Mănăstirile erau atunci şi şcoala, şi spital, şi loc de milă şi de refugiu pentru cei necăjiţi; ba adesea erau chiar adevărate ferme model, cu minunate livezi, prisăci şi crescătorii de vite de cea mai bună rasă, cum a fost bunăoară M-rea Neamţului.

Pe câtă vreme oraşele se mărgineau numai la rolul de centre comerciale, pentru care se şi numeau „Târguri"; mănăstirile rămăneau, până nu tocmai de mult, ca singurele vetre ale culturii româneşti.

Cărturăria noastră aici a început și toată cultura românească veche, prin munca mănăstirilor era reprezentată.

Cât privește sfințenia vieții din vechile noastre mănănăstiri, este foarte interesant ce ne spune Mitropolitul Dositeiu în „Viețile Sfinților", tiparită la 1682 [1]).

„Mulți sfinți se fac și la Rosia și până astăzi. Dar încă și din Români mulți sunt a carora am și văzut viața și traiul lor, dară n'au fost căutați, fără numai Daniil de Voroneț și Rafail de Agapia a căruia i-am și sărutat și sfintele moaște. Am apucat în zilele noastre părinți înalți întru bunătăți și în petrecere și plecați la smerenie adâncă: pe părintele Chiriac din Bisericani, gol petrecând și ticăloșit în munte 60 de ani, și pe Chiriac din Tazlău, Epifanie din Voroneț, Partenie de Agapia, încă și pe Ioan de Râșca, arhiepiscopul cel sfânt și minunat, pe Inochentie de Pobrata și pe Eustație. S'a adăogat această înștiințare aicea, ca nu prin trecerea vremii, să se facă cu totul neștiuți acești cuvioși părinți neamului acestuia mai de pe urmă și ca să se arate că dintre toate neamurile își alege Dumnezeu pe robii săi, cei ce urmează voii și poruncilor lui".

Toate vechile rosturi și bune rândueli s'au stricat, în parte, prin așezarea călugărilor greci în mănăstirile „închinate"; iar mai pe urmă „secularizarea" le-a risipit aproape cu totul.

Spiritul de „înoire" al vremii de astăzi, incepând treaba cu ceea ce trebuia să sfârșască, pare a fi uitat de cele mai multe ori că temeiul vieții de mănăstire, punctul de plecare am putea spune, e îndreptarea și înălțarea sufletului prin biserică, carte și ascultare.

Pe de altă parte, sărăcia în care au fost lăsate, a făcut ca multe din aceste ctitorii, așa de bogat în-

---

[1]) După „Prologul" tipărit la M-rea Neamțului în 1854.

zestrate de strămoşii noştri, să nu aibă astăzi nici cu ce face un frumos serviciu religios in biserică.

O veche şi cuminte datină a mănăstirilor este să dea oricând o creştinească ospitalitate străinilor. Lucrul acesta se mai face şi astăzi cu mai multă, sau mai puţină bună voinţă, după simţul celor puşi să servească; păcat numai că mulţi dintre oaspeţi — datorită unei regretabile uşurătăţi de minte şi educaţie — uită cu totul că altfel trebue să trăiască cineva intr'o mănăstire, decât cum trăeşte şi se poartă in satul sau oraşul lui.

CAPITOLUL VI.

Drumurile vechi şi noi

O foarte veche legătură între regiunea Târgului Bistriţa şi a Rodnei din Transilvania şi intre târgul Pietrii se făcea pe apa Bistriţei, cu plutele.

Drumuri de uscat, mai vechi, erau în acest judeţ următoarele: Piatra-Bacău, pe lângă apa Bistriţei; Piatra—Târgul Neamţ—Baia—Suceava, pe valea Cracăului şi Piatra—Roman, prin Cârligi—Tupilaţi. Legătura cu Transilvania se făcea prin trecătoarea Prisăcani—Tulgheş, de unde singurul drum bun şi de căruţă, trecea prin Răpciune, urma pe părăul Hangului in sus şi urcând peste Dealul Doamnei — in apropierea cetăţuei Altanul — cobora in valea Cracăului, unde se făcea legătura cu drumurile mari ale ţării. Dela Prisăcani spre Târgul Neamţ trecea un drum pe Valea Largului, prin Pipirig. Dela Hangu la Piatra, pe valea Bistriţei, in vechime, nu

era drumul pe unde e astăzi; era un drum mai mult pentru turme şi care, din Buhalniţa, trecea peste munte, urmând calea practicată şi astăzi de plutaşi şi scobora in Stejaru-Pangaraţi. De aici până la Piatra, drumul ţinea tot malul stâng al Bistriţei, peste care nu mai era pe atunci alt pod decât cel dela Răpciune. Dinspre Broşteni, drumul trecea „pe plaiu" peste muntele Halăuca şi cobora prin Pipirig, către Târgul Neamţ.

Până la 1860—1870, când oeritul decade in Transilvania, Ţuţuenii [1]) cu turme de mii şi mii de oi treceau încoace prin Prisăcani — in fiecare an — venind mai ales din regiunea Săliştei. Dela gura Bistricioarei, Ţuţuenii o luau, uneia pe Valea Largului către Târgul Neamţ—Paşcani; iar alţii treceau peste Dealul Doamnei spre a lua aceiaş direcţie in spre Iaşi sau Botoşani. Ţuţuenii, care luau direcţia spre Vaslui sau sudul Basarabiei, scoborau pe valea Bistriţei, spre Piatra [2]). La reintoarcere, luau aceleaşi căi.

In anii 1871—1888, prin stăruinţa Colonelului Roznovanu şi mai apoi prin energia lui Nicu Albu, amândoi foşti prefecţi ai judeţului, oameni de mare vrednicie, drumul vechiu de pe valea Bistriţei, Prisăcani—Hangu—Piatra, s'a transformat intr'o adevărată podoabă a judeţului.

[1]) Ţuţueni se numiau ciobanii ardeleni, veniţi din regiunea Săliştei. Mulţi oieri dintre aceştia s'au aşezat cu vremea in Târgul Neamţ, unde şi astăzi o mahala curat românească se numeşte „Ţuţuenii".

[2]) Cu privire la legăturile puternice dintre Ardeal şi Moldova, prin ciobanii ardeleni, este interesant de consultat lucrarea „Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște şi comunele din jur" de N. Dragomir. Cluj.

Astăzi şoseaua naţională străbate judeţul pe o întindere de 210 km. şi soselele judeţene pe o întindere de 150 km.

De unde mai înainte judeţul Neamţ era vestit prin drumurile sale bune, astăzi lasă mult de dorit. Răul însă se va remedia uşor, căci pietrişul este din bielşug şi la îndemână.

In judeţ, până astăzi, este o singură linie ferată care leagă oraşul Piatra cu Bacăul. Linia a fost construită de Stat şi pusă în exploatare în 1885 şi are în judeţ, pe o întindere de 40 km., următoarele gări: Piatra, Roznov, Podoleni şi Buhuş. Intre Piatra şi Roznov este halta Dumbrava Roşie, 7 km. depărtare de Piatra.

HARTA
județului Neamț
Scara 1/900000
Legenda
Capitala
Târguri (com. urbane)
Comuni rurale
Mânăstiri, schit. de călugări
" " călugărițe
" " părăsite
Lupte istorice, cetate
Stațiuni balneare și climaterice
Căi ferate normale
" " forestiere
Șosea națională
" județeană
" vecinală
" accesibilă cu automobile
Puncte de aprovizionare cu benzină
26° Est de Greenwich
47°
Jud. FĂLTICENI
Jud. ROMAN
Jud. BACĂU
Jud. CIUC
Jud. MUREȘ
Jud. Năsăud
Jud. CÂMPU-LUNG
PIATRA N.
Tg. NEAMȚ
BUHUȘI
Broșteni
Borca
Farcașa
Bistricioara
Hangu
Ceahlău
Bicaz
Tarcău
Schit Tarcău
Borsec
Corbu
Tulgheș
Toplița
Bilbor
Crăcăoani
Băltătești
Răsboeni
Pipirig
Sihla
Văratec
Roznov
Podoleni
Tazlău
Rediu
Girov
Dochia
Mărgineni

PLANUL
ORAȘULUI P. NEAMȚ
SCARA 1:25000
—·LEGENDA·—
1.PRIMARIA.
2.PREFECTURA
○DEP. BENZINĂ
3POLITIA.
4,5,6.GARAJE : RAPID. BULEVARD-HOTEL
CONTINENTAL-HOTEL
PARCUL
COZLA
PETRICICA.
STR. ST. CEL MARE
STR. ALEX. CEL BUN
STR. COMAN
STR. ALEX. LĂPUȘNEANU
STR. ROZNOVANU
STR. DRAGOȘ VODĂ
STR. CAROL
STR. MĂRĂȚAI
STR. UNIRII
STR. DORNESCU
FABRICA BACK
BUL. EM. COSTIN
BUL. REG. ELISAB.
GARA
PODUL
BISTRIȚA
GARA VECHE
REG. 15.
BIS. ST. ION. MĂRĂȚAI
BIS. VALEA VIEI
CAL. ROZNOVANU
FABRICELE EICLER ȘI MUCAVA
LICEUL
PIATA

PARTEA II

LOCALITĂŢILE MAI INSEMNATE ŞI MONUMENTELE ISTORICE DIN JUDEŢUL NEAMŢ

După consideraţiunile generale asupra judeţului Neamţ, expuse până aici şi menite în deosebi să înlesnească mai bine inţălegerea vechilor mărturii ce se mai păstreaza in cuprinsul acestui judeţ, in aşa de bogată măsură; voiu da în cele ce urmează descrierea cât mai complectă a localităţilor şi monumentelor care prezintă un interes deosebit.

Ca să poată cunoaşte cineva judeţul Neamţ, plecând din oraşul Piatra, capitala judeţului şi cap de linie ferată, trebue să ia următoarele direcţii principale:

Dela Piatra, pe valea Bistriţei, in sus, către Borsec—Broşteni.

Piatra — Târgul Neamţ — Mânăstiri şi Târgul Neamţ—Folticeni.

Piatra—Buhuş—Tazlău.

CAPITOLUL I.

Direcţia Piatra-Bicaz-Ceahlău, Borsec, Broşteni-Dorna

Pe drumul acesta, bine intreţinut şi minunat de frumos, intâmpinăm următoarele localităţi mai insămnate: *Mănăstirea Bistriţa*, la 8 km. depărtare de Piatra; *Bisericanii* la 11 km., *Pangaraţii* la 13 km., *Schitul Tarcău* la 37 km., *Bicazul* la 27 km., *Cheile Bicazului* până la hotarul Ciucului — prin Bicazul Ardelean — 54 km. şi prin Tulgheş Ghiorghieni, 150 km.[1]; *Buhalniţa* la 38 km., *Durăul* la 59 km., *Tulgheşul* la 75 km., *Borsecul* la 95 km. şi *Topliţa* la 126 km., *Borca* la 78 km., *Broştenii* la 93 km. şi *Vatra Dornei* la 165 km.

Cu pluta, pe Bistriţa, când apa e bună, dela Dorna la Piatra se fac 17 ore, dela Broşteni 10 ore şi dela Hangu 5 ore.

I

Piatra-Neamţ

Târgul de altădată. Este neindoelnic că pe unde să răsfiră astăzi oraşul Piatra, au existat insemnate aşezări omeneşti incă inainte de Hs. Dovezi sunt: s'au găsit preţioase urme pe Cozla, s'au găsit Peste

[1] Cine poate merge pe jos 7—8 km., poate merge la Cheile Bicazului prin Bicazul Ardelean; cine insă nu poate merge pe jos, fiind slab sau in vârstă, e de preferat să la drumul prin Tulgheş-Ghiorghieni, drum de un neintrecut pitoresc, prin vârful munţilor Giurgeului şi care te duce cu automobilul până în imediata apropiere a Cheilor.

Vale — in direcția Vălenilor — și sunt uneia care afirmă că s'au găsit urme vechi și pe dealul Bâtca Doamnei, in partea de apus a orașului [1]).

Că aici va fi fost vechea Petrodavă, rămâne de dovedit și in deosebi trebuesc făcute cercetări Peste Vale, la locul ce se numește Cetățuia sau Bolăvoaea, ca și la Coada Petricicăi, unde desigur că pământul ascunde lucruri de preț în această privință [2]).

Pretutindeni, la granița dintre munte și câmpie, se găseau in vechime serii intregi de așezări omenești [3]) și dacă e adevărat că pe această vale trecea al doilea drum: Cluj—Reghin—Bicaz—Bacău, care lega gurile Dunărei cu pusta ungurească, primul fiind cel de pe valea Trotușului [4]), și dacă ținem samă apoi de cele afirmate de I. Bogdan, un adânc cunoscător al trecutului nostru, că descălicătorilor Moldovei le erau cunoscute drumurile pe aici prin Sașii dela Rodna și dela Bistrița, care inainte de descălicatul țării se scoborau pe apa Bistriței — navigabilă cu plute — până la „Piatra lui Crăciun" sau „Camena", numele vechiu al Pietrii; ne dăm samă de importanța pe care va fi avut-o în vechime această așezare, situată pe una din cele mai insămnate artere de comunicație — râul Bistrița — intre Transilvania și câmpia Moldovei.

Din documentele dela inceputul istoriei noastre se vede că târgul Camena (Camena insamnă piatră,

---

[1]) C. D. Ghiorghiu „Dicționarul jud. Neamț".

[2]) In arhiva Statului, la Iași, se gasesc câteva dosare din anii 1834 și 1835 referitoare la niște comori găsite in pământ pe muntele Petricica.

[3]) V. Pârvan. „Getica", pag. 662.

[4]) Ibidem. pag. 110.

pe slavoneşte) era o aşezare de lemnari, locuitori care se ocupau cu industria şi comerţul lemnului.

La 1497, Ştefan cel Mare ridică o biserică în târgul Pietrii şi la 1457, în primul an al domniei sale, în luna Septembrie în 8, dă un hrisov din M-rea Bistriţa, prin care întăreşte o danie făcută de Alexandru cel Bun. Tot dintr'un document dela Ştefan cel Mare se vede că acest Domn îşi avea curte domnească şi în Piatra, dovadă că această regiune era locuită şi atunci de o populaţie deasă, ceiace l'a făcut desigur şi pe Alexandru cel Bun — mai înainte — să-şi ridice ctitoria din apropiere, la Bistriţa.

Curţile domneşti din Piatra îşi aveau ca proprietate un număr de sate vechi din apropiere: Almaşul, Zăneşti, Stolnicii (dispărut), Faurii, Turtureştii, etc., care se administrau de Curte şi formau ocolul Târgului, el însuş proprietate domnească [1]).

Târgul Pietrii avea un Şoltuz şi 12 pârgari (un fel de consiliu comunal) şi pe actele oficiale se punea pecetea, din vremea lui Ştefan cel Mare şi care purta următoarea inscripţie: „Această peceate a târgului Pietrei dela Ştefan Vodă 7021". La mijloc, pe pecete, era săpat chipul Sf. Ioan Botezătorul şi deoparte o căprioară şi două stele; iar de cealaltă parte a figurei Sfântului, o stea şi câteva flori [2]).

Partea veche a târgului era în jurul curţilor dom-

---

[1]) Documentul din 20 April 1491, semnat de Ştefan Cel Mare, dă M-rei Tazlău satele Zaneştii, Stolnicii şi Faurii, din jos de Cracau „sate cari au fost din ocolul curţilor noastre dela Piatră". — I. Bogdan. „Documentele lui Ştefan Cel Mare".

[2]) V. A. Urechie „Sigilul Târgului Pietrei", pag. 2.

nești, pe unde e biserica Sf. Ioan și înspre Precista și Valea Viei, unde erau răzeșii. Spre răsărit de Cuejdiu, Mărățeii și Dărmăneștii erau sate, proprietăți private, care tocmai la 1858 au trecut în stăpânirea orașului [1]).

Orașul de astăzi are o populație de 35.952 suflete, din care 22.000 români, 13.952 evrei și restul diferite alte naționalități; e capitala județului Neamț. Așezat la o altitudine de 310 m., e adăpostit de munții Cernegura, Cozla și Pietricica, de unde-i vine și numele și este udat de apa Bistriței și a Cuejdiului. Piatra are o poziție de un neîntrecut pitoresc și „așteaptă numai munca și voința oamenilor care-i stau în frunte, ca să ajungă ceia ce demult merita", cum spune cu foarte multă dreptate d-l profesor universitar I. Simionescu în lucrarea sa, „Orașe din România".

Piatra are 7 biserici ortodoxe, din care singură catedrala, ctitoria lui Ștefan cel Mare, prezintă un interes istoric și artistic deosebit; celelalte, din suburbiile Mărățeí, Precista, Dărmănești, Valea Viei și apoi bisericile Trei Ierarhi, Sf. Gheorghe și Sf. Nicolai, nu au o vechime mai mare de 100 sau 150 ani, deși din documente reiesă că în Piatra au mai existat și alte biserici, în vechime, afară de biserica Sf. Ioan. Mai este apoi o biserică catolică și una lipovenească. Evreii au un templu și opt sinagogi.

Orașul are un liceu de băeți, unul de fete, două școli normale, una de învățători și una de învățătoare, o școală profesională de fete, gr. I, școală

---

[1]) Caufman, „Fragmente istorice", articol publicat în „Reformatorul" din 30 August 1922, Piatra Neamț.

comercială de gr. I., două şcoli comerciale gr. II., şcoala de meserii—ţesătorie—la Orfelinatul de fete, şcoală elementară de meserii pentru băeţi, şcoala de cântăreţi bisericeşti, 6 şcoli primare de băeţi, 6 şcoli primare de fete, 4 grădini de copii, o şcoala mixtă, No. 1, patru şcoli mixte in satele ce s'au alăturat de curând oraşului: Sarata, Doamna, Văleni şi Cindia şi 2 şcoli de ucenici, una de băeţi şi una de fete.

Pe anul 1928, oraşul Piatra a avut un buget, care s'a ridicat la 25.042.788 lei, venituri şi cheltueli.

Oraşul este iluminat cu electricitate. In cursul anului 1929 va fi complect instalată noua uzină electrică, care va fi acţionată de trei motoare „Diesel" cu o energie totală de 1280 c. p. Producerea şi distribuţia curentului se va face sub formă de curent trifazic de 6000 volţi, 50 perioade, ce va fi redus deocamdată în 10 staţiuni de transformatori la tensiunea de utilizare de 220 volţi.

Alimentarea cu apă se face dintr'un bazin cu debit foarte bogat, săpat in vechea albie a Bistriţei, de unde prin pompe acţionate electric, apa este trimisă in instalaţiunile de filtrare dela uzina de apă, de aici apa este din nou pompată la o înălţime de 65 m. intr'un rezervor de 1400 m. c. capacitate, situat pe muntele Cozla şi de unde se face alimentarea oraşului [1]).

Oraşul Piatra mai posedă:

2 spitale: unul intreţinut de Stat şi altul din ca-

---

[1]) După datele pe care mi le-a procurat D-l Inginer *I. Solomon*, şeful uzinelor electrice ale oraşului Piatra.

ritatea publică, spitalul istraelit; un azil de infirmi și un pavilion de izolare.

Farmacii: Dimitriu C., „Centrala", Vorel „Regală", Papa Sotir „Aurora", „Speranța" Str. Cuza-Vodă și „La Sănătatea" Str. Carol.

Hoteluri: „Regal", „Continental", „Bulevard", hot. Mihăilescu, hot. „Bistrița" etc.

Restaurante la: „Regal", „Comisul", „Marghetto", „La Cavalerul", „Terasa Leibovici", etc.

Cofetării: Pecarek, „Victoria", Zalman, Cosmidis, Tanasă, etc.

Librării: „Munca", „Librăria Românească", „La Cultura", Sufrin și M. Reiss.

Tipografii: „Lumina", „Reformatorul", „Victoria", L. Steimberg, Is. Steimberg, Tipografia județului, etc.

Fotografi: A. Chevallier, Braunstein V., Daniil P., Ditgartz A., Retenstein.

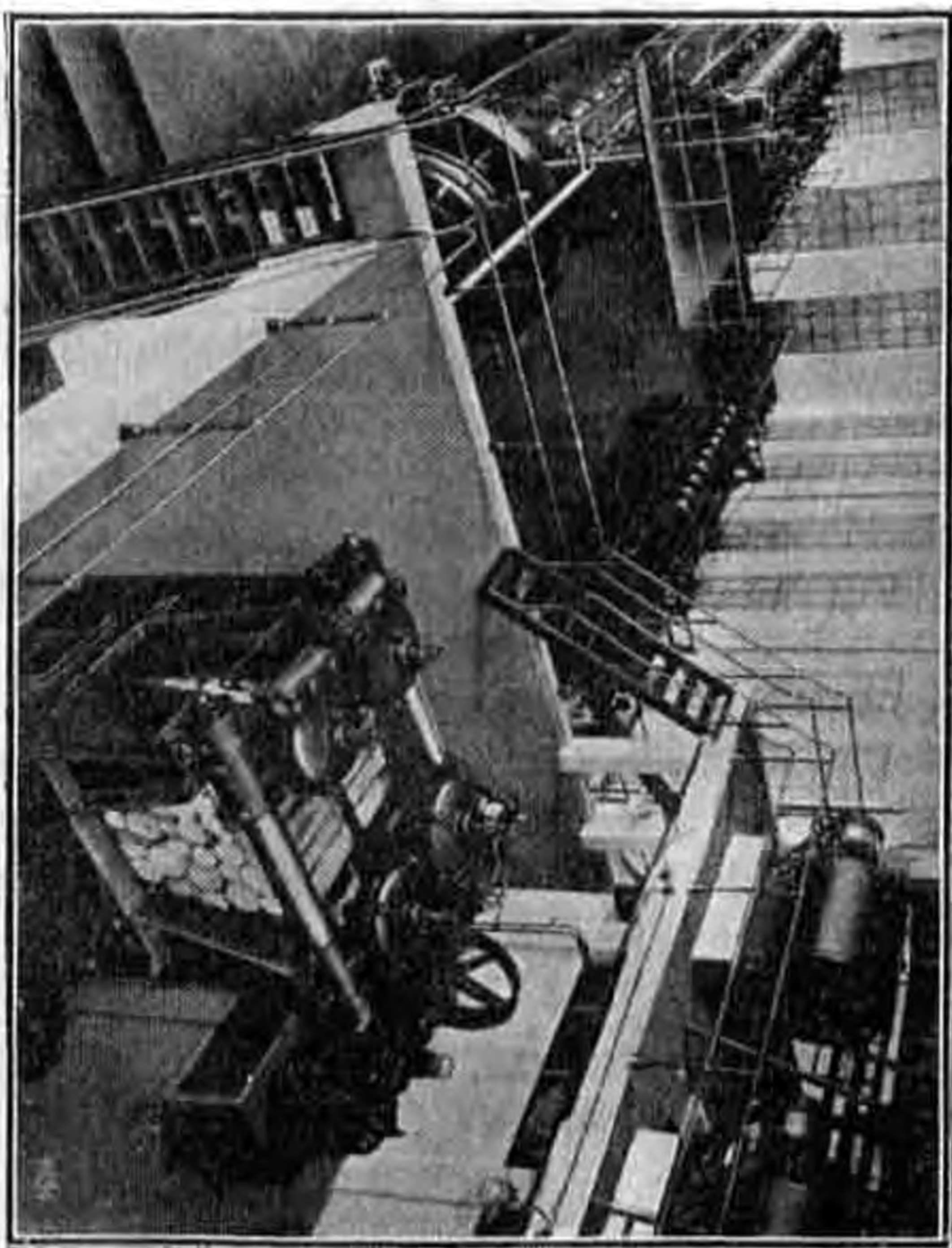
Săli pentru Teatru: Teatrul Const. Vasiliu, Sala „Regal", Sala „Continental", Sala de Conferințe a Liceului „Petru Rareș" și Casa Națională „Regina Maria".

Cinematograf: Teatrul C. Vasiliu, la „Regal", la liceul „Petru Rareș" și la Casa Națională.

Bănci: „Banca de Credit", „Banca Industriala și Comercială", „Banca Petrodava", băncile populare: „Principele Carol", „Petricica" și „Zimbru", Sucursala Băncii Naționale, Banca Sindicatului Agricol, Banca Negustorească, Banca Poporului și Banca Corpului didactic și Federala Băncilor Populare.

Fabrici de cherestea: „Moldova", cu un capital

social de 30.000.000 lei, are 8 gatere, muncesc 360 lucrători și produce 40.000 m ³, cherestea anual; Societatea anonimă, foastă Eicller cu 5.000.000 ca-

Uzina fabricii de hârtie, motorul „Diesel" (1200 Hp.) și Defibratorul de produs pasta de lemn.

pital soc., 7 gatere, 200 lucratori, produce 35.000 m³ cherestea anual; Societatea Anonjmă, foasta L. Iuster cu 1.500.000 lei capital soc., 3 gatere, 80 lucrători, produce 15.000 m³; Fabrica „Cernegura", foastă a

fraților Popovici; Fabrica Davidovici și Beral, Fabrica Măcărescu, Fabrica „Carpații", etc.

Fabrica de hârtie și mucava „Piatra N.", cu un capital soc. de 45.000.000 lei, cu 450 lucrători. Această fabrică face parte din marile așezăminte industriale dirijate de d-l Aristide Blank. In urma imbunătățirilor mari ce i s'au făcut în timpul din urmă, producția pe anul 1928 s'a ridicat la 6.021.000 kgr. hârtie, carton și mucava. Forța motrice reprezintă o capacitate de 3250 P. H.

Fabrica de tricotaje „Doamna", capital social 10.000.000 lei cu 250 lucrători, producție anuală 150 tone, diferite articole tricotate.

Fabrica de perii și parchete S. A. foastă L. Bach, cu 3.000.000 lei capit. soc., muncesc 180 lucrători.

Moara și Fabrica de pâine „Dumbrava" capit. soc. 11.000.000 lei cu 40 lucrători.

Moara Davidovici și Beral, moara Rabitz, etc.

Fabrica de bere „Zimca", cu un capital soc. de 209.200 lei aur, cu 120 lucrători.

Fabrica „Energia", turnătorie de fier; Turnătoria și atelierul mecanic „Eisenberg", fabrica de ulei „Sollo", fabrica de cărămidă presată „Pav. Chihaia", două fabrici de spirt, două fabrici de țesătorie, câteva tăbăcării, fabrica de mobile „Furnica", fabrica de impletituri de sârmă, de cue de lemn, de tocuri pentru ghete, etc. [1]).

---

[1]) La 1 Iunie 1929 se va pune in funcțiune o mare Fabrică de Celuloză, proprietatea unei Societăți anonime, cu un capital de 90.000.000 lei. Sediul și funcționarea acestei industrii este in Piatra Neamț.

Sunt trei localuri pentru bae: „Centrala" proprietatea comunităţii istraelite, Baia populară a Şcoalei No. 3 de băeţi şi Baia fabricei de cherestea, foasta Eichller.

* * *

Autorităţile de stat, sunt cele obişnuite în oricare capitală de judeţ.

Clădiri mai însemnate, în afară de biserica Sf. Ioan, despre care vorbesc în altă parte, sunt: Palatul administrativ, Liceul „Petru Rareş", Gara şi Banca „Petrodava".

Oraşul Piatra este împodobit cu cinci monumente: Statuia lui M. Cogălniceanu, în piaţă; Statuia lui Emil Costinescu, în faţa palatului administrativ; Statuia colonelului Roznovanu, pe strada care-i poartă numele; statuia lui Nicu Albu, în parcul Cozla, pe care acest vrednic gospodar al oraşului l'a creat şi statuea Zulniei Isăcescu, în curtea şcoalei primare de fete No. 1.

Scara din faţa liceului „Petru Rareş" este împodobită cu trei plăci de bronz, basso-reliefuri, care înfăţişează pe cei mai distinşi dintre profesorii, pe care această şcoală i-a avut: *Ion Negrea, Calistrat Hogaş* şi *Mihail Stamatin*.

Interesant de cercetat, pentru pricepători, este muzeul regional, lucrare întreprinsă de fostul Director M. Stamatin, căruia însă, moartea prematură, nu i-a dat răgazul să-l desăvârşască. Muzeul se află într'o sală a liceului „Petru Rareş".

Tot liceul este singura instituţie culturală, care, până în prezent, are o bibliotecă frumoasă. De

această biblioteca se poate folosi intr'o măsură oarecare şi publicul.

* * *

Plimbări şi escursii scurte.

Pentru cine vizitează oraşul Piatra, va fi o pagubă dacă ar neglija să vadă Parcul „Cozla“ şi dacă n'ar face o scurtă plimbare „Peste Vale“ [1]).

Pe partea de către Dărmăneşti, a muntelui Cozla, jos pe poale, sunt 6 isvoare de ape minerale, descoperite la 1882 de d-rul Predescu şi analizate de P. Poni. Apele sunt cam de calitatea celor de Bălţăteşti şi Oglinzi, şi dacă ar fi captate şi exploatate sistematic, ar constitui şi o podoabă şi un venit pentru oraş. Mai sus, in parcul „Cozla“, „Cercul de Gospodine“ din Piatra, a construit un frumos pavilion, în care vara, poate cineva să ia o gustare şi răcoritori. Pentru cine poate să se urce şi mai sus, în vârful muntelui Cozla, până unde e cărare foarte bună, i se răsplăteşte osteneala prin splendida priveliştc ce i se înfăţişează ochilor, de jur împrejur.

Peste Vale se poate face în scurt timp o foarte plăcută plimbare dealungul râului Bistriţa. Dacă drumul acesta minunat, ar fi mai bine intreţinut, ar fi o mare podoabă pentru oraş şi un isvor de sănătate pentru cei ce l'ar străbate.

---

[1]) In anul 1897, după o ploae grozava, s'a prabuşit o parte din muntele Cozla, formându-se astfel nişte râpi urâte şi prăpăstioase, care aveau un aspect neplăcut pentru oraş. Primarul de atunci, Nicu N. Albu, a plantat râpile, a amenajat terenul făcând alee şi plantaţii minunate. Astfel a luat naştere „Parcul Cozla“, o podoabă a Pietrei şi o mărturie a ceiace poate să facă un om destoinic, pus in fruntea treburilor publice.

Escursiuni scurte se pot face din Piatra: la Schitul Almaş, la Horoiţa şi în spre munte, la M-rea Bistriţa şi Bisericani. Despre aceste localităţi, cetitorul găseşte amănunte în altă parte.

Pentru excursiuni se găseşte in Piatra un mare număr de automobile, de toate mărimile şi cu preţuri convenabile. In deosebi societatea „Rapid" are la dispoziţia publicului un număr de zece camionete, a câte 14—16 locuri fiecare. La camionete preţul e de 2 lei şi 50 bani de persoană pe km. Pentru automobilele de turism, maşini bune şi confortabile, se poate găsi loc cu preţul de 12—15 lei pe km. de persoană [1]). Depozite de benzină se găsesc în Piatra, la „Rapid" str. Col. Roznovanu, la Gara Veche şi pe Str. Petru Rareş, lângă Federală, ca şi în cele mai însemnate localităţi din judeţ: Buhuş, Roznov, Târgul Neamţ, Hangu şi Tulgheş. In timpul verii se găseşte benzină şi în staţiunile climaterice. Garaje se găsesc in Piatra la: „Rapid" şi la hotelurile mai mari: Continental, Bulevard, etc.

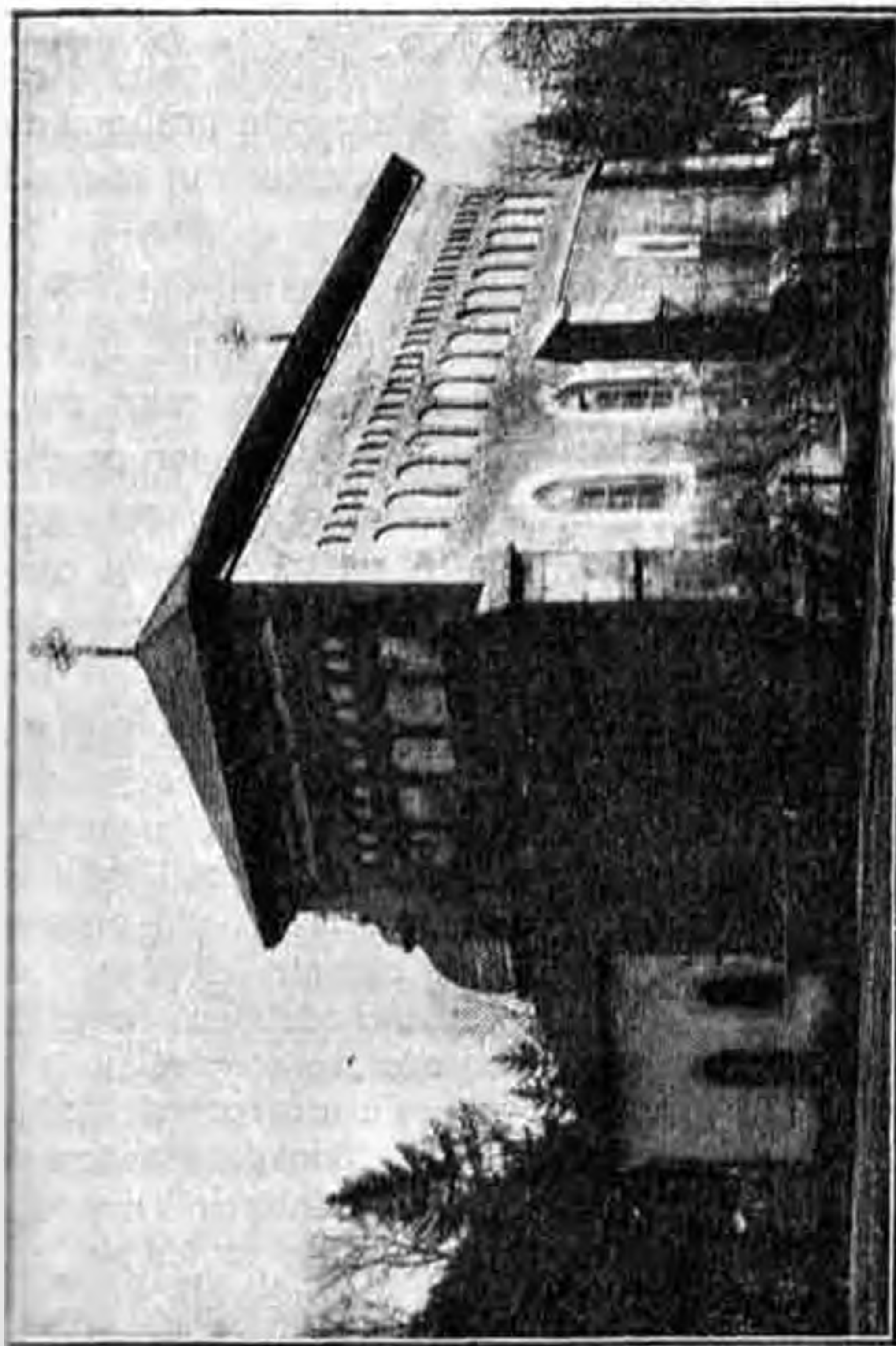
Biserica Sfântul Ioan „domnesc" din Piatra

In partea de miază noapte a oraşului, pe platoul situat în faţa liceului Petru Rareş, stă încă viguroasă şi impresionantă biserica Sf. Ioan, ctitoria lui Ştefan cel Mare. Din zidul vechiu al incintei, care străjuia casele Domneşti, astăzi complect distruse, au mai rămas doar câteva crâmpee spre sud-est. Cu

---

[1]) In Piatra N. sunt camionete care fac curse regulat în direcţia Piatra-Borsec-Broşteni, Piatra-Târgul Neamţ, Piatra-Roman-Iaşi şi Piatra-Bacău.

timpul biserica însăși a suferit oarecare modificări: i s'a adaos un pridvor la miază-noapte și s'a înlocuit peretele despărțitor dintre naos și pronaos cu un mare arc cintrat.

Biserica Sfântul Ioan Domnesc, zidită de Ștefan Cel Mare la 1498.

Turnul (clopotnița), ridicat în interiorul incintei, [illegible] era obiceiul arhitecților lui Ștefan, stăpânește [illegible] biserica și orașul, ca și altădată, cu toți cei

430 de ani ai lui. Un ceasornic şi grilajul construit, — mai în urmă — în înălţimea lui, pentru pompierii de astăzi, abia îi tulbură bătrâneţa şi pitorescul.

„Biserica, — elegantă in simplitatea ei de linie şi de mijloace decorative, fără nici un artificiu înşelător, totul fiind potrivit cu clima ţării, — este o excelentă pildă de raţiunea şi de adevăratul bun gust de care au dat dovadă arhitecţii din vremea lui Ştefan cel Mare" [1]).

Spre deosebire de majoritatea bisericilor lui Ştefan, Sfântul Ioan are două particularităţi mai însemnate. In lăntru, pentru sprijinul bolţilor, sunt construiţi o serie de stâlpi, lipiţi de perete; iar pe din afară, zidul corespunzător naosului, este mai gros ca restul. Grosimea zidului în acest loc, cum şi contraforturile ce-l însoţesc, ar presupune că această biserică să fi avut la început turla [2]).

Dam in cele ce urmeaza descrierea mai amanunţită a acestui interesant monument: „Faţada este una din cele mai caracteristice din aceasta vreme. Un soclu larg tratat, cu o frumoasa profilatura, formeaza in jurul edificiului un puternic razim. Peretele e de piatra bruta; din distanţa in distanţa, câte trei rânduri de cărămizi alcătuesc, jur împrejurul bisericii, o banda continuă: odată sub ferestrele mici ale naosului, pe urmă deasupra lor, ceeace corespunde cu naşterea arcurilor ferestrelor mari ale pronaosului şi in fine alta, imediat sub intâiul rând de ocniţe. Sunt două rânduri de aceste ocniţe; după obiceiul constant, cel inferior e mai mare şi pentru o ocniţă de jos avem două în rândul de sus.

In timpanele arcaturelor se gasesc rotocoale smalţuite de acelaş tip ca la Borzeşti. Sunt câte trei rotocoale in rândul inferior de ocniţe, iar numai câte unul în timpanele rândului de sus. Pe urma vine o friză compusa din două rânduri de discuri, alternativ verzi şi galbene, cu câte un

---

[1]) Gh. Balş. „Bisericile lui Ştefan cel Mare", pag. 97.
[2]) Ibidem.

rând de cărămizi dedesupt, între ele şi deasupra lor. Deasupra frizei smalţuite mai vin câteva rânduri de cărămizi şi o cornişă de piatră profilată, imediat sub streaşină.

Cărămizile aparente smalţuite sunt verzi şi galbene de diferite tonalităţi. Se vede grija de a alterna în mod regulat culorile.

Absida mare are nouă firide lungite, care nu întrerup rândurile orizontale de cărămizi aparente ce fac inconjurul bisericii. Aceasta este un argument în contra presupunerii că aceste arcaturi oarbe erau zugrăvite.

La altar şi la naos avem ferestre mici cu chenarul dreptunghiular şi cu baghete încrucişate, care formează înlăuntru un arc uşor frânt ca la Borzeşti şi la Răsboeni.

Pronaosul are pe laturea de miază-zi două ferestre mari cu mulure, însă fără ornamente; pe partea de nord, afară de uşa, nu mai sunt deschideri în pronaos. In nişele ocnitelor mari se văd câteva găuri, aşa numite răsuflători, care ventilează podul bisericii" [1]).

Zidul, care la început despărţea naosul de proneos, a fost stricat mai în urmă spre a da mai mare lărgime bisericii, iar uşa, care se afla în acest zid s'a aşezat — probabil — la intrarea pridvorului nou.

Piatra, pe care e săpată pisania se află în peretele de nord al pronaosului, lângă uşa de intrare [2]).

In interior biserica are pereţii afumaţi şi înegriţi. Ea pare a fi fost pustiită de foc. Nicăiri nu s'au descoperit urme de zugrăveală. Cafasul şi lipsa de podoabe dau o impresie de tristeţă şi de uitare.

---

[1]) G. Balş — ibidem.

[2]) „Evseviosul şi iubitorul de Christos Ioan Ştefan Voevoda, cu mila lui Dumnezeu Domnitoriu ţarei Moldavei, fiul lui Bogdan Voevoda, a început şi a zidit, şi a săvârşit templul acesta în numele naşcerii cinstitului şi slăvitului proroc şi înainte-mergătoriu şi botezătoriului Ioan, spre ruga şie şi Domniei sale Mariei, şi iubitului lor fiu Bogdan. Carele a început a se zidi în anul 7005, Iulie 15 (1497), şi s'a săvârşit la 7006; eră al Domniei lui anul al 42-lea curgătoriu, luna Noemb. 11 zile. (1498)". Melchisedec, „Notiţe istorice şi arheologice", pag. 75.

Deasupra uşei pridvorului, pe peretele din afară, se disting trei picturi murale. Ele au fost executate în sec. al XVII-lea. Cea dintâiu reprezintă pe Mântuitorul, a fost refăcută în sec. al XVIII-lea şi nu prezintă nici un interes artistic. Cea de a doua, ne arată o scenă din viaţa Maicei Domnului; pictura e confuză şi a fost refăcută. Cea de a treia, păstrează o admirabilă pagină de pictură murală moldovenească, din sec. al XVII-lea. Ea ne dă chipul Sfintei Fecioare; profilul e plin de graţie, linia vie şi foarte precisă, execuţia foarte simplă.

Acoperişul bisericii a fost refăcut de curând, în liniî generale, el reproduce — foarte probabil — acoperişul original, cu rezerva făcută mai sus, a existenţii unei turle.

Exteriorul acestei biserici produce cel mai frumos efect. Lumina învie de dimineaţa până seara şi schimbă tonurile cărămizilor smălţuite şi fildeşul pietrilor. Biserica pare îmbrăcată într'un covor. Silueta ei eleganta îi dă ceva omenesc şi destăinue o tinereţa uimitoare [1]).

Inscripţia de pe turnul-clopotniţă. „Ioan Ştefan Voevod, cu mila lui Dumnezău, Domnitorul ţării Moldovii, fiul lui Bogdan Voevod, a zidit această cămpănare, având Doamnă a sa pre Maria, fata lui Radu V. V. şi fiul lor iubit Bogdan V. V. în anul 7007, iar al Domniei lui anul al 43-lea curgător Octombrie 24 Iulie". (1499).

Mănăstirea Bistriţa

La 8 km. departare de Piatra, pe şoseaua ce duce spre munte — dealungul Bistriţei — se află aşezată

[1]) După notele D-lui profesor I. Ştefănescu.

mânăstirea cu acelaş nume, în dreapta drumului, pe valea unui pârău.

Ca început de viaţă călugărească, această mânăstire datează desigur de pe la finele sec. al XIV-lea,

Mânăstirea Bistriţa, biserica principală.

când ucenici de ai lui Nicodim au împânzit Ardealul şi Moldova, întemeind aici cele două mari mânăstiri: Neamţul şi Bistriţa [1]).

[1]) N. Iorga „Două inscripţii nouă găsite la mânăstirea Bistriţa". Comunicare la Academia Română în 1913.

La inceput — ca de obiceiu — trebue să fi fost o bisericuţă de lemn, in locul careia la 1402 Alexandru cel Bun zideşte o alta biserică, care — ori că n'a fost construită din material trainic [1]), ori că vreun cutremur va fi bântuit prin această parte de loc — a trebuit să fie refăcută din temelie la anul 1554 de către Alexandru Lăpuşneanu, după cum glăsueşte inscripţia dela intrare [2]).

In mijlocul incintei, închisă de un zid construit in secolul trecut, stă astăzi impunătoarea ctitorie a lui Lăpuşneanu. Tradiţia şi documentele vorbesc şi de o ctitorie a lui Petru Rareş la Bistriţa, nimic nu ne destăinueşte însă astăzi opera acestui din urmă Voevod. Poate că meşterii lui Rareş vor fi făcut turnul şi chiliile dela intrare [3]).

[1]) Niciuna din cladirile construite inainte de Ştefan cel Mare n'a rezistat până astăzi, pentrucă în acea epocă nici meşterii nu erau iscusiţi ca cei aduşi mai târziu de Ştefan, de Rareş şi de Lăpuşneanu şi n'au întrebuinţat nici materiale durabile.

[2]) „Cu vrerea Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvârşirea Sfântului Duh s'a zidit această biserică din mănăstirea Bistriţei, unde este hramul Adormirei Precistei şi prea binecuvântatei Stapânei noastre Maica Domnului şi pururea Fecioara Maria, în zilele blagocestivului şi de Hristos iubitorului Domn al nostru Io Alexandru Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn ţerii Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, în anul şapte mii 62 (1554) curgător, în luna lui Mai 26 de zile". N. Iorga. „Inscripţii din Bisericile României".

[3]) Că Petru Rareş a fost ctitor la mănăstirea Bistriţa ne spune şi Letopiseţul lui Ureche in Capit. XVIII. cum şi alt document citat de D-l N. Iorga în „Două Inscripţii nouă găsite la mănăstirea Bistriţa. ......Atuncea am văzut (Petru Rareş) că nu voiu putea să le stăm împotrivă (Turcilor) şi, lăsând oştile mele, am fugit, şi am ajuns la Mănăstirea Bistriţei şi, intrând în Sfânta Biserică, am căzut la pământ innaintea sfintelor icoane, şi mult am plâns........ şi am dat făgăduinţă lui Dumnezeu şi preacu-

Din mărturiile acestor documente rezultă însă o nedumerire: dacă Rareş care a murit la 1547 a înoit biserica din temelie, atunci ce să credem de cele ce arată inscripţia păstrată până azi, şi din care ar rezulta că după vre-o zece ani, numai, biserica a fost zidită de Lăpuşneanu.

Se ştie că stilul al căruia îndrumător a fost Ştefan cel Mare, primeşte în vremea lui Rareş modificări şi ajunge la deplină strălucire în vremea lui Lăpuşneanu. Bisericile sunt acum cu mult mai mari, zidurile numai din piatră amestecată cu puţină cărămidă pentru legătură şi tencuite pe dinafară. Pridvorul închis şi intrări laterale, turnurile mai înalte, pictura bogată, începându-se a se zugrăvi şi pereţii exteriori, şi cu numeroase influenţe gotice, mai ales în sculptură. Ceeace este însă mai caracteristic pentru bisericile din timpul acestor doi Voevozi, e aşa numita *cameră a ctitorilor*, aşezată între naos şi pronaos.

Bistriţa este o frumoasă ilustrare a acestui stil şi dintre bisericile din acest judeţ are — în arhitectură — o apropiată asemănare cu biserica principală a M-rei Neamţului; iar dintre alte biserici, se asamănă în deosebi cu Probata [1]).

---

ratei lui Maice ca, de mă voiu întoarce iaraş la scaunul meu cu bine şi biruitor, atunce din temelie voiu înoi Sfânta mănăstire a Adormirei Preacuratei Fecioare........ şi m'am dus prin locuri pustii, şi am eşit la Iaşi, şi cu mila lui Dumnezeu biruind, am luat iarăş scaunul meu, şi mi-am adus aminte de făgăduinţa mea, şi îndată trimiţând, am înoit din temelie Sfânta Mănăstire, făcând împrejur şi zid şi pe din lăuntru am împodobit-o, înfrumuseţând cu o biserică împărătească Adormirii Prea-Sfintei Născătoare de Dumnezeu, la Bistriţa".

[1]) G. Balş, „Bisericile Moldoveneşti din veacul al XVI-lea".

Lungimea Bistriţei — in interior — e de 36 metri şi lăţimea de 6 m. şi 40 c. m., grosimea pereţilor variază intre un metru şi 95 c. m. şi intre doi metri.

Cupola şi aici, ca şi la celelalte biserici in acest stil, se inalţă sveltă, prin mijlocirea a 2 baze rezemate fiecare pe câte un rând de arcuri piezişe. Bolta altarului e formată prin prelungirea a trei rânduri de arcuri transversale, care merg descrescând către răsărit spre a da astfel rotunjimea sferica a absidei.

Naosul are o singură bolta, pronaosul are două, despărţite printr'un arc transversal, ce se razimă la ambele capete — intre ferestre — pe câte o coloană intreită. Camera ctitorilor este boltită „en berceau".

Ferestrele, larg deschise spre interior, sunt toate — afară de cele ale naosului, care sunt modificate mai târziu, spre a da mai multă lumină stranelor cântăreţilor — in stil gotic, inguste şi lungite.

Uşa dela intrarea principală este impunătoare prin arta cu care e lucrată, in stil gotic. Larg evazată spre exterior, are chenarul format din frumoase colonete ce se intâlnesc, sus, in arc frânt, iar jos, răsar dintr'un plan inclinat, având fiecare baza artistic ornamentata cu variate săpături. Uşile interioare, larg deschise in afară prin o serie bogată de muluri, care formează laolaltă un frumos chenar in dreptunghiu.

In această mănăstire se gasesc mai multe pietre puse pe mormintele Voevozilor ctitori şi ale urmaşilor lor.

In camera ctitorilor — incăperea dela mijloc dintre naos şi pronaos — in păretele din dreapta, se găseşte un mormânt inalt, impodobit cu frumoase săpa-

turi in stil gotic, mormântul lui Alexandru cel Bun, „adevăratul ctitor al M-rei Bistriţa", aşa cum ne spune pomelnicul mănăstirei, scris la 1407. Deşi inscripţia de pe lespedea acestui mormânt nu pomeneşte nimic de Alexandru cel Bun, totuş fapt cert este că marele Voevod e înmormântat in această ctitorie a sa, căci ne mărturiseşte de aceasta şi Cronicarul Grigore Ureche şi actul de inchinare al M-rei, făcut de Doamna Safta în 1687, ca şi intreaga istorie şi tradiţie [1]).

Tot în camera ctitorilor — in stânga, lângă perete — este mormântul Anei Doamna (Neacşa), soţia dintâi a lui Alexandru cel Bun. Lespedea pe acest mormânt este pusă de Ştefan cel Mare [2]). Dacă Ştefan cel Mare a înfrumuseţat mormântul Anei Doamna, nu se poate să nu fi avut grijă şi de mormântul lui Alexandru, străbunul său, punându-i lespede inpodobită, care insă se va fi pierdut sau stricat, de oarece mormântul acesta a fost de multe ori deschis, mai târziu, când s'au ingropat in el Alexandru sau Alexandrel, fiul lui Ştefan cel Mare, care a fost rănit în lupta dela Războeni, Petru Lăcustă şi

[1]) Ar fi de mare interes să se ridice pietrile şi să se cerceteze mormintele dela Bistriţa, care desigur ne vor procura preţioase ştiri cu privire la istoria ţării.

[2]) Inscripţia de pe acest mormânt: „Io Ştefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn ţerii Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, înfrumuseţă această groapă Doamnei Ana, Doamna lui Alexandru Voevod, mama lui Ilie Voevod; care s'a strămutat la veşnicile lăcaşuri in anul 6926 (1418) luna Noembre 2. (S'a pus piatra) fiind egumen popa Grigorie". N. Iorga „Inscripţii din Bisericile României" pag. 39.

Chiajna, soția lui Lacustă, a cărei piatră se vede așezată astăzi pe vechiul mormânt [1]).

In dreapta pronaosului se poate vedea mormântul lui Ivașcu Golescu, fost mare vornic și mare logofăt în Muntenia. Fiind nevoit să-și părăsească țara din pricina dușmăniei ce-i purta Petru Cercel, trecu în Ardeal și vroind să vină în Moldova, chemat de Petru Schiopul, muri pe drum și fu înmormântat de Domn, aici la Bistrița [2]).

In pronaos, la stânga, se vede o piatră pusă de Nestor Urechie pe mormântul unui necunoscut, deoarece inscripția nu e terminată.

In pridvor, la stânga, se află mormântul Mitropolitului Atanasie al Moldovei, mort la 1632, fost probabil călugăr din această M-re.

Tot în M-rea Bistrița au mai fost înmormântați: Roman și Vasilisa, fiii lui Alecsandru cel Bun și Roman, fiul lui Ilie [3]).

Pictura din interior este nouă și lipsită de valoare artistică. Ea datează din 1814, când s'a făcut și ca-

---

[1]) Lespedea aceasta poartă următoarea inscripție: „Aceasta e groapa roabei lui Dumnezeu Chiajna, Doamna lui Ștefan Voevod, Domn țerii Moldovei, și a murit ea în anul 7050 (1542), luna lui Iulie 31, într'o Duminecă". N. Iorga. Ibidem.

[2]) Lespedea de pe mormânt are inscripția: „Aceasta este groapa lui Ivașcu Marele-Vornic din Țara-Românească. I s'a întâmplat să pribegească în țara Ungurească și să treacă în țara Moldovei. Când a fost dincoace de munți, a căzut moarte năprasznică asupra lui, la satul Bălătești, și acolo a murit. Și Petru Voevod a ridicat trupul lui și l-a îngropat în mănăstirea Bistriței unde e hramul Adormirei Maicii Domnului. Și fiind egumen chiar Anastasie, în luna lui Decembrie 20 de zile, în anul 7093 (1584); veșnica lui pomenire". N. Iorga, ibidem.

[3]) N. Iorga, „Istoria Românilor în chipuri și icoane", pag. 31 și 32.

tapeteazma, in timpul egumenului Zaharia. Pe pereții din camera ctitorilor sunt zugrăviți, la stânga: Ana Doamna, Petru V. V., Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare; iar pe păretele din dreapta: Alexandru V. V. fiul lui Ștefan cel Mare și Doamna Maria. Pe sub pictura actuală se văd pe alocuri urmele unei zugrăveli mai vechi.

Vrednic de notat mai este că in această biserică se află icoana Sfintei Ana, despre care tradiția ne spune că impărăteasa Irena, soția lui Ioan Paleologul, impăratul Constantinopolei, a trimis-o ca dar soției lui Alexandru cel Bun, Ana Doamna, fiind adusă și așezată aici, cu mare pompă, in 1407. Pictura icoanei este foarte interesantă. Icoana a fost prădată de eteriști in 1821 de toate pietrile prețioase ca și de vechea imbrăcăminte in aur și argint. Imbrăcămintea de astăzi este făcută de un credincios boer din Piatra N., de Neculai Albu.

In ograda M-rei Bistrița, in afară de biserica mare, mai avem un paraclis in clopotnița inălțată la 1498 de Ștefan cel Mare. Bisericuța are hramul Sf. Ioan cel Nou dela Suceava. Pe pereții interiori ai paraclisului s'a descoperit in 1925 de profesorul O. Tafrali și s'a scos de sub varul cu care era acoperită, o parte din vechea pictură, făcută in timpul lui Ștefan cel Mare.

In altar, pe peretele de miază noapte, se vede clar rugăciunea Mântuitorului pe muntele Măslinilor. Mântuitorul este infățișat de două ori: odată urcând poteca și a doua oară in genunchi, pe vârful muntelui; apostolii au adormit la poale. In partea de jos a păretelui de răsărit se disting bine arhiereii din

scena Leturghiei. In micul naos al paraclisului, la miază noapte, sunt scene din viaţa Sf. Ioan dela Suceava. Aducerea moaştelor Sfântului este tabloul cel mai limpede. La apus se distinge chipul lui Ştefan cel Mare, cu obrazii plini, fără barbă şi cu părul blond, tăiat scurt, sub coroana de aur. Pictura, câtă se vede, impresionează prin precizia desenului, prin modelarea draperiei şi a hainelor şi cu deosebire prin admirabila mişcare a personajelor. Rugăciunea pe muntele Măslinilor, este una din cele mai frumoase pagini din pictura moldovenească a sec. al XV-lea [1]).

Clopotniţa are aşezată, pe peretele dela sud, o inscripţie ctitorească [2]).

In turnul de deasupra porţii mari — dela intrarea in M-re — este al doilea paraclis cu hramul Sf. Necolai. Turnul acesta e zidit — probabil — odată cu vechile chilii dela poartă, de către Petru Rareş, care se ştie că a făcut mari îmbunătăţiri la Bistriţa. Săpături şi cercetări serioase ar aduce cuvenita lu-

---

[1]) După d-l profesor I. Ştefănescu.

[2]) „Blagocestivul şi de Hristos iubitorul Ion Ştefan V. V. cu mila lui Dumnezeu Domn ţerii Moldovei, fiul lui Bogdan V. V. a zidit această clopotniţă şi biserică aşeză intr'însa intru numele Sfântului mucenic Ioan cel Nou din Cetatea-Albă, pentru rugăciunea sa şi a Doamnei sale, Maria, şi a copiilor lor, în anul 7006 (1498), şi tot în anul acela le-a şi săvârşit in luna lui Septembrie 13 zile". N. Iorga, „Inscripţii din Bisericile României", pag. 42.

In această clopotniţa se poate vedea şi astăzi un clopot mare, cu un sunet splendid, dăruit mănăstirei tot de Ştefan cel Mare. Clopotul poartă următoarea inscripţie: „Io Ştefan V. V. cu mila lui Dumnezeu Domn al ţerii Moldovei, fiul lui Bogdan V. V., a făcut acest clopot în anul 7002 (1494), Iunie 25, în al treizeci şi patrulea curgător din Domnia Sa". N. Iorga. Ibidem.

mină in unele chestiuni — incă confuze — privitoare la această M-re.

In timpul domniei lui Alexandru cel Bun incep primele incercari de istoriografie națională la Români. Bistrița și Neamțul au fost focarele culturii și literaturii religioase in sec. al XV-lea. Cel mai vechiu și mai bogat pomelnic din câte se cunosc până astăzi, este pomelnicul dela Bistrița, care incepe dela anul 1407; deosebit de aceasta, cele mai multe manuscripte slavone din sec. al XV-lea sunt scrise in Bistrița și Neamț.

Pomelnicul Bistriței inșiră ca ctitori pe următorii Voevozi din familia Bogdăneștilor și a Mușăteștilor, anteriori lui Alexandru cel Bun: Bogdan V. V., Lațcu V. V., Costea V. V., Roman V. V., după care pomelnicul zice „Pomenește doamne, pre bun credinciosul Domnul Alexandru Vodă, adevăratul ctitor al sfântului lăcașului acestuia".

Tot la Bistrița s'a intocmit cel intâiu letopiseț scris in țările române, descriind faptele și Domnii dela 1359 și până la 1506. Acesta este vechiul letopiseț moldovenesc, pe care Ureche il citează foarte des; el are un caracter pur analistic [1]).

La 1687, Doamna Safta, soția Domnitorului Gheorghe Ștefan, care se vede că se trăgea din familia lui Alexandru cel Bun, a închinat Bistrița Sfântului Mormânt, cu prilejul venirii la noi in țară a patriarhului de Ierusalim, Dosoteiu. In actul de inchinare, Doamna Safta, zice că M-rea Bistrița

---

[1]) Pentru amanunte privitoare la acest letopiseț, să se consulte „Cronicile inedite atingătoare de istoria Românilor" de I. Bogdan. București.

„..... este zidită şi făcută de moşii noştri cei buni şi bătrâni....." şi a închinat-o din pricină că „văzând noi că a rămas la mare pustietate şi grea stricare, că

Icoana Sfintei Ana, Dăruită Anei Doamna,
soţia lui Alex. Cel Bun, de către Impărăteasa Irena din Bizanţ, la 1406.

s'au schimonosit şi au lipsit din toate podoabele ei ce s'au chemat: veştminte scumpe, odoară multe şi moşii bune şi mulţi robi ţigani ce au fost dat şi

miluit şi intărit Domnul Alexandru V. V. cel Bun şi Bătrân, carele este acolo astrucat dimpreună cu Doamna sa Ana şi cu coconii săi. Deci şi noi fiind din acei ctitori bătrâni...." [1])

De acum înainte decadenţa M-rei ajunge din ce in ce mai mare.

Mănăstirea are astăzi cinci călugări în buget şi a rămas fără altă avere decât livada de jurimprejurul ei, in intindere de 12 H-are. Datorită însă simţului de bun gospodar al actualului Stareţ, biserica se întreţine curat, s'au făcut insemnate reparaţii caselor şi s'a replantat — în parte — livada.

Tot datorită actualei conduceri, s'a instalat in această mănăstire o fabrică de lumânări de ceară curată *„Lumina"*, o frumoasă iniţiativă a preoţilor şi credincioşilor din jud. Neamţ, prin care se urmăreşte introducerea în biserici, numai a lumânărilor de ceară de albină, spre a se cruţa in acest chip şi pictura ca şi sănătatea oamenilor. Fabrica aceasta are un capital de lei 1.200.000 cu 700 membri. E înfiinţată în anul 1924, produce anual 20.000 kgr. lumânări de ceară curată şi deserveşte deocamdată judeţele Neamţ şi Fălticeni.

Mănăstirea Bisericani

Bisericanii, ca instituţie, este cu mult mai veche decât biserica de zid ce se vede astăzi. După tradiţie,

[1]) Melchisedec, „Notiţe istorice şi arheologice", pag. 73. In decursul vremurilor, mănăstirea Bistriţa fusese înzestrată cu moşii, odoare etc. de Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Ion Vodă cel Cumplit, Ştefan Tomşa şi alţii. Mănăstirea avusese mai mult de 16 moşii. (După „Schiţe istorice" de Vladica Narcis Creţulescu).

cam pe la sfârşitul Domniei lui Ştefan cel Mare, un pusnic român, după ce petrecuse mai mulţi ani în deşertul Iordanului, veni în ţară şi se aşeza cu tovarăşii lui în M-rea Bistriţei, de unde, nu după mult timp s'au retras în munte — la Bisericani — unde o peşteră le slujia de biserică, iar pădurea şi crăpăturile munţilor, de locuinţă [1]).

Biserica de astăzi se zice că s'a început de un călugăr, Iosif, care n'a avut însă mijloace să o isprăvească şi a stat aşa multă vreme. A terminat-o şi a înfrumuseţat-o Ştefăniţă Vodă la 1512, după cum se vede din pisanie [2]).

Rând pe rând fac acestei mănăstiri importante danii: Ştefăniţă V. V., Petru Rareş, Radu Vodă, Ştefan Tomşa, Moisă Movilă, Miron Barnovschi, Dumitraşcu Buhuş şi alţii.

Bisericanii a fost una dintre cele mai bogate M-ri din ţara, fiind multă vreme un vestit cuib de cărturari, mulţi ajungând în ţară episcopi şi mitropoliţi,

---

[1]) „Bisericanii s'au numit astfel de oarece în această manastire a fost stabilită orânduiala excepţională, ca în unele manastiri din Orient, numite ale „neadormiţilor", pentrucă acolo serviciul bisericesc nu contenea niciodată, nici ziua, nici noaptea". A. D. Xenopol „Istoria Românilor" pag. 185, Vol .III şi Arhimandritul Partenie „Ochire istorică asupra originei manastirei Bisericani".

[2]) „Această sfânta biserica ce să prăznueşte Buna Vestire, fiind intâiu zidită de Ştefan-Voda sin Bogdan-Voda, din leat 7020 (1512) şi fiind invechita şi pornită spre resipire, s'au prefăcut din temelie de isnoavă cu ajutorul şi mila lui Dumnezeu, prin osârdia şi cheltuiala ctitorilor, în zilele luminatului Domnul nostru Constantin Dimitrie Moruzu Voevoda, prin silinţa şi osteneala eromonahului Ioil, egumen de Bisericani; leat 1786, Iun. 20". N. Iorga, „Inscripţii din Bisericile României", pag. 42.

intre care e și vestitul episcop de Buzău, Mitrofan[1]). După secularizare, M-rea a fost transformată in penitenciar iar astăzi este organizat, în chiliile ei, un mare sanatoriu pentru tuberculoși. Biserica nu mai are măcar un preot, care să pomenească pe ctitori, cel puțin in slujba din Dumineci și sărbători.

Pictura pereților este relativ nouă (sec. XIX) și nu prezintă nici un interes.

Mănăstirea Pangarați

La o depărtare de 11 km. de Piatra, pe valea Bistriței in sus, se află foasta M-re Pangarați. Biserica a fost zidită in 1560 de Al. Lăpușneanu, care după cum povestește Grigore Ureche, in cronica sa, „... și Pângărații au zidit, mai mult de frică decât de bună voe, că de multe ori i s'au arătat in vis sfântul mucenic Dimitrie, ingrozându-l ca să-i facă biserică pe acel loc; deci cu osârdie și cu nevoință s'au apucat de o au zidit". (Letopiseț, cap. XXII). Vechea biserică, pe locul căreia Lăpușneanu a ridicat-o pe a sa, fusese ridicată de niște călugări, retrași aici în munte, din M-rea Bistrița.

Biserica lui Lăpușneanu, avea in subsol o tainiță, in care se ascundeau odoarele in vreme de pradă. Astfel, Melchisedec, în Cronica Romanului, ne spune că Episcopul Sava, temându-se ca odoarele și documentele de preț ale Episcopiei să nu fie prădate de

---

[1]) Mitrofan, fost episcop de Huși, tipăritorul cărților Mitropolitului Dositeiu, la 1686 se retrage în Muntenia și acolo, ca episcop de Buzău, are o foarte însemnată activitate, dirijând ca mare meșter tipograf, tipărirea Bibliei la 1688.

catanele austriece care invadaseră ţara în vremea lui Mihai Racoviţă V. V., a vroit să le ascundă la Pangaraţi. Căruţele însă s'au răsturnat în Bistriţa, apa fiind mare.

La 1806, egumenul Macarie, a transformat această tainiţă în o nouă biserică, unde se făcea slujba religioasă pentru deţinuţi, când această M-re era transformată în penitenciar [1]).

In Pangaraţi, ne spune Vasile Alexandri în „O Primblare la munţi" că se păstra pe vremuri un portret original al lui Lăpuşneanu, pe care însă poetul, nu l-a mai găsit acolo, când a vizitat M-rea. In Biserică se mai păstra un frumos panaghiar de argint, dăruit de Lăpuşneanu, şi văzut de mine acolo prin 1908; am auzit că acum nu mai este nici acesta.

Mănăstirea a fost înzestrată de ctitori şi de Domnii de mai târziu cu multe moşii şi s'au construit de jur împrejur — ca şi la Bisericani — un întreg şir de chilii de zid.

După ce penitenciarul s'a desfiinţat, s'a instalat aici, după războiu, un sanatoriu de tuberculoşi, care nu mai funcţionează astăzi.

In timpul din urmă Pangaraţii, a intrat în stăpânirea unei porţiuni de pământ — în Basarabia — din o moşie de odinioară; pământul acesta îi asigură un venit de câteva zeci de mii de lei pe an. Mitropolia a trecut Pangaraţii sub conducerea M-rei Secului.

---

[1]) Două biserici suprapuse, ca la Pangaraţi, constitue o foarte rară particularitate care n'o mai găsim decât la Biserica Sf. Ioan Botezătorul din Suceava. G. Balş, „Bisericile Moldoveneşti din Veacul al XVI-lea".

Schitul Tarcău

Se află pe părăul cu acelaş nume, aşezat intr'o frumoasă poiană, la confluenţa Tarcăului cu Bolovanişul. Chiar şi numai drumul până la schit — mer-

Valea Tarcăului şi marile exploatări forestiere ale cooperativelor „Albina" şi „Foresta" fostă „Goetz"

gând numai pe malul apei — e vrednic de văzut, fiind de un neintrecut pitoresc. Părăul, trecând mai în tot cursul său pe un pat de masive stâncoase —

cunoscuta grezie de Tarcău — cade in dese şi frumoase cascade. Spre a vedea schitul, nefiind drum de căruţă, poate merge cineva numai cu trenurile forestiere, fie ale Cooperativei Albina, fie ale Societăţii Foresta. Aceste trenuri pleacă din Piatra Neamţ şi te duc până la Schit intr'un timp de 6—8 ceasuri, distanţa fiind de 37 km.

Bisericuţa este construită la 1833, din lemn de frasin, esenţă care mai demult se găsea din belşug, in această parte de loc.

După pomelnic, ctitorul acestei biserici, este cuviosul Avramie Ieroschimonahul. Tarcăul, este pus dela o vreme sub dependenţa M-rei Bistriţa, ceeace l-a salvat de ruina spre care aplecase cu câţiva ani in urmă; şi e un mare bine acesta, de oarece Schitul Tarcău răspunde unei reale necesităţi, satisfăcând acolo, in intunericul codrilor, şi nevoile sufleteşti ale miilor de muncitori cari lucrează tot timpul anului la marile exploatări forestiere ale „Albinei" şi ale „Forestei".

Prin stăruinţa actualului egumen al Bistriţei, biserica cum şi chiliile s'au reparat şi sunt bine ingrijite.

Tarcăul are opt călugări in buget.

Cheile Bicazului

Una din cele mai frumoase privelişti ce ni le oferă munţii noştri este fără îndoială aceea a „Cheilor Bicazului" [1]).

---

[1]) Bicaz, cuvânt intrebuinţat in Moldova şi Transilvania, vine dela vorba bicaş-mineral=silex, cremene. De aici numele de bicăjel, ghicăjel=bolovani albi, sau sarea mâţei. Vine probabil din ungureşte: becaso=sarea broaştei. Dicţionar. Limbii Române, T. I p. I. A—B. p. 555.

Două drumuri bune de trăsură şi de automobil te pot duce la „Chei": unul prin Piatra Neamţ şi altul prin Tulgheş-Ghiorghieni.

Pe primul se merge luând şoseaua Piatra-Bicaz,

Cheile Bicazului.

iar de aici, lăsând in dreapta şosaua naţională, o iei spre stânga, pe un drum comunal şi trecând prin foasta vamă, ajungi la Bicazul Ardelean, comună,

în cuprinsul căreia se află Cheile. Acest drum, ce merge alături cu părăul Bicaz, duce — începând dela Piatra-Corbului —[1]) printr'o strâmtură (chee) încântătoare, pe care apa şi-o sapă în puternicul masiv al Grezului de Tarcău, prin care părăul furios se sbate în cascade nesfârşite spre a eşi mai la vale în calea Bistriţei, destul de neastâmpărată şi ea. Părăsind strâmtura, drumul continuă spre apus şi ţinând tot apa Bicazului, trece prin satele Taşca, Secu, Neagra, Bicazul Ardelean şi ajunge la chei, aproape 50 km. dela Piatra [2]).

Cheile propriu zise ţin doi km., drum pe care nu se poate merge decât pe jos, după care mai străbătând cale de încă vreo patru-cinci km. se ajunge pe vârful muntelui Ghilcoş, unde la o altitudine de 1000 m. se întinde pe o mare suprafaţă de teren, un splendid lac „Tăul".

Al doilea drum, pe care se poate merge foarte bine cu automobilul, chiar până la o sută de metri apropiere de Chei, trece prin Ghiorghieni, spre a lua direcţia la răsărit, către Piatra Neamţ.

„.......Cine porneşte din valea Mureşului, dela Ghiorghieni, spre valea Bicazului, îndată ce a părăsit şesul unde Mureşul îşi adună apele, trebue să sue în şerpuituri unul din cele mai frumoase drumuri ale Carpaţilor, spre a se afla în scurtă vreme la înălţimi de aproape 1500 m. Aci

---

[1]) Legenda spune că de pe vârful acestei stânci s'a aruncat în Bicaz o fată, care se numea Corbiţa, disperată din pricina că Tătarii, după ce i-au ucis logodnicul, urmăreau să o răpească.

[2]) Dela Piatra, 48 km. se pot face cu automobilul, 2 km. până la Chei şi restul de 6 km. până la Tău, nu se pot face decât mergând pe jos; puţină osteneală, dar cu prisosinţă răsplătită prin priveliştile ce ţi se desfăşoară în chip variat şi de o uimitoare frumuseţă.

vede niște culmi domoale, zidite din rocile cele mai vechi ale planetei (cristaline) acoperite cu păduri, iar sus de tot îmbrăcate cu vegetația măruntă a ierburilor subalpine, dintre care unele (merișorul) rămân verzi și peste iarnă.

Indată ce privești spre răsărit, priveliștea se schimbă: in loc de culmi netede vezi ivindu-se creste golașe, cu vârfuri în chip de turnuri sau piramide, care amintesc Ceahlăul. Și forma și culoarea lor albue iți arată că intri intr'o nouă fâșie: a munților calcaroși. In adevăr drumul care coboară spre Valea Bicazului te duce repede în fundul unor prăpăstii, nu se poate mai semețe. Zarea se închide: in stânga și în dreapta, pereți de stâncă se ridică întocmai ca ruinele unei cetăți. Nicăiri in Carpați, ochiul nu intâlnește o panoramă mai plină de măreție, — mai ales că sălbătăcia râpelor este însoțită jos de lumina unui lac, făcut de vreo sută de ani prin năruirea unui munte, care a oprit in loc Bicazul, silindu-l să inece o pădure a cărei copaci stau și azi in picioare. Ceva mai jos de lac, apa Bicazului piere cu desăvârșire, sub bolovănișul care-i umple albia, pentru a eși abia mai departe la iveală, cotind printre stânci și Chei așa de inguste, că poteca nici nu mai are loc alături de râu.

In sfârșit, după ce scapă din fâșia de calcar, iesă și Bicazul iarăș la lumină; „Cheile" s'au isprăvit, drumul intră intre alți munți mai blânzi (clădiți din gresie) și bine acoperiți cu păduri și poene, unde viața omenească este iarăș înlesnită" [1]).

Sloiul de stâncărie calcaroasă, pe care-l străpunge Bicazul spre a forma minunatele Chei, aparține din punct de vedere geologic Jurasicului și cu deosebire Cretacicului inferior, de către sfârșitul erei secundare (mezozoică); iar stâncile de calcar ce se văd ca niște turnuri gigantice la amândouă intrările in Chei și care se aștern de obiceiu ca niște petece peste formațiunile marnoase-gresoase, sunt ceeace geologii numesc „calcare recifale cu caprotine" și care apar in chip de ruine de cetăți fantastice, atât in

[1]) S. *Mehedinți*, „România", pag. 85.

Jurul Ceahlaului, cât şi pe Rarau — Popii Raraului şi Pietrile Doamnei [1]).

In comuna Bicazul Ardelean, cam la 9 km. dela Primărie, pe Valea Jidanului in sus, se află pe un deal — nu departe de drum — o peşteră adâncă, intr'un masiv de calcar. Aici se găsesc stalactite.

Bicazul

Această comună prezintă o insămnătate deosebită, fiind legată de istoria marelui răsboiu prin faptul că după pacea dela Buftea, familia Regală şi-a luat reşedinţa aici, stând dela 6 Iulie până la 25 Octombrie 1918.

Familia Regală: Regele Ferdinand, M. Sa Regina Maria şi A. L. Principesa Elisabeta, Marioara şi Ileana s'au instalat în casele Administraţiei Domeniului. Pentru A. Sa R. Principele Neculai s'a construit in grădina curţii un pavilion deosebit, care se păstrează şi astăzi ca amintire; iar suita a ocupat clădirile personalului Domeniului Coroanei.

La 11 August 1918, intreg guvernul s'a prezentat la Bicaz spre a-l felicita pe Rege de ziua sa de naştere. La dejun, răspunzând cuvântului de omagiu şi imbărbătare ţinut de Al. Marghiloman, primul ministru de atunci, Regele Ferdinand a spus: „N'au fost zile de restrişte trăite de mine dela urcarea mea pe tron, ci zile de oţelire şi imbărbătare, Pronia Cerească voind să pună la incercare pe om

---

[1]) După G. Macovei, „Aperçu géologique sur les Carpates Orient", studiu, publicat in „Guid des Excursions" 1927.

şi Rege la datoria lui. Aurora la orizont pare că renaşte şi încurând ostaşul român va fi chemat să-şi spună ultimul cuvânt. Dreptatea Celui Prea Inalt nu va îngădui să se facă nedreptate ţării

Familia Regală fotografiată la Bicaz, unde era reşedinţa în 1918.

mele şi cu această încredere beau paharul meu pentru ţara mea". Toţi cei prezenţi erau profund emoţionaţi, clipa în adevăr era sfântă şi sguduitoare

pentru o inima româneasca. Regina il saruta, iar Regele işi imbrăţişează copiii, care erau cu ochii in lacrami.

Nu trecu decât un ceas dupa aceste cuvinte şi soseşte la Bicaz ştirea, prin telegraf, despre marea isbândă a aliaţilor pe frontul apusean, isbânda care in curând a dus la retragerea inamicului din ţară, dupa ce şi soldatul român işi facuse la Mărăşti şi Mărăşeşti dovada deplina a vitejiei şi a dragostei sale de ţară [1]).

Bicazul, este localitate climaterica vrednică de cercetat; are medic, farmacie, restaurant şi in timpul verii, se pot găsi camere bune, de inchiriat. Aici este administraţia Domeniului Coronii „Bicaz" şi un mare centru de exploatări forestiere. In timpul când I. Kalindero era Administratorul Domeniilor Coronei din intreaga ţară, s'au făcut şi la Bicaz frumoase construcţii de utilitate publică: teatru incăpător, bae populară, local pentru banca, etc.

Ceahlăul

Ceahlăul este regele munţilor din intregul şir al Carpaţilor orientali (Dacici) şi aceasta nu doar pentrucă ar fi covârşitor de inalt — are 1911 m. alt. —, dar pentrucă creasta lui este de o măreţie in adevăr fermecătoare prin panorama largă, ne-

---

[1]) Dupa notele date de D-l C. Armaşescu, şeful Domeniului Coroanei „Bicaz".

sfârşită şi aşa de variată ce ţi se desfăşoară de pe creştetul său, de jur imprejur [1]).

„Trecem Bicazul, Buhalniţa, Hangul şi, de pe părăul Schitului, pe lângă şgheabul de scânduri, prin care o lungă şuviţă de apă cară ghile şi dulapi din herăstraele munţilor in schela Bistriţei. Urcam un ţapşan intunecat de brazi şi ieşim in luminiş, in larga lăneaţă de pe poalele Ceahlăului, la Schitul Durău. Toaca răsună repede in pacea cuprinsului. Soarele scapătă spre asfinţit. Pete de aur se aprind pe coamele codrilor. Şuetul isvoarelor se aude bolborosind ca nişte glasuri pe sub pământ. Mareţ, fantastic, se ridică in faţa noastră, ca un dom urias Pionul — bătrânul rege al Carpaţilor Moldovii.

Pornim, şir lung de călăreţi, pe cărarea ce tae la deal poiana schitului. Turlele Ceahlăului stau imbrobodite in ceaţă. Şi-i linişte, o linişte sfântă, care face să te crezi pe alt tărâm. Miresme dulci plutesc in aerul racoros a dimineţei. De pe zarea colnicului o luăm la stânga şi intram in pădure. Cale de un ceas, până la „Fântâna Măcărescului [2]) urcuşul e trăgănat şi strunga, ce spintecă desişul, pare o alee. Din deal de fântână se desveleşte din codru un ţapşan verde, de pe care privirile scapă in zarişte largă, — vezi, in depărtare şerpuirele Bistriţei şi satele, imprăştiate pe poalele măgurilor. La apus, „Pietrile Roşii" par ruinele unui castel, la miază-noapte munţii Călimanului işi rotunjesc spinările goale, fumurii, pe bolta albastră a cerului. Deasupra noastră, Ceahlăul iese din neguri, soarele pune flămânzi de argint pe umerii stâncilor. Cărarea urcă in cotituri, prin bezna de codru, brazi lungi doborâţi de bătrâneţă, zac pe pat de cetină, acoperiţi de muschiu. Unii, in picioare, putreziţi, intind braţe negre, schiloade,

---

[1]) „Ceahlăul nu este dintre cei mai inalţi ai masivului oriental al Carpaţilor, dar domină cu o treime pe toţi munţii Moldovii şi ai Transilvaniei până la o mare distanţă". Geografia de Cobălcescu.

[2]) Această fântână şi-a luat numele de la fostul Subprefect al plaşii Muntele, care a făcut drumul de pe muntele Ceahlău şi fântâna care-i poartă numele. (Nota aut.).

cerşind parcă ajutor dela tovarăşii, care-i inconjoară voinici, svelţi, plini de viaţa. De pe curmătura Arşiţii se deschide iarăş privelişte largă spre munţi. Jos, sub brădişul atârnat de ţancuri, se vede Schitul Duraului, cuibărit ca în fundul unei prăpăstii. Inaintăm pe podişul descoperit, lăsând în stânga turma de stane albe: „Caprele", cu o mogâldeaţă mai răsărită în mijlocul lor — „Ciobanul" şi din dreapta „Scaunele" — o stâncă inaltă, singuratecă, tăiată în muchi regulate. Din nou ne adâncim in padure. — caii marunţi şi inimoşi se grapşină pe scari de bolovani, ne plecăm pe sub scobitura „Malului pestriţ", un perete zidit din pietre rotunde, albe, vinete, roşietice. Inaintea noastră lumina incepe să se cearnă prin rariştea de brazi, mai urcăm un pripor şi iată-ne sus, pe zarea Ceahlăului. Din şnepenii culcaţi de vânturi se inalţa de pretutindeni stânci uriaşe, ale căror forme ciudate au toate nume şi inţălesuri potrivite in inchipuirea poporului: *Dochia, Tabăra Vulturilor, Turnul Sahastrului, Căciula Dorobanţului, Masa Ciobanului* — de unde ai cea mai frumoasă vedere pe valea Bistriţei, *„Gardul Stănilelor"* — ridicat pe pragul unei prăpăstii infiorătoare şi in mijlocul acestei salbe de stânci — se înalţă *Panaghia*, un sul măreţ de piatră, scrijelat de ploi, înfipt ca un corn in creştetul pleşuv al Ceahlăului" [1]). Deasupra muntelui se află un bogat isvor de apa bună de băut, dar foarte rece (2 gr. c.) căreia i se zice *Fântâna Rece* sau şi Fântâna Mitropolitului [2]).

Ceahlăul poate fi urcat nu numai prin Durău — drumul cel mai scurt, 3—4 ore —, ci şi pe părăul Răpciunei, pe la Secu, Neagra Bicazului şi pe alte văi ce se desfac din munte, de jur imprejur. Cel mai bun drum şi mai indămânos este insă prin Durău, iar cine doreşte să se scoboare de pe Cea-

---

[1]) Al. Vlahuţa, „România Pitorească".

[2]) Mitropolitul Veniamin Costache a sfinţit această fântâna, când s'a urcat pe Ceahlău, impreuna cu Domnitorul Mihail Sturza C. D. Ghiorghiu „Dicţionarul Jud. Neamţ", pag. 172.

hlău, către Cheile Bicazului, nu poate lua altă cale mai bună decât pe părăul Bistrei, ce duce spre Bicazul Ardelean.

Urcând Ceahlăul, sunt vrednice de admirat nu numai incântătoarele priveliști ce ți se înfățișează de pe vârful muntelui „care stăpânește ca un Domn peste toate măgurile ce alcătuesc parcă în juru-i o strajă de onoare“, cum spune Alecu Russo în „Poiana Teiului“; ci trebue să faci totul spre a putea să vezi — dacă ai norocul de vreme bună — răsăritul soarelui, un tablou de o măreție fermecătoare.

Deasupra Ceahlăului, nu departe de Fântâna Rece, se află construită — în beton armat — o cabană, in care călătorul se poate adăposti noaptea, sau pe vreme de ploae.

Pe poalele Ceahlăului, în spre Durău, se găsește *„Duruitoarea“*, o frumoasă cascadă formată de părăul Rupturilor, al căruia isvor adună apele din preajma Fântânei Reci. Priveliștea acestei cascade, înaltă de vreo 15 m., este din cele mai încântătoare. „Din stânga se repede pe crăpătura unui zid de piatră un isvoraș, lungă șuviță de argint, ce cade, făcându-se pulbere la picioarele noastre. De unde vine atâta vuet?.... Ne întoarcem privirile la dreapta și rămânem uimiți. O pânză lată de apă, albă ca laptele, desfășurându-se ca de pe un sul, s'aruncă dela o înălțime ametitoare într'o copcă de piatră, care o prinde la vreo 10 metri mai sus de albie și apoi o toarnă în jos, răsfirând-o ca o coadă de păun, peste pieptul rotund al unei stânci“ [1]).

[1]) A. Vlahuță, „România Pitorească“.

Ceahlăul, din punct de vedere *geologic* [1]), este unul dintre cei mai înalţi şi mai impunători munţi din zona Flişului din Moldova. El e aşezat în imediată apropiere de linia de despărţire a zonei Cristaline, de zona Flişului. Intreaga parte culminantă a acestui munte este constituită din conglomerate apţiene, în care se intercalează şiraguri de calcare cu Caprotine, ca resturi ale unor vechi recife. Elementele conglomeratului provin aproape exclusiv din şisturile cristaline şi din aşa numitele „straturi de Sinaia". Partea mijlocie a Ceahlăului este formată din grezie apţiană, care se observă şi pe versantul de apus al masivului.

Vegetaţia Ceahlăului [2]). Acest munte are trei regiuni: jos, regiunea montană, la mijloc regiunea subalpină şi sus, regiunea alpină.

Regiunea I-a, caracterizată prin paduri intinse de fag, se mai numeşte şi regiunea fagului sau a foioaselor şi începe dela 4—5 sute m. altitudine, ridicându-se până la 650.

Regiunea II-a, sub-alpină, sau montană superioară, caracterizată în general prin pădurile de molid (picea excelsa), care imbracă coastele Ceahlăului, incepând cam dela înălţimea de 700 m. şi urcându-se până „La Şea", sau la „Panaghia", 1500 m. alt.

In aceasta regiune, molidul e amestecat cu bradul alb; extrem de rar se mai găseşte şi specia de

---

[1]) Sa se vada mai amanunţit în „Guide des excursions" pag. 74, 296 şi 301, publicat de D-l Profesor G. Macovei.

[2]) Dupa „Contribuţii la cunoaşterea vegetaţiei şi a florei muntelui Ceahlău" de E. I. Nyarady, Cluj, şi „Flora Ceahlăului" de Zaharia Panţu.

brad numită Tisă (Taxus baccata), care are un lemn foarte căutat pentru sculpturi şi mobilă fină. La limita superioară a acestei regiuni molidul se isprăveşte, incetează de a mai trăi, fiind reprezentat aici doar prin indivizi din ce in ce mai piperniciţi, strâmbaţi şi schilodiţi de vânturile puternice.

Prin poenile din această regiune se găsesc varietăţi de flori foarte rari în intreaga floră a României, cum e *Microstylis monaphyllos*, o specie de orhidacee şi Cypripedium Calceolus, tot o orhidacee, numită în popor, Papucul Doamnei. Intre arbuştri, se găseşte in pâlcuri intinse, prin partea superioară a acestei regiuni şi afinul, căutat pentru fructele lui aromate.

Regiunea a III-a, alpină, incepe dela inălţimea de 1500 m., cuprinzând vârful muntelui cu tufişurile şi păşunile alpine. Vegetaţia alpină are multă asămănare cu cea arctică. Plantele din regiunea alpină, din pricina scurtei durate de vegetaţie, din pricina frigului mare — noaptea, — a căldurii mari şi a luminii foarte intense din timpul zilei, precum şi din cauza vânturilor care suflă cu putere in această regiune, sufăr unele modificări, adaptându-se împrejurărilor in care sunt nevoite să trăiască şi anume: au rădăcini puternic desvoltate, tulpina scurtă, foile mai mici, florile mari şi în culori foarte vii. Plantele erbacee trăesc strâns lipite unele de altele spre a se proteja reciproc, formând astfel un soiu de perini, analoage perinilor de muşchi. Foile acestor plante sunt, pe Ceahlău, foarte păroase, ori groase şi suculente spre a fi scutite

de prea marea transpirație. Plantele lemnoase sunt reduse doar la tufiș [1]).

In regiunea alpină se disting două etaje:

Partea inferioară, formată din jepi (șneapăn), cari se întind pe pământ ca niște șerpi gigantici. In spre Fântâna Rece și spre Stänile, se mai vede trăind, in asociație cu șneapănul, un frumos arbust cu frunze verzi deschis, numit Liliac de munte sau Aninaș. In etajul superior, șneapănul ajunge și el cu totul degenerat și pipernicit. Aici mai poate crește doar Enuperul pitic (Iuniperus nana). Acest mic arbust îl găsim trăind adesea in tovărășia Afinului. Aceștia sunt ultimii arbuști cari mai pot crește in această regiune.

Indată ce încetează regiunea jneapănului se intinde nemărginitul covor verde al frumoaselor pășuni alpine, împestrițate cu cele mai splendide și mai viu colorate și frumos parfumate flori. „Ici, colo, se intâlnește pe stânci o frumoasă umbeliferă numită popular Schinduc. Această interesantă și delicată plantă erbacee este rară. Fructele ei aromate sunt întrebuințate de călugării din Durău pentru a prepara cu ele un rachiu plăcut la gust, cu proprietăți stomahice și carminative" [2]). Călugării bătrâni, obișnuesc să numească „mângâere" acest rachiu, dres cu schinduc.

O aleasă podoabă a stâncilor de pe Ceahlău e și Floarea Reginei, cum și Campanula carpatica, vulgar clopoței, cu o frumoasă floare violacee-închis. Pe părțile umede ale stâncilor crește o specie de

[1]) Z. C. Panțu. „Flora Ceahlăului".
[2]) Z. Panțu „Flora Ceahlăului", pag. 301.

plantă carnivoră, Pinguicula alpina, vulgar Floarea grasă sau Ingrăşătoare.

Ceahlăul are multe plante, caracteristice Klipelor Calcarice din Moldova, totuş flora acestui munte este mult mai bogată şi mai interesantă ca a celorlalţi munţi de aceeaş construcţie.

Cele mai multe din stâncile şi peşterile de pe Ceahlău işi au in popor legendele lor şi poartă nume în legatură cu intâmplări omeneşti şi cu viaţa pusnicilor, cari — din cea mai mare vechime — trăiau pe acest munte frumos [1]).

O legendă foarte interesantă are stânca numită „*Dochia*". Se zice că o fată de impărat, care ar fi Decebal, văzându-se urmărită de Traian, s'a refugiat de frică pe vârful Ceahlăului, unde s'a rugat lui Dumnezeu să o prefacă în stâncă spre a scăpa de urmăritor. In forma aceasta, cu mult mai desvoltată însă, o găsim la Asachi, ca auzită

[1]) Găsesc potrivit a nota aici că Ceahlăul este şi astăzi socotit de popor — prin partea locului — ca un munte sfânt şi temeiul acestei credinţi, moştenită din moşi-strămoşi, n'ar fi de necrezut să nu stea in faptul că Ceahlăul, care stăpâneşte toţi munţii de jur împrejur, cât vezi cu ochiul, să fi fost din cele mai vechi timpuri un loc de preferinţă pentru viaţa ascetică. Strabon (după „Getica" de V. Pârvan, pag. 162) ne spune că Geto-Dacii aveau un munte sfânt numit „*Kogeonon*" pe lângă care trecea o apă. Muntele acela era locul sfânt de pelerinaj al strămoşilor noştri şi pe inalţimea lui trăiau mulţi asceţi şi chiar marele preot. E foarte probabil că acel munte, nu e altul decât Ceahlăul, care prin inalţimea şi forma vârfului, trebue să fi impresionat totdeauna pe om. Deosebit de aceasta, însăş inţălesul numelui „Kogeonon" are apropiere cu vechiul nume românesc al muntelui, „Pionul", pe lângă care trece Bistriţa, o străveche şi bine cunoscută cale de apă pentru negoţ.

dela ciobanii de pe poalele Ceahlaului. Dimitrie Cantemir in „Descrierea Moldovei" crede că Dochia e ruina unui vechiu idol, la care se inchinau păgânii. Legenda aceasta, în esenţa ei, aşa cum am expus'o mai sus, se pastrează în adevăr in tradiţia poporului din acea parte de loc, mai ales printre ciobanii şi bătrânii din apropierea muntelui. Şi daca poporul o păstrează din stravechime, atunci legenda prezintă mare interes în legătură cu problema persistenţei elementului Daco-Roman in Carpaţi. Lazăr Şăineanu, insă, în „Studii Folclorice" susţine că legenda, in înţalesul acesta, ar fi o invenţie a lui Asache şi că „Dochia" nu e decât legenda cu baba răutăcioasă, care a ingheţat pe munte cu oile, pe la inceputul lui Martie.

Carmen Sylva în „Poveştile Peleşului" dă următoarea legendă despre muntele Ceahlaului. Românii retrăgându-se dinspre Nistru, mai înlauntrul ţarii, din pricina potopului tătăresc ce venea din Răsărit, au ajuns într'un loc mai indepărtat, unde după multa chibzuială se ridică căpitanul şi zise: „Ascultaţi copii! Fiecare din voi să ice o mână de ţărână şi s'o arunce inaintea lui. Aşa făcură, cum li se poruncise. Şi fiindcă ai noştri încă erau mulţi ca iarba, mulţi ca nisipul mării, curând aici se ridicară acest munte mare, pe care ai noştri'l numiră Ceahläul şi Caucland ii zise neamul cu părul galben.

Când cumpliţii duşmani năvăliră, ridicat era muntele până la nouri şi oastea tăbărâtă pe inălţimile lui, abia de vulturi umblate. Aici ai noştri erau cei mai tari şi dupa creasta muntelui resping orice năvălire....."

Mai sunt şi alte legende în legatură cu diferite stănci şi locuri de pe Ceahlău: Sahastrul, Turnul lui Butu, etc. dar cadrul restrâns al acestei lucrări nu ne permite să le dăm aici.

Numele de „Ceahlău", dat muntelui nostru, este ungurese şi vine dela cuvântul „csah", rădăcina unei familii de cuvinte care exprimă hamaitul sau scheunatul câinelui. Astfel, prin analogia de sunet, „Ceahlău", pe ungureşte, se numeşte şi o specie de vultur, al cărula ţipet seamană cu schelăluitul câinelui, dupa cum şi numele muntelui Rarău, vine tot dela numele unei pasari rapitoare, o specie de şoim [1]). Deci numele de Ceahlău vine dela numele vulturului, care trăeşte pe înălţimile acestui munte, nume dat probabil muntelui de către Românii ardeleni. E de notat însa, ca în documentele vechi apare câteodata şi numele de „Pion" sau „Peon", nume de origina latină.

Schiturile și vechile mănăstiri din jurul Ceahlăului

In jurul Ceahlăului, sau mai bine zis în regiunea Hangului [2]), au fost în vechime mai multe mănăstiri şi schituri, din care — ţinând samă de vechile documente unde le vedem pomenite — vom remarca pe cele mai însămnate.

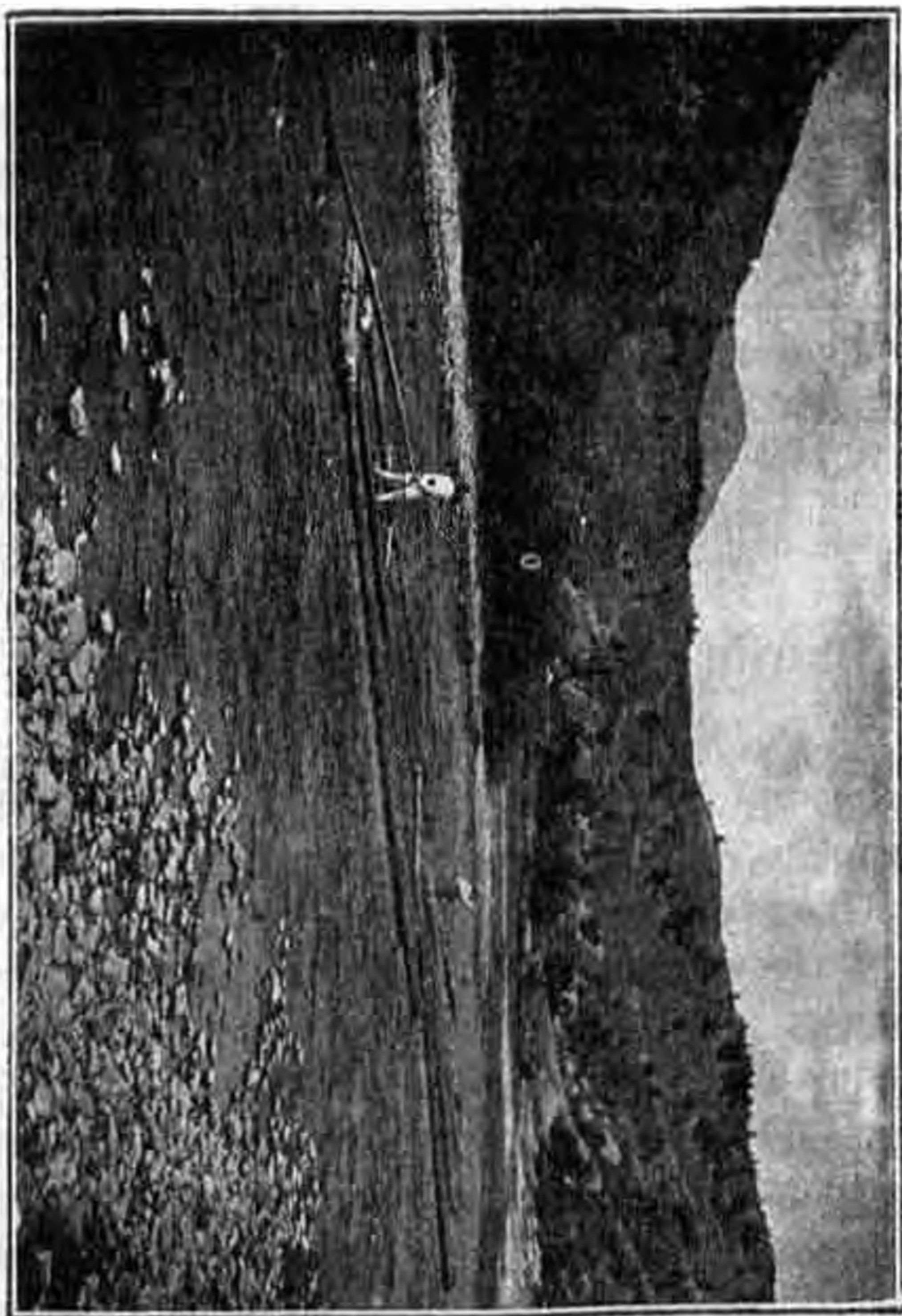
Ştefan cel Mare, printr'un hrisov din 13 Februar 1458, dă Mănăstirii Neamţului moşia Bălosești, cum şi *Mănăstirea din Hang* [3]). Care va fi fost acea M-re nu se poate încă bine preciza, întrucât în documentul citat nu se mai dau alte lămuriri. Pare să fi fost o săhăstrie de călugări, de

[1]) S. Puşcariu „Dacoromania", buletinul muzeului limbii Române. Universitatea din Cluj.

[2]) „Hangu" este nume unguresc şi însamna sunet, ecou.

[3]) I. Bogdan „Documentele lui Ştefan cel Mare" Vol. I.

pe poalele muntelui Ceahlău, mai ales că legenda ne povesteşte de o „Săhăstrie", care era în timpul lui Dragoş, cu o bisericuţă de lemn, distrusă de

O plută pe Bistriţa

cunoscuta avalanşă din anul 1704. Săhastria aceasta, dupăce s'a ruinat, s'a scoborât de pe „Piciorul Sahastrului", pe un alt loc, mai la vale,

luând ființă schitul Ciribuc, ale căruia ruini s'au văzut până mai deunăzi.

„Mănăstirea din Hang" de care pomenește sus citatul document, poate să fi fost însă și un schit de pe locul unde se află astăzi Durăul, loc unde se știe că a fost o străveche așezare călugărească, sau poate să fi fost vechea M-re din „Poeni", în localitatea numită astăzi Boura-Fârțăgi.

Pe drumul ce duce dela Răpciune spre Durău — cam la jumătate de cale, pe partea dreaptă — se afla *Schitul Hangului*, cu o biserică de zid, ctitorie a Hatmanului Gheorghe și a soției sale Ana, de pela 1626—1629. Biserica, reinoită mai târziu, a fost inconjurată cu ziduri groase de jur inprejur și transformată intr'o adevărată cetate, după ce moșia inconjurătoare și insăș biserica au intrat în stăpânirea knejilor Cantacuzini, pe timpul lui Mihai Racoviță V. V.

Un hrisov dela 1641, dat de Vasile Lupu, „miluește pe călugării dela Sfânta Manastire *Pionul*, care s'a chemat mai inainte Schitul lui Silvestru..... din sus de Ceahlău, unde este hramul Pogorârea Duhului Sfânt..." Această Mănăstire este biserica de astăzi, din satul Schitul, numită biserica „dela Palat", pentrucă aici knejii avusese case mari, construite in lăuntrul zidului inconjurător al M-rii.

Acest document este foarte important, intâiu pentrucă apare in el cuvântul „Pionul", nume care se dădea desigur Ceahlăului mai inainte și apoi, pentrucă in inșirarea hotarului moșiei, ce fusese dăruită M-rii de către ctitori, apar nume de munți

şi ape, foarte caracteristice, cum e Răpciunea, Stolovanii, Hurduga, Vârtop, etc.

Tot acest document mai întăreşte M-rii Pionul şi un loc pe apa Bistricioarei, numit „Poiana Svandulului", un alt loc numit „Vârtopul", unde e Poiana Teiului de astăzi, şi altul numit „Boişcioara", pe şesul Bistricioarei.

In această M-re — transformată într'un fel de cetăţue — veneau adesea ori, în vremuri de restrişte, de-şi găsau adăpost, familiile marilor boeri ai ţării; întrucât de aici, la nevoe, se putea trece uşor în Ardeal, trecătoarea Prisăcani fiind aproape.

Intr'un document dat din Suceava, la 24 April 1599, Ieremia Movilă zice: „....am miluit şi am întărit cu un loc anume „*Poenile*", sub muntele Ceahlăului, unde este din nou Ziditul Sfântul Schit numit (Poenile), pe care am început a-l zidi cu ajutorul lui Dumnezau întru cinstea şi lauda a Prea Sfintei şi nedespărţitei Treimi şi întru lauda şi numele Cinstitului Acatist al Prea Sfintei noastre de Dumnezau Născătoarei şi pururea Fecioare Maria..." Cercetând în toată regiunea, nu găsim astăzi pe poalele Ceahlăului „sub munte", cum zice documentul sus citat, altă biserică care să se asemene cu cea pomenită în hrisovul lui Ieremia Movilă, decât biserica din satul Boura-Farţigi, care singură — deşi construcţia e nouă — poartă hramul „Acoperemântul Maicei Domnului". Schitul Poenile, aici doar trebue să fi fost, căci are în faţă şesul Hangului, cea mai largă poiană de pe apa Bistriţei, în munte.

Mănăstirea Hangului, zisă şi Buhalniţa. Miron Costin, in Cronica sa, la domnia lui Barnovschi Vodă, spune că acest domn a zidit „mănăstirea Hangul in munte", iar intr'un document dela 25 Martie 1627, Miron Barnovschi zice: „.....inceput-am a zidi ş'am făcut biserica aceasta, intru numele Prea Sfintei Stăpânei noastre, Născatoarei de Dumnezău şi pururea fecioarei Maria şi a cinstitei ei *Vovedenie*, care iaste in partea apusului depărtat şi intru deosăbită pustie, in locul ce să cheamă Hangul" [1]).

Ctitoria aceasta, care s'ar părea că s'a inceput chiar mai inainte de Barnovschi, de către un boer, nu e alta decât foasta mănăstire Buhalniţa, astăzi simplă biserică de mir.

Mănăstirea aceasta, numită in vechime M-rea Hangului — foarte bogată in moşii şi odoară — a fost făcută pe moşia M-rii mai vechi „Poenile", după cum se vede din următorul document dela 1638, prin care Vasile Vodă intăreşte M-rii „Poenile" de pe Ceahlau, moşiile sale: „.....iată am dat şi am intărit rugătorilor noştri călugări din *Sfânta M-re cea veche*, ce să numeşte Poenile..... ca să le fie lor ales hotarul M-rei cei nou zidită de Miron Barnovschi V. V....", după care, documentul înşira amănunţit hotarul bucaţii de moşie, ruptă din moşia M-rii cei mai vechi, Poenile [2]).

Biserica M-rii Buhalniţa are şi astăzi vechiul

---

[1]) Document publicat in „Viaţa Religioasă la Români" de D. Stănescu, pag. 122.

[2]) Document publicat in „Buletinul Istoric Ion Neculcea" din Iaşi. Fascicola 5, anul 1925, pag. 313.

hrani „Vovidenia" şi in biserică se mai pot vedea resturi din frumoasa catapeteazmă, ctitorească.

Durăul

Schit, aşezat pe poalele Ceahlăului, în partea de miază-noapte. Numele ii vine dela frumoasa cascada căreia poporul ii zice „durău" sau „durnitoare", situată sub munte — in faţa schitului — ca la un ceas jumătate de cale, pe jos.

Cu câteva sute de ani, mai în urmă, pe plaiurile Ceahlăului se osteneau in viaţă pusnicească mulţi călugări, fie singuratici prin cele peşteri care şi astăzi mai amintesc de numele lor: Peştera lui Vucol, Peştera lui Ghidioan — aproape de cabana —, Piciorul Maicei, Peştera lui Nicandru, Părăul lui Martin, Ghenadie, Serafim, etc.; fie adunaţi laolaltă, în mici schituri din care mai cunoaştem doar: Sahastrul, Ciribucul, Schitul Maicei Sofia in Răpciune, Schitişorul Silvestru şi altele cari se vor fi ruinat şi părăsit demult.

Dintre schiturile acestea n'a mai rămas — in străvechea lor întocmire — decât doar Durăul, a căruia biserică s'a zidit in 1835, în apropierea vechii biserici, de mult ruinată. Pela 1840, Metropolitul Veniamin Costache, a vroit să transforme şi Durăul in schit de maice, s'au opus insă ctitorii cu multă energie, astfel că Metropolitul a trebuit să renunţe la hotărârea luată.

Durăul, fiind pe moşia Schitului Hangu, a fost îngrijit totdeauna de proprietarii de pe vremuri, cari deposedaseră Schitul, de partea lui de moşie, in

chip nedrept. Astfel Cnezii Cantacuzino, respectând străvechea întocmire, au lăsat in folosința Durăului toată poiana de prin prejur, ca 15 fălci. Proprietarii de mai târziu, moștenitorii Domnitorului Mihail Sturza, n'au mai respectat vechile orânduelî. Astăzi schitul e împroprietărit cu 29 H-are, poiana din jur, expropiată dela proprietar.

Călugări și frați sunt cu totul, in număr de vre-o 20.

Poziția Durăului este de o rară frumusețe, cu deosebire prin superba panoramă a Ceahlăului, ce ți se deschide înaintea ochilor de îndată ce intri în încântătoarea poiană ce se așterne ca un covor minunat, la poalele muntelui.

In ziua de Schimbarea la Față — 6 August — este hramul unei mici bisericuțe din Durău, mutată aici dela Schitul Maicii Sofia, din Răpciune și tot atunci e și tradiționalul patron al muntelui Ceahlău, când din străvechime, lumea de prin satele înconjurătoare, obișnuește să se urce sus spre a culege afine și să petreacă, după vechiul obiceiu al muntelui.

După tradiție, Durăul a fost din vechime săhăstrie de maice, cu o bisericuță mai sus de unde este astăzi, mai sub Ceahlău. Se zice că o fată de Domn, Mariana, a venit aici cu două tovarășe, s'a făcut schivnică și a întemeiat săhăstria Durăului, unde au stat maice până când s'a făcut Schitul Hangului, din apropiere. Schitul acesta fiind de călugări, maicele din Durău au plecat și au venit în loc călugări. Tradiția pare a exprima adevărul întrucât în această regiune avem și un deal numit

Piciorul Maicelor şi alt loc, Şipotul Maicei, unde se spune că umblând prin pădure o pusnică — Melania sau Serafima — a căzut cu picioarele într'un „fier“ (capcană) intins de un vânător pentru prinsul urşilor, şi că a fost găsită moartă în acel loc.

In Durău a stat multă vreme (1891—1910) şeful radicalilor, cunoscutul om politic şi mare scriitor, *Gheorghe Panu*, prin sprijinul căruia Durăul a primit multe ajutoare şi îmbunătăţiri. Aici veneau — spre a-l vedea pe Panu — mulţi fruntaşi ai gândirii şi culturii româneşti din întreaga ţară.

* * *

„Pe Potecile Ceahlăului“ de Em. Gârleanu:

„Ne scoală, dis de dimineaţă toaca, această trâmbiţă sfântă de chemare a mânăstirilor. Sunetul ei se pierde şi iar răsună străbătător, când potolit când repede, într'un şir de note armonioase, care umplu mânăstirea ca lăuntrul unei viori, împrăştiind o muzică ce întârzie prin coridoare şi chilii ca un zumzet prelung. Şi din haurile munţilor vin răspunsuri, care mai apropiate, care mai depărtate, altele stinse, ca şi cum schituri nenumărate ar răspunde lăcaşului stăpân.

Eşim în ceardac. Dimineaţa e rece, deşi razele soarelui străbat ici colea ca nişte undrele de aur. Ceahlăul îşi tiveşte, fumurii, creştele pe cer; cu mijlocul încins într'un văl des de ceaţă pare că-şi strânge şalele stâncoase într'un brâu de lână. Codrul stă încremenit, ca şi cînd ar fi şi el de piatră. In liniştea adâncă, se aude, departe şuetul isvoarelor“.

Piatra Teiului

Intre Ceahlău şi Stânişoara este un întreg şir de blocuri calcaroase cu caprotine [1]), între care

[1]) Caprotinele sunt un fel de scoici-fosile, care amintesc cornul de berbece.

se remarcă cunoscuta stâncă de forma unui turn gigantic, numită Piatra Teiului [1]). Stânca aceasta este un bloc de calcar apţian, formând şi ca structură şi ca vrâstă, continuarea spre nord a sinclinalului Ceahlăului [2]). De altfel însăş legenda cuprinde intuiţia acestui adevăr ştiinţific, când arată că Diavolul a adus-o din vârful Ceahlăului să astupe cursul Bistriţei.

Dau in cele ce urmează — in rezumat — legenda acestei stânci, după Alecu Russo.

„Poiana Teiului". Pe drumul ce duce dela Calugăreni in sus, pe malul Bistriţei, „se zareşte stând drept, cărunta ca un turn singuratic, o stânca uriaşa care pare că rasare din şes şi se svârle indrasneaţă spre ceruri.... La treizeci de picioare dela pamânt, o muche mai ieşită a stâncii alcătueşte ca un fel de cerdac, deasupra căreia se inalţa creasta, puţintel incovoiata şi încununata de o mlada plecata de teiu, care a şi dat pietrii numele lui, mai mult spre a face sa se uite alt nume grozav (piatra Dracului), pe care ciobanii nu-l rostesc decât in şoapta şi făcându-şi cruce ca buni creştini". Diavolul într'o zi ceru voe dela Dumnezeu să pedepseasca pe oameni pentru pacatele lor; gândul lui ascuns era însa răsbunarea şi ura înverşunata in potriva creştinilor. Dumnezeu, ca să-l cerce şi să-l faca de ruşine, îl îngădui cererea, dându-i răgaz trei zile. „Ş'a treia zi, noaptea, era pe vreme de furtună şi munţii păreau că se clatină din temelii. Vuetul văilor se amesteca cu mugetele tunetului; prin pânza luminoasă şi repede a fulgerilor, cadea ploaia cu galeata. Şuvoaele crescute deodată se rostogoleau din maruntaele munţilor, mânioase; in drumul lor nebun şi rătacit duceau bucăţi de stâncă şi brazi in-

---

[1]) Piatra Teiului, dupa masuratoarea facută de D-l Leon Mrejeru — când era invaţător acolo — are 28 metri inalţime.

[2]) G. Macovei şi I. Atanasiu. „La zone intern du flysch dans la région des vallées de la Bistricioara et du Bicaz".

tregi, desrădăcinaţi de vijelie. Zgomotând cu grozave răsunete, brazii pârâiau în codri, dărâmaţi ca subt lovituri de secure, şi vântul pravalit în hău mugea cu îndrăcită mânie. Dar încet-încet furtuna se domoleşte, ploaia conteneşte. Luna, gânditoare şi mâhnită, cu o mireasă părăsită, îşi mişca încet faţa argintată deasupra Ceahlăului şi se ascundea în dosul vreunui nour, rămaşiţa a furtunii, pe care un vânt uşor îl mâna către miază-noapte.

Florile scuturau ca boabe de mărgăritare picaturile ploii, răspândind mireasma dulce şi subţire, ca după vijelie. Ramurile se ridicau încet, şi glasul depărtat al şuvoaelor tăcea din vreme în vreme. Umbra uriaşă a bătrânului Ceahlău se lungea pe vale, însă cu o înfiorare peste fire...... Ici-colo raze pălite de luna străbăteau printre nouri, albeau undele fugare şi intrau iar în ascunzişul lor din văzduh. Intreaga fire aşa de frumoasă de obiceiu, aşa de gingaşă, cu miresmele ei, cu zimbetele ori cu plângerile ei care picurau după furtună de pe orice frunză, părea în noaptea aceia în stăpânirea unei uimiri nespuse, ca un om care ar trece nepăsător pe lângă o femee frumoasă.

......Inspre partea văii, pe marginea stâncii care încununează Ceahlăul, era aşezat cineva negru, mare. Alene, aplecat într'o rână, cu mâna dreaptă se sprijinea de un bolovan, adus în sus, anume pus parcă acolo spre a sluji de parmaclâc aşezăturii. Ochii îi scânteiau ca focuri rătăcite, pe munţi, şi căutau spre vale plini de răutate. Umbra lui se zugrăvea pe stâncile mai înalte, care împresoară muchea spre Ardeal, creştea şi scădea pe măsura ce trupul se mişcă.

Şopotul isvorului limpede şi rece care ţişnea dintr'o stâncă, părea ca-l leagănă mângâetor în gândurile lui. Noaptea era târzie; se zărea geana de ziua.

Un sgomot grozav se auzi, şi cu mâna tot răzămată de stâncă, umbra svâcni în picioare. „Hai, zise, a venit ceasul...... a mea e lumea". Aici iar rătăci un zâmbet drăcesc pe buzele ei. La vorbele acestea Diavolul (căci el era) îşi desfăcu aripile. Ridicând dintr'o clătinătură stânca,

pluti o clipa pe deasupra Ceahlaului. Se indrepta spre gura Bistriței. — când o chemare ascuțită sună in văi. Era cântecul de veghe al cucoșului..... Diavolul se cutremură, descleștă ghiarale, și stânca pe care o vezi a căzut greu, unde sta și astăzi. Diavolul își facuse plănul să oprească Bistrița din cale și apele, crescând intr'una, din clipă in clipa, sa reverse și sa inece lumea".

Băile Borsec

Stațiune balneo-climaterică, de un pitoresc fără egal, situată la 882 m. alt., in mijlocul unei frumoase păduri de brad, prin care alee bine intreținute te duc departe in liniștea tainică a codrului, purtându-te adesea și prin poeni fermecătoare.

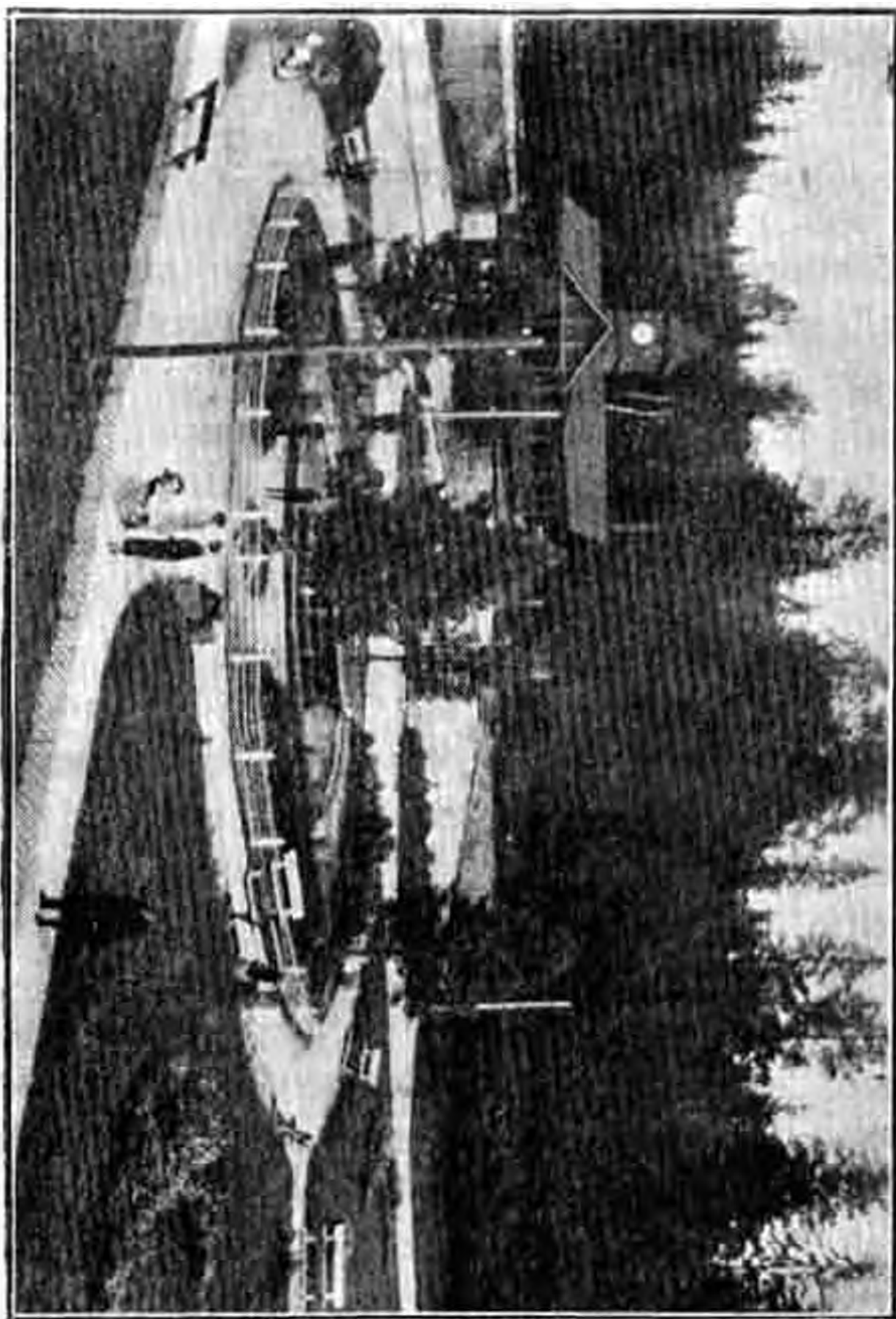
Borsecul e desigur una dintre cele mai frumoase stațiuni climaterice din țară și din punct de vedere geologic, este așezat în zona cristalină a Carpaților, la limita lanțului vulcanic, Călimani-Harghita. Masivul pe care este așezat Borsecul, fiind format din imense roci calcaroase, variind cu șisturi cristaline, apele minerale de aici, iși datoresc astfel compoziția lor variată, diferitelor straturi de calcar, pe care le strabat dela mari adâncimi.

Apa minerală a acestei stațiuni e cunoscută nu numai in țară, dar și in străinătate sub numele de *„Borviz de Borsec"*, și dupa avizul medicilor și compoziția ei, se intrebuințază fie pentru cura internă, fie pentru băi calde sau reci.

Stațiunea aceasta, din 30 de isvoare de apă minerală, din care numai șapte sunt captate pentru băut și trei pentru bai, este mai veche de 100 de ani. Cel intâiu care a organizat o exploatare sis-

tematică a acestor băi a fost Anton Zimmethausen, după anul 1805.

Borsecul a suferit mult în timpul marelui rasboiu, astăzi însă a ajuns la strălucirea de odinioară și progresează de pe an pe an, datorită unei des-

Vedere din Borsec.

loinice conduceri, cum şi capitalului insemnat, pe care-l investeşte aici Banca Crisoveloni [1]).

In mijlocul staţiunii este *Isvorul Principal*, in imediată apropiere se află *Isvorul Elisabeta*; ambele sunt foarte bogate in accid carbonic şi apa lor are aceiaş intrebuinţare. *Isvorul Madona* — mai la vale —, o excelentă apă de masă, care nu conţine fier decât in cantitate neinsemnată şi apoi *Isvorul Miron*, sus in pădure, foarte bogat in fier.

Serviciul medical al staţiunii e indeplinit de mai mulţi medici balneologi, specialişti [2]).

Apele Borsecului sunt echivalentele apelor staţiunii franceze „Pougues", ca şi acestea, sunt bicarbonate mixte, calcice, magneziene, sodice şi feruginoase, cu mult acid carbonic (peste 3 gr. la litru).

Indicaţiuni terapeutice. Cura de baut, se face cu ape din isvoarele: Miron, Principal, Elisabeta şi Madona.

Isvorul Miron [3]), realizează cura de repaos a căilor biliare, micşorând cantitatea bilei şi marind secreţiunea gastrică. Apa aceasta, prin compoziţia ei, in care intră şi bicarbonatul de fier in proporţie notabilă de 0.10 gr. la litru, are indicaţiunile: litiaza biliară cu hipopepsie stomahală (89% din cazuri: profesor Dr. Teohari), ictere cronice, con-

---

[1]) Delegatul Societăţii cu administrarea Băilor Borsec, este D-l Ghiţescu, om foarte priceput şi activ.

[2]) Serviciul medical este sub direcţia D-rului I. Borgovanu.

[3]) Se numeşte „Miron" după numele Sanctităţii Sale Patriarhului Miron, care obişnueşte să viziteze Borsecul in fiecare vară.

gestii hepatice, (ne conţinând clorură de sodiu decât în cantitate minimă, 0.13 la litru) colici hepatice subintrânde, litiaza oxalică, în special.

Isvorul Madona, dă diureza cantitativă ca apa potabilă, dar elimină în exces, în ordine: urea, acidul uric, clorurii. Astfel are indicaţiile speciale: litiaza oxalică, litiaza urică, renală sau mixtă-hepatică, nefrite azotemice neînaintate.

Isvorul Principal şi Elisabeta, măreşte secreţia gastrică şi elimină din organism clorurii, în primul rând, apoi urea şi acidul uric. Apa e indicată în nefrite clorуremice neînaintate şi împreună cu cecelalte isvoare, are încă următoarele indicaţiuni: dispepsiile cu atonie, dispepsii nervoase, mai ales hipopeptice, dispepsiile fetelor tinere clorotice, lenevirea intestinelor, enterita constipaţilor nevropaţi, afecţiunile ficatului, guta atonica a debilitaţilor, diabet, paludism, anemii, cloroză, rahitismul cu toate formele sale, neurastenia depresivă — mai ales —, uricemia, litiaza renală, arterio scleroza. Indicaţiuni secondare: catarele beşicii.

Apele sunt clasificate astfel: cele cu puţin acid carbonic, se dau pentru scăderea hipertensiunei arteriale (arterio scleroză); iar cele cu mult acid carbonic se dau dinpotrivă la debilitaţii cardiaci, cari au nevoe să le crească această tensiune arterială.

Nomolul dela Borsec este vegeto-mineral şi e exact acelaş cu cel din Franzesbad, reputata staţiune mondială a nomolului. Se utilizează în bae şi cataplezme şi se recomandă în diverse manifestaţiuni reumatismale.

Contra indicaţiunile staţiunii sunt numai în ceiace

priveşte utilizarea apei minerale de băut: ulcer al stomahului, gastralgii anumite, eretism vascular şi tuberculoză pulmonară mai înaintată; iar băile sunt contra indicate ori de câte ori organismul este prea din cale afară de slăbit.

In ultimul timp, D-l Profesor Dima dela Universitatea din Cluj, a descoperit că apa potabilă din Borsec, captată ireproşabil, are o mare putere radio activă (2.5 la litru). Astfel, staţiunea aceasta câştigă un nou factor curativ, indicat mai ales în enterocolitele muco-membranoase, care în ţară nu au încă o staţiune a lor, în constipaţiile spasmodice şi în dispepsiile hiperstenice cu aciditatea stomacală mărită [1]).

Băile Borsec sunt proprietatea comunilor Ditrău şi Sareghi, iar acum după răsboiu, o societate românească în frunte cu Banca Crisoveloni, a închiriat băile pentru un timp îndelungat. Societatea a întreprins lucrări foarte mari — investind zeci de milioane — pentru desvoltarea staţiunii. O parte din lucrări sunt deja terminate, iar altele în curs, astfel că în curând — mai ales dacă va avea şi legătură cu Calea Ferată — Borsecul va fi o adevărată perlă a ţării Româneşti.

Pe lângă cele două mari hoteluri, Speranţa şi Melic, Borsecul mai are un număr de mai bine de 50 vile cochete, în care vizitatorii pot găsi adăpost şi — în unele — şi pensiune. Restaurante sunt vre-o zece, împărţite după clase.

---

[1]) Am dat proprietăţile apelor, după „Buletinul Apelor Minerale naturale româneşti" cum şi după notele D-lui Dr. I. Bergovanu.

Exploatarea apei minerale pentru băut, a luat o desvoltare nebănuită: dela 1.364.000 de sticle vândute pe 1924, s'a ajuns la 2.809.000, in 1927.

Staţiunea are minunate promenade, printre care notăm: Peştera Ursului, Peştera de Ghiaţă [1]), Castelul Bufniţelor, Aleea îndrăgostiţilor, Aleea spre Cimitir, la Cascadă, la isvorul Carol, la Pavilion, Captarea Nadaş, Făgeţăl, etc.

Distanţa dela Piatra la Borsec e de 100 km., drum foarte frumos şi bun pentru automobil; dela Topliţa la Borsec sunt 27 km. iarăş drum frumos şi bun.

Sabasa-Borca-Broşteni

La 77 km. de Piatra N. se află comuna *Sabasa*, pe valea Bistriţei. Prin Sabasa trece frumosul drum care leagă Folticenii cu regiunea de sus a Bistriţei: Borca-Broşteni-Dorna. Şoseaua aceasta, peste *Stănişoara*, „e una din cele mai frumoase drumuri de munte din vechiul regat. După 15 km. de urcat, (din spre Folticeni) ajungi in vârf unde e cantonul şi o cruce de piatră, in amintirea inaugurării acestui drum. Aici e limita dintre judeţul Folticeni şi jud. Neamţ. Spre nord se profilează silueta Rarăului cu Pietrele Doamnei, Giumălăul cu Pietrosul, ce străjuesc cheile Bistriţei; Barnarul cu Budacul; spre sud, silueta mândrului Ceahlău.

Coborâşul e demn de cel mai minunat peisaj

[1]) Peştera de ghiaţă şi Peştera Ursului sunt foarte interesante prin scobiturile curioase, pe care apa le-a făcut prin dizolvarea masivului de calcar cristalin, din care e construit acel munte.

Svițerian, lung de 10 km. Zidării mari, opresc grohotișurile muntelui și pe nesimțite, ești la Bapșa, 12 km. de Sabasa" [1].

Vedere de pe Valea Bistriței

Peste Bistrița, in fața Sabasei, la 78 km. de Piatra și la 75 km. de Folticeni, se află *Borca,*

---

[1] V. Ciurea. „Calauza Județului Folticeni" editura M. Saidman. Fălticeni.

cu reşedinţa administraţiei Domeniului Coroanei „Borca". In această localitate vizitatorul poate găsi camere confortabile de inchiriat, pe vară, poziţiunea satului fiind de un pitoresc deosebit, la 610 m. alt. Borca are hotel şi restaurant cum şi împrejurimi frumoase pentru escursii: cheile Borcei, muntele Budacul, al căruia vârf atinge 1864 m., înălţime; Borcutul, un vechiu isvor de apă minerală cam de calitatea „borvizului" de Borsec [1], Mădeiul, Cotârgaşii şi Broştenii.

La 93 km. de Piatra, 14 km. mai sus de Borca, este cunoscuta comuna *Broştenii*, reşedinţa plăşii respective, cu judecătorie, medic, spital şi cu administraţia Domeniului regal „Broştenii", proprietatea particulară a A. Sale Princepelui Neculai.

Broştenii este localitate climaterică, la 600 m. alt. Are hotel bun, restaurant, condiţii lesnicioase pentru traiu, şi in timpul verii, vizitatorul poate găsi case confortabile pentru locuit, în sat. Peste Bistriţă, este construit acum de curând (1927) un foarte frumos pod, de beton, cu o singură deschidere. O adevărată lucrare de artă.

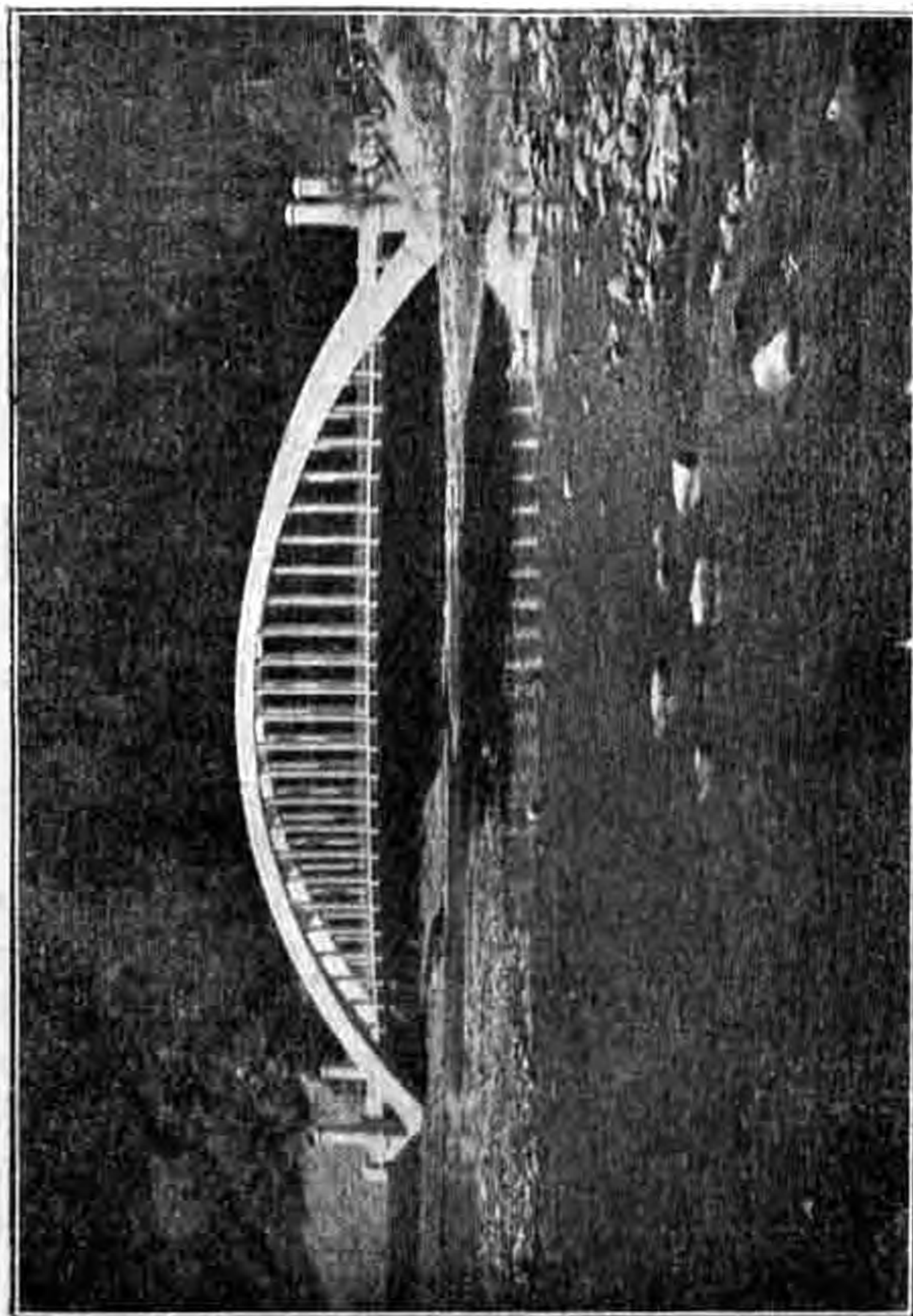
Din Broşteni, pornesc in sus, două drumuri însămnate: drumul Broşteni-Barnar-Crucea-Rarău, pe valea Bistriţei, 33 km. şi al doilea, drumul Broşteeni-Panaci-Dorna, pe valea Negrei (un afluent al Bistriţei), 48 km.

Pe drumul către Rarău şi care trece prin satele Holda şi Crucea, nu se poate merge cu automobilul.

---

[1]) Aproape de isvor, ceva mai sus, se văd ruinele caselor de piatră ce serveau de băi Domnitorilor Dimitrie Cantemir şi mai târziu Mihail Sturza. — V. Ciurea, ibidem.

In Holda, au fost intr'o indepărtată vechime, mari exploatări miniere și in deosebi de fier. Se găsesc urme neindoelnice.

Podul de la Broșteni

Pe al doilea drum, către Dorna, peste dealul Vânăt, se poate merge cu automobilul. De altfel amândouă drumurile oferă călătorului, priveliști foarte variate și de neintrecută frumuseță.

Muntele și schitul Rarău

„In câteva ceasuri de urcuş, pornind din Câmpulungul moldovenesc, te afli pe vârful Raráului. Rar loc de unde priveliştea Carpaţilor răsăriteni să fie mai lămurită şi mai măreaţă. Privind spre miazăzi, ai in faţa lunga vale a Bistriţei, insoţita la răsărit şi la apus de nenumăraţi munţi in chip de valuri negre, fiind acoperiţi cu brazi. Apele Bistriţei curg spre miazăzi ca printr'un şanţ uriaş, purtând toată vara nenumărate plute" [1]).

Muntele Rarau este format din vechi roci cristaline şi „Calcarele cu caprotine" dau crestelor acestui munte aspectul unei fantastice cetăţi in ruina [2]). In deosebi Pietrile Doamnei ne infăţişază o panoramă de o rara frumuseţă.

Pe vârful muntelui se află schitul cu acelaş nume. După tradiţie, pe un loc numit Bâtcuţele, in Bucovina, nu departe de Rarău, se afla cu câteva sute de ani în urmă o sihăstrie cu o mica biserică de lemn. Biserica fiind prădata şi distrusa de Tătari, s'a refăcut de către familia de răzăşi numită Dodu şi mai târziu, în locul vechii biserici de pe muntele Dodu, Petru Rareş clădeşte o nouă biserică, de unde şi muntele în loc de Dodu, capătă numele de Rarău.

Biserica de astăzi a Rarăului a fost zidita pe la 1800 de călugărul Sisoe. Schitul are câteva chilii

---

[1]) S. Mehedinţi „România", pag. 82.
[2]) „Guide des Excursions" par G. Macovei, pag. 78.

și o casă de oaspeți făcută și intreținută cu cheltuiala Casei Regale pe a căreia moșie, Broștenii, se afla și Schitul Rarău [1]).

CAPITOLUL II.

Direcția Piatra-Târgul Neamț-Mănăstiri

Călătorul, străbătând județul Neamț în această direcție, intâlnește următoarele localități, care înfățișează un interes deosebit:

Almașul, schit de călugărițe, la 12 km. depărtare de Piatra; *Horaița*, la 21 km., *Răsboeni* la 32 km., *Bălțătești* la 28 km., *Varatec* la 34 km., *Agapia* la 45 km., *Târgul-Neamț* și Cetatea la 38 km., *Oglinzi* la 43 km., *Mănăstirea Neamțului* la 52 km., *M-rea Secu* la 59 km., *Săhăstria* și *Sihla* ceva mai departe de Secu — drum de picior —, *Ferma Grași* la 48 km.

Din Târgul Neamț, la M-rea Neamț sunt 14 km., la Secu 18, Agapia 18, Varatec 17, Bălțătești 13 și Ferma Grași 7 km. Trg.-Neamț-Pașcani sunt 32 km. Târgul Neamț-Folticeni, sunt 34 km. și in această direcție se pot vedea: M-rea Râșca, Baia, M-rea Slatina și mai spre răsărit M-rea Probota. Dela Piatra la *Folticeni* sunt 75 km., la *Roman* 48 km., la *Iași* — prin Tupilați — sunt 126 km. și prin Roman 130 km. Dela Piatra la *Dorna Vatra*,

[1]) Să se vadă date amănunțite cu privire la Schitul Rarău în „Descrierea Bisericilor din Comuna Broșteni și a schitului Rarău" de M. Lupescu și Gh. T. Kirileanu.

prin Folticeni-Câmpu Lung, sunt 194 km., drumuri bune de automobil.

Almaşul, schit de calugăriţe, intemeiat inainte de 1715, de către Ecaterina, soţia spătarului Iordache Cantacuzino, care a clădit o biserică de lemn, din care nu se mai vede astăzi decât locul sfintei mese, în partea de nord-est a actualei biserici, ridicată din zid la 1821 de Lupu Balş şi monahul Rafail.

Pe la 1851, Palada, unul din proprietarii moşiei Almaşul a mai mărit biserica, in partea de către pridvor.

La 1840, un Catargiu, proprietarul vecin, răpi schitului porţiunea de moşie ce-i fusese dată de răzeşii din Negreşti.

Biserica nu prezintă importanţă din punct de vedere istoric şi artistic, este aşezată insă intr'o poziţie frumoasă, între munţi, ferită de curenţi. E un bun loc de odihnă şi la o depărtare de Piatra numai de 12 km.

Schitul n'are astăzi nici o avère decât livada inconjurătoare, în suprafaţă de 480 prăjini. Mai inainte, 1821, Almaşul a fost schit de călugări. Astăzi schitul are 20 călugăriţe, din care jumătate sunt trecute în bugetul M-rei Varatec, sub a căreia administraţie şi conducere este dat.

Hramul bisericii este Dumineca Tuturor Sfinţilor.

* * *

„Orice călătorie, afară de cea pe jos, e după mine o călătorie pe picioare străine; a avea la îndemână cupeaua

unui tren, roatele unei trăsuri sau picioarele unui cal, însamnă a merge şezând şi a vedea numai celace ţi se dă, nu însă şi tot ce ai voi. Iată pentruce eu şi tânărul meu tovarăş de călătorie, ne hotărârăm a merge pe jos peste munţi şi în răgaz, dela Piatra până la Dorna, lăsând la o parte drumul mare. In ziua de 6 Iulie eram gata; cu alte cuvinte, aveam toate trebuincioasele de drum aşezate în o boccea de forma unei raniţi soldăţeşti, legată la spate prin ajutorul unor curele ce se încrucişau pe pieptul nostru; la şoldul stâng câte un revolver, în dreapta câte un baston sănătos, şi la picioare opinci de piele roşie, legate cu şferi negre de lână de capră, care ne înfăşura în spirală pulpa până la genunchi, peste un colţun negru de lână vrăstat cu roş.
O pălărie neagră şi mare putea, la nevoe, să mă apere şi de ploae şi de soare...... In revărsatul zorilor plecarăm. Ne urmarăm drumul pe prundiş, sărind ca niste capre peste bolovani, cursuri de apă, bălţi şi gloduri.

Dimineaţa era măreaţă şi ne vestea o adevărată zi de Iulie. Nici un nor nu plutea sub albastrul cerului adânc şi limpede ca ochiul unei fecioare. Toate stelele se mistuiseră şi cel mult dacă îndrăzneaţa stea a ciobanului mai înfrunta din când în când, valurile de lumină trandafirie, cu care zorile inundau răsăritul depărtat. Nici un vânt nu mişca aerul, şi grâul, în lanurile de aur, stătea tot aşa de neclintit ca şi firul de iarbă din fâneţele înflorite. Roua avea înfăţişarea unor mărgăritare, ce nu aşteptau decât o rază de soare spre a se schimba în strălucitoare diamante. Umezeala şi răcoarea dimineţii dădeau intregii firi o nespusă fregezime. Totul începuse a se deşteptă sub întâile raze ale zilei, dar totul era cuprins de o linişte, de o tăcere, de un fel de îmărmurire solemnă; şi firea întreagă părea că se află într'o religioasă aşteptare. La răsărit se ivea geana de aur şi de purpură a unui soare tânăr, care într'o clipă şterse într'o nemăsurată depărtare umbra de pe fruntea munţilor neguroşi. Noi ne urmarăm drumul, cu sufletul stăpânit de măreţia priveliştei; iar rarii drumeţi ce întâlneam şi pe care-i lăsam în urma,

după ce ne doream cale bună, se uitau lung şi miraţi după noi.

După un mers grabnic de două ceasuri şi mai bine, eşirăm pe creasta unui deal lutos şi sfărâmat, care se ridica la o mică înălţime deasupra Almaşului. Scoborârăm în sat, trecând părăul cu acelaş nume şi mersărăm la micul schit de călugăriţe, care se află din sus de curtea boerească" [1]).

Horaiţa, mănăstire de călugări la 21 km. depărtare de Piatra, in apropierea drumului care duce la Târgul Neamţ.

Biserica mare, care se vede astăzi, cu hramul Botezul Domnului, este zidită de arhimandritul Ermoghen Buhuş, la 1867, în locul altei biiserici de lemn. Astfel, Horaiţa, ca M-re, e mai veche de anul 1763, când Constantin M. Cehan V. V. a dăruit acestei M-ri o evanghelie. Mai vechiu decât biserica mare este şi paraclisul din curtea M-rei, care ar fi dela 1725.

Biserica actuală este făcută după modelul unei biserici dela Ierusalim, cu totul neobişnuit pe la noi, greoi şi lipsit de estetică. Corpul intregii biserici formează — in interior — un dreptunghiu, afară de păretele altarului, care e în semicerc. Cele două sinuri laterale (strănile mari) sunt scobite în lăuntru, din grosimea zidului. Altarul este despărţit de naos cu un zid pe care e aşezată catapeteazma. Naosul are trei bolţi sferice (calote) sprijinite fiecare pe câte două arcuri aşezate pe zidul bisericii şi pe alte două transversale. Atât zidul, cât şi bolţile nu se sprijină nici în lăuntru pe coloane ca în

[1]) Calistrat Hogaş. „Spre mănăstiri".

stilul bazilical sau bizantin şi nici în afară pe contra-forturi, ca in stilul gotic. Clădirea are însă in afură, atât la intrare, cât şi la altar, pe o lungime de 5—6 metri, al doilea zid, la o mică depărtare, prin care se sprijenă clădirea in părţile unde apăsarea bolţilor este mai mare.

Cu toate aceste intăriri şi cu toate legăturile in fier care străbat păreţii, construcţia, care are o mare lărgime, este şubredă şi crapaturile in arcurile transversale ne dau dovadă despre aceasta.

Deasupra Horaiţei, cale de un ceas — urcuş greu — se află într'o minunată poziţie, Horăicioara, o bisericuţă mică de zid, ridicată tot de Ermoghen, pe locul altei biserici mai vechi. Această biserică este aproape părăsită (desgrădită) şi nu se slujeşte in ea decât la hram, ziua Bunei Vestiri.

Oricum, greutatea drumului până la Horăicioara iţi este rasplătită prin frumuseţea acestui loc, de unde înălţimea muntelui te face să poţi alunga privirea la mari depărtări, spre răsărit.

Inainte de secularizare, Horaiţa poseda multă avere şi moşii întinse, adăpostind aici o adevărată colonie de peste 100 călugări împrăştiaţi cu chiliile prin poenile şi pădurile vecine, care şi astăzi le poartă numele: Poiana lui Calinic, Poiana lui Iov, etc., poeni prin care se mai văd temeliile vechilor chilii şi urme din bătrânele livezi.

Horaiţa nu mai are astăzi altă avere decât o vie la Miroslava şi terenul de prinprejurul M-rei, in suprafaţă de 24 h-are.

Războeni-Valea Albă.

Războenii, la 32 km. depărtare de Piatra şi la 35 km. depărtare de Târgul Neamţ, este o insemnată localitate istorica, fiindcă aici a avut loc marele răsboiu al lui Ştefan cel Mare cu Turcii la 26 Iulie 1476 şi unde, cu 20 de ani mai târziu, marele Voevod zidi biserica, care se vede şi astăzi.

Pe păretele bisericii, din spre miază-zi, in dreapta uşii şi ocrotită de o mică cornişă, se vede frumoasa pisanie pusă după dorinţa ctitorului însuş [1]).

Alexandru sau Alexandrel, despre care se aminteşte in pisanie, e cel mai mare fiu al lui Ştefan, născut din întâia lui soţie, Maruşca (după A. D. Xenopol) a fost rănit în lupta dela Răsboeni. El moare înainte de tatăl său, in 1496 şi fu înmormântat la Mânăstirea Bistriţa.

---

[1]) In zilele blagocestivului şi de Hristos iubitorului Domn Io Ştefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al ţerii Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, in anul 6984 (1476), iar al Domniei lui al douăzecilea curgător, ridicatu-s'a puternicul Mahmet Impăratul turcesc cu toată puterea sa răsăriteană, încă şi Basarab Voevod, căruia i se zicea Laiot, a venit cu dânsul, cu toată ţara lui Băsărabească, şi au venit să prade şi să ia ţara Moldovei, şi au ajuns până aici, la locul ce se zice Pârâul Alb. Şi eu Ştefan Voevod şi cu fiul meu Alexandru ieşit-am inaintea lor, unde am şi făcut mare răsboiu cu dânşii, în luna lui Iulie 26, şi cu voia lui Dumnezău, au fost biruiţi creştinii de către păgâni şi au căzut acolo mulţime mare dintre ostaşii Moldovei. Tot atunci şi Tătarii au lovit ţara Moldovei din ceia parte. Drept aceia, a binevoit Io Ştefan Voevod cu buna sa vrere şi a făcut acest hram intru numele arhistratigului Mihail, şi pentru rugăciunea Sa şi a Doamnei Sale Maria şi a fiilor săi Alexandru şi Bogdan şi pentru pomenirea şi de sufletul tuturor binecredinciosilor creştini care au perit aice; în anul 7004 (1496), iar al Domniei Sale, al putruzecilea curgător, luna lui Noembrie 8". După N. Iorga. „Inscripţii".

„Biserica aceasta se asamănă ca plan şi elevaţie cu acea din Piatra Neamţ şi acea din Borzeşti. Răsboenii ne prezintă un plan mai complicat al naosului; cupola, prin mijlocirea celor patru arcuri piezişe cunoscute, este rezemată pe un sistem mai desvoltat de arcuri. Cele longitudinale sunt câte două la fiecare zid, unul mai sus ca celălalt; cele dublouri nu sunt rezemate de arcurile altarului şi de zidul pronaosului ca de obiceiu, ci sunt separate de ele printr'un mic spaţiu boltit şi el în cilindru („berceau"), care se razimă la nord şi sud pe două mici arcuri etajate.

Dublourile cad pe pilaştri, care prin retrageri succesive, în formă de console, ajung până sus ca un stâlp angajat cu muchiile teşite. Această combinaţie de boltiri şi această etajare de console, care măreşte stabilitatea zidurilor exterioare, contribuind ca rezultanta împingerilor să nu easă din bază, sunt demne de a fi însemnate.

Se deosebesc şi de soluţiile gotice, care aşază contrafortурile în afară, şi de cea pură bizantină, care pune pilaştri sau coloane înlăuntru.

Ca şi la Borzeşti, naosul n'are sinuri. Pronaosul, ca la Piatra şi la Borzeşti, are două bolţi în calote sferice separate printr'un arc dublou rezemat, ca cele din naos, pe o serie de console etajate, care susţin trei sarii de arcuri longitudinale dealungul zidurilor exterioare". [1]).

Altarul n'are proscomidie şi nici diaconic. Uşile şi ferestrele sunt lucrate — în stil gotic — după modul obişnuit epocii lui Ştefan. Biserica este tencuită pe din afară.

Pentru întreţinerea bisericii şi pentru pomenirea ostaşilor căzuţi aici în luptă, Ştefan cel Mare şi-a înzestrat ctitoria cu o bună parte din locul de prin prejur. Pe o parte din această moşie s'a aşezat, mai târziu, satul Războeni, de astăzi. Pe vremea lui

---

[1]) G. Balş. „Bisericile lui Ştefan cel Mare", pag. 75.

Tomşa Voevod, moşia bisericii s'a instrăinat trecând in proprietatea unui boer, Nicoară Prăjescu.

Pela 1734, proprietarul intoarce bisericii o parte din moşie şi cu aprobarea Mitropoliei, Războenii devin schit de călugări.

La 1803, in timpul Mitropolitului Veniamin, Războenii se transformă in mănăstire de maice şi la 1811, familia proprietară de atunci — Sturza —, a inchinat mănăstirea, cu moşia ce o mai stăpânea, spitalului Sf. Spiridon din Iaşi, cu obligaţia ca Epitropia să ingrijească de intreţinerea bisericii [1]). In M-rea Războeni trăesc un număr de 20 călugăriţe.

Din iniţiativa căpitanilor Neamţu, Teodorel şi Popovici din Regim. 15 inf. s'a ridicat la Răsboeni un frumos monument in amintirea luptei dela 26 Iulie 1476. Monumentul, opera sculptorului alsacian Veisenberger, s'a inaugurat la 27 Oct. 1897, cu o inălţătoare solemnitate, prezidată de profesorul universitar V. A. Ureche.

Era stabilit obiceiul — pentru educaţia patriotica a tineretului şi a poporului in genere — ca in fiecare an, ziua de 30 August să se serbeze cu fast, in jurul acestui monument, de către tot judeţul. Din nefericire acest obiceiu, ca şi incă multe altele din bunele noastre datini, s'a părăsit dela o vreme spre marea pagubă sufletească a generaţiei de astăzi.

Lupta dela Valea Albă.

„...... Domnul rămase aici numai cu zece mii, oşteni aleşi, dar.... zece mii. Şi marea oştire a Padişahului

---

[1]) C. D. Ghiorghiu. „Dicţionarul Geografic al jud. Neamţ", pag. 326.

s'apropia [1]). Grija era nu cum să trăim, ci cum să murim, zice un sol al acelor zile de scrâşnire. Atunci s'a vazut una din jertfele cele mai mareţe, ce s'au pomenit vr'odată în istoria unui popor.

Cei zece mii, care infaţişau acum toată cinstea neamului, toată mândra alcătuire a Moldovei, se 'ntăriră pe-o măgură, deasupra Pârăului Alb din ţinutul Neamţului, intr'o pădure de stejari, prefăcută 'n cetate, după vechiul obiceiu al ţării, şi aşteptară. Domn şi supuşi alcătuiau, in faţa primejdiei ce venea, o singură făptură, un singur suflet, logodnic morţii. De data asta Laiota-şi ducea ocrotitorii încet, pe drumuri ştiute, cu teama celui bănuit, cu grija celui păţit.

Tocmai către sfârşitul lui Iulie codrii Ozanei prinseră a vui de freamătul duiumului turcesc. Funia se strângea la steujăr. Leu şi vânătorii se simţeau tot mai aproape şi inimile băteau din ce în ce mai tare. Cetatea Neamţului primi, fără să răspundă, cele dintâi ghiulele ale Turcilor. Nu braţe de viteaz, ci mâini lacome se năpustiră 'n cuibul părăsit, sa caute comori. Cel ce spărsese zidurile Constantinopolului inţelesese că aiurea trebue să fie cetatea lui Ştefan. Ş'o găsi.

Insuş Domnul Moldovii i-o descoperi in dimineaţa zilei de 26 Iulie, c'o salvă de săgeţi, după care porniră a bate puştile, de-o parte şi de alta. Multa vreme a stat lupta nehotarita că Moldovenii aşa inteţiau cu ghiulelele din meterezele lor, cât rânduri peste rânduri cadeau neînfricoşaţii Ienicerii, până ce, însuş Sultanul, tremurând de mânie, apucă steagul cel mare in mâna lui de viteaz bătrân, şi-şi năpusti odată oştirea intr'un ureş năprasnic.

Intăriturile se sparseră, mulţimea oarbă năvăli ca un puhoi printr'o ruptură de zăgaz, şi dreptatea îşi îndoi grumajii sub covârşirea puterii. „A rămas isbânda în

[1]) Nota autorului. Armata turcească număra 150.000 de ostaşi şi era condusă de insuş Sultanul Mahomed al II-lea, Cel Mare, cuceritorul Constantinopolei.

Asupra acestei lupte să se vadă şi „Bătălia dela Războeni" în Istoria Românilor. Vol. IV. A. D. Xenopol.

Turci, zice cu durere cronicarul Ureche, şi atâţia de mulţi au pierit, cât au nălbit poiana cu trupurile lor unde a fost răsboiul, şi mulţi din boierii cei mari au picat, şi viteji cei buni au perit cu totul atunci şi, neivindu-se ajutor nici dintr'o parte, au picat, nu fieşte-cum, ci până la moarte se apăra, nici biruiţi de arme, ci stropşiţi de mulţimea Turcilor". Iar Ştefan, care cu paloşul îşi tăiasă drum printre năvălitori, a ridicat mai târziu o biserică pe locul acela de jertfă, numit deatuncea Razboeni". A. Vlahuţă. „Din trecutul nostru", pag. 167.

Băile Bălţăteşti

Staţiune balneo-climaterică, la 28 km. depărtare de Piatra — pe drumul către Neamţ — aşezată intr'o frumoasă poziţie, la altitudine de 475 m. Climatul dulce, constant, media temperaturei, vara, 18° c. [1]).

Din isvoarele minerale, patru sunt bine captate: isvorul Cuza-Vodă, de băut şi isvoarele Carol I, Elisabeta şi Independenţa sunt pentru cura externă.

Din apa isvorului Carol I se prepară, prin evaporaţie, renumita *Sare de Bălţăteşti*, un foarte recomandat purgativ şi analog cu sărurile de Karlsbad, Marienbad, Vichy şi Empson.

Indicaţii. In cura internă: maladiile tubului digestiv, constipaţia cronica, boli de ficat, obezitate, afecţiile catarale ale căilor urinare. Sunt şi instalaţii pentru hidroterapie, inhalaţii şi pulverizaţii. Salonul de băi are 18 căzi de porcelan şi 28 căzi de lemn. Băile sunt excelente în scrofuloză, lim-

---

[1]) A se vedea pentru mai multe amănunte „Apele minerale" de Dr. Emil Ţeposu şi Dr. Liviu Câmpeanu. Asemenea şi „Dicţionarul Geografic al României".

fatism, rahitism, sifilis, afecţiunile sistemului nervos, tabes, paralizii, emiplegie, afecţiunile pielii, boli de femei, etc. Bălţăteştii se pot numi cu drept cuvânt „Staţiunea femeilor şi a copiilor". Staţiunea are două hoteluri cu 68 camere, cinci vile cu 39 camere, deosebit de un număr de case ţărăneşti curate şi confortabile.

Noua direcţiune a Bălţăteştilor — Dr. Goldhammer — urmăreşte o mare desvoltare a acestei staţiuni prin tot felul de îmbunătăţiri. Astfel, după ce s'a mărit debitul isvoarelor minerale prin noi captări, se va organiza stropitul regulat şi curăţenia frumoasei şosele, care trece prin staţiune, împiedecându-se astfel cu totul ridicarea prafului. Se va face pe laturi pavaj sistematic şi se va îndesi plantaţia existentă. Se vor construi noi vile şi se va perfecţiona instalaţia pentru inhalaţii cu o camera de băi cu acid carbonic împreună cu apa cloruro-sodică pentru suferinzii de cord şi pentru reumatici.

Dată fiind valoarea apelor, Bălţăteştii, dacă ar avea legătură de cale ferată cu Paşcanii sau cu Piatra, ar ajunge la o nebănuită desvoltare. De altfel în aceiaş situaţie se află şi Oglinzii. Se pot face frumoase plimbări la: Trg-Neamţ, Cetate, Oglinzi şi la Mănăstiri, care sunt în apropiere.

Mănăstirea Văratec

Varatecul [1]), cea mai populată mănăstire din ţară, este întemeiată de schimonahia Olimbiada,

---

[1]) A se vedea mai pe larg trecutul Varatecului în două broşuri: „Istoria Mănăstirii Varatecul" de maica Epistimia Hagiu şi în „Talpa sau începutul Mănăstirei Varatecul".

care venind din Iaşi, unde-i trăiau părinţii, s'a aşezat ca soră in fostul schit Topoliţa, nu departe de Varatec. De oarece serviciul in biserica acestui schit se făcea şi pentru nevoile satului: nunţi, botezuri, etc. Olimbiada, după 2—3 ani, a plecat de aici hotărîtă să caute un loc mai prielnic pentru o viaţă călugărească curată şi liniştită, unde să intemeeze o mănăstire de călugăriţe, ceea ce a şi isbutit — nu după puţină trudă — aşezând Varatecul, prin urzirea unei bisericuţe de lemn şi 'a câtorva chilii, pe locul unde se vede astăzi biserica mare a mănăstirii. Pentrucă aici era moşia mănăstirii Secu, Olimbiada a trebuit să capete invoirea stareţului M-relor Neamţu şi Secu, care era pe atunci vestitul Paisie. Dela Paisie a avut nu numai binecuvântarea cerută, dar şi cel mai preţios sprijin in intemeerea şi organizarea Varatecului, prin sfaturile sale de adevărat călugăr, iubitor mai mult de darurile sufleteşti, decât de cele lumeşti.

Olimbiada a pus astfel inceputul Varatecului in anul 1785, intemeind o bisericuţă cu hramul Adormirea Maicei Domnului, care prin unirea cu schitul Topoliţa capătă indată şi moşiile acestui schit: Netezii şi Poiana Ţolici.

In 1803, Mitropolitul Veniamin Costache dă Varatecului — unit pentru moment cu Agapia — şi schiturile Vânătorii Pietrii [1]) şi Gărcina cu moşiile lor Dăneştii şi Sărata.

Biserica mare de astăzi s'a inceput la 1808, pe

---

[1]) Printr'un uric dela 1730, Grigore Ghica V. V. miluieşte şi scuteşte de dări mănăstirea de călugăriţe dela Vânătorii Pietrii „făcută de Iremia Moghilă V. V.".

locul celei de lemn, slujind însăşi maicele ca salahori, printre care erau multe din vechi şi cunoscute familii boereşti din țară.

La 1840, Mitropolitul Veniamin Costache dă Varatecului şi mănăstirile Hangu şi Durăul cu moşiile respective; această danie însă, n'a durat decât vreme de 5 ani, până când Mihail Sturza V. V. devine proprietarul moşiei Hangului, scoasă din stăpânirea Varatecului de către cnejii Cantacuzini.

Faima vieții frumoase călugăreşti ce se ducea în Varatec — după aşezările Olimbiadei şi ale Nazariei — s'a răspândit repede şi mănăstirea se popula de pe an pe an, îmbogățindu-se cu moşii şi cu prețioase odoare. Astfel la 1857, Varatecul avea 4 biserici cu 17 clopote, 300 chilii, 700 călugărițe, 12 moşii şi un venit de treisprezece mii galbeni.

Cele mai de samă starețe ce le-a avut Varatecul pe vremuri — spre a nu vorbi decât de cele trecute din viață — sunt: Nazaria şi Olimbiada, care pot fi socotite ca sfinte, prin ostenelile şi curățenia vieții lor, Agafia Balş, Veniamina Stamate, Eufrosina Lazu şi Eugenia Negri.

Din punct de vedere istoric şi artistic, bisericile Varatecului nu prezintă un interes deosebit. Biserica mare este bogat înzestrată cu odoare scumpe şi mari icoane îmbrăcate în argint şi aur de meşteri buni, ca şi la Agapia.

Maicele, pe lângă grija bisericilor, care sunt ținute într'o curățenie şi rânduială desăvârşită, lucrează cu minunată destoinicie, unele în atelierul de țesut covoare, iar altele se îndeletnicesc cu bro-

deria artistica, tricotajul şi lucratul şaiacului — vestit odată prin calitatea lui.

Mănăstirea fiind situată la o altitudine de 470 m., intr'o localitate bine expusă la soare şi ferita de curenţi, este cercetată în timpul verii de un mare număr de vizitatori, cari stau aici cu vădit folos pentru odihna şi intremarea sănătăţii.

Mănăstirea este chiar la poalele unei întinse păduri de brad şi modestia maicelor oferă celor ce au nevoe să stea aici, condiţii avantajoase de traiu.

Ca staţiune climaterică, este indicată pentru anemie, neurastenie, surmenaj, convalescenţă, etc. [1]).

Lectură [2]).

„Dupa ce ne oprirăm puţin la o coliba părăsita, cumpănirăm in Valea Cracăului. Ajunşi la acest părău limpede ca o picătură de rouă, ne stâmpărarăm setea şi începurăm iarăşi a urca, de-a curmezişul, un şir de coline lutoase şi seci, acoperite cu tufari de aluni, mesteacăni şi arini. De pe cea din urmă colină ce se inaltă deasupra Varatecului, o întinsa priveliştc se deschise ochilor noştri: sub noi, Valea-Sacă se răsfăţa cu casele ei albe şi curate, intre două dealuri acoperite cu grădini, fâneţe şi sămănături. Mai departe, intre răsărit şi miazăzi, Bălţăteştii, cu mareţele-i gradini şi aşezămintele sale de băi, păreau că vor să se ascundă după nesfârşitele şiruri de plopi inalţi, de mesteacăni blonzi şi de brazi posomoriţi; cu toate acestea o rază de soare, căzută din cer peste acest cuib de zină pierdut intre îndoiturile verzi ale dealurilor, răsfrângea până la noi lumina strălucitoare de pe plăcile metalice, cu care e acoperit. In faţă orizontul era închis de cele din urmă ramuri ale râpoşilor munţi de marnă

---

[1]) A se vedea „Apele minerale şi staţiunile Balneo-Climaterice" de Dr. Em. Ţeposu şi Dr. L. Câmpeanu.
[2]) „Spre mănăstiri. Amintiri dintr'o călătorie", de Calistrat Hogaş.

cenușie ai Neamțului, care se întindeau ca o fâșie de fum plumburiu pe zarea cerului depărtat.... La picioarele lor, orașul alb cu pârăul său limpede, scânteia sub lumina soarelui. Alăturea, în umbra depărtării, stătea nemișcată și gânditoare, pare-ca, vestita cetate a Neamțului, cetatea lui Ștefan, martoră nepieritoare a gloriei noastre trecute. Stăturăm, deci, la umbra unui mesteacăn, spre a ne odihni și a ne sătura ochii și sufletul de această măreața priveliște și, când soarele aproape scăpătase după Ciungi, intrarăm în Varatec".

A se vedea o interesantă descriere a Varatecului și în „Din Moldova", tablouri și schițe din 1850 de Vilhelm Kotzebue.

Mănăstirea Agapia

„Mănăstirea Agapia e vârâtă în munți, pitită într'un ungher de văi, așa că n'o vezi decât când intri în ea. Dinspre miază-noapte o păzește de crivăț, o măgură înaltă, descoperită — „Muncelul cu flori". La apus se ridică zid întunecat de codru și în față iarăș pădure de brazi, străbătută de cărări, ce te scot în luminișuri neașteptate: — „Poiana Mitropolitului", „Poiana Stariții", iar mai în sus, prin bungete de fagi, de-asupra opcinei înalte, în fermecătoarea priveliște de pe „Ciungi", de unde vezi jos mănăstirea Varatecului, în dreapta băile Bălțătești, în stânga Cetatea și Târgul Neamțului, în față larga, nemărginita vale a Moldovei" [1]).

Și Agapia, ca așezământ pentru desăvârșirea vieții creștinești, este o sămânță sburată din trunchiul

[1]) A. Vlahuță. „România Pitorească", pag. 170, în Biblioteca Pentru Toți.

bătrân al M-rii Neamţului, ca şi alte mănăstiri din regiunea aceasta. S'a întemeiat intâiu o sihăstrie în Agapia din deal, cam la doi km. mai în munte, cu o săracă bisericuţă de lemn, ca după obiceiul vremilor străvechi. Vrednic de luat în samă este că Agapia din deal, chiar când era o mică sihăstrie, unde se nevoiau intr'o viaţă extrem de severă 10—15 pustnici, a avut în ţară renumele celei mai desăvârşite pietăţi şi mulţi dintre pustnicii trăitori acolo au fost socotiţi după moarte ca sfinţi şi luaţi ca pildă de călugării de prin alte mănăstiri din ţară [1]).

Petru Schiopul puse să se ridice o biserică de piatră pela 1585, în locul celei de lemn [2]). Biserica aceasta fiind zidită pe un teren fugitiv, s'a ruinat de multe ori şi i s'au făcut dese înoiri care au păstrat-o până pe la 1913, când a fost dărâmată. Câţiva copaci şi flori însamnă încă locul Sfintei Mese. Pisania se păstrează în ogradă.

Clopotniţa şi casele din stânga foastei biserici, datează dela Anastasia, Doamna lui Duca Voevod, după cum ne spune inscripţia din stânga porţii.

Mare parte din chiliile vechiului schit au fost stricate; o casă situată la nordul incintei, este transformată în paraclis, care are de patron „Schim-

---

[1]) Câţiva călugări din această sihăstrie a Agapiei din Deal, pentru viaţa lor pioasă au fost trecuţi în rândul sfinţilor şi numele şi viaţa lor se găseşte în Mineiul de pe Decembrie.

[2]) Melchisedec în „Notiţe Arheologice" spune că s'a zidit la 1572; preotul N. Dărângă în „Istoria Sf. Mănăstiri Agapia" susţine că Agapia din deal a fost făcută de Petru Rareş la 1569 şi că Petru Şchiopu a reparat-o numai; cred însă că opinia Profesorului N. Iorga — din „Sate şi Mănăstiri" — după care adevăratul ctitor e Petru Şchiopul, e cea mai vrednică de luat în samă.

barea la Faţa". Paraclisul acesta serveşte celor 3—4 schimonachii, ce s'au retras aici.

Partea de jos a tâmplei din mica biserică este zugrăvită în chip deosebit [1]. La stânga uşii diaconeşti dinspre miazăzi, pictorul Elefteriu, ucenicul şi tovarăşul lui N. Grigorescu, a zugrăvit în 1863 Fuga în Egipt. Tabloul bine păstrat prezintă mari calităţi şi se apropie mult de Fuga în Egipt, pictată de Grigorescu. (Tezaurul M-rei Neamţului). Amândouă tablourile au, de altfel, drept isvor gravura lui Chauvin, care se poate vedea în unul din saloanele M-rii Agapia. In partea stângă a catapetezmei se află o icoană de aceiaş valoare, pictată poate de însăş Grigorescu şi reprezintă Minunea Arhanghelului Gavril.

Dela Agapia din deal, minunat loc de reculegere şi bine apărat de curenţi, o potecă duce prin poeni şi prin pădure la M-rea Secului, iar alta la Schitul Sihăstria.

La anul 1644, hatmanul Gavril, fratele lui Vasile Lupu şi soţia sa Doamna Liliana au înălţat biserica principală a M-rei. Din ea n'a mai rămas astăzi nici o urmă. Clădirea din mijlocul incintei, ce ne întâmpină acum, reprezintă foarte vag forma bisericii originale. La 1858 i s'a luat monumentului una din cele două cupole şi anume cea de pe pronaos. I s'a adăogat un pridvor cu două uşi de intrare deschise, una în peretele de mează-noapte şi

---

[1] Descrierea frumoaselor picturi din biserica principală a Agapiei, cum şi a obiectelor din muzeul Mănăstirii, e făcută aici, după notele date de D-l Profesor I. D. Ştefănescu.

una în peretele de miază-zi. Tot atunci s'au zidit şi adaos proscomidia şi diaconicul, ce es din planul bisericii.

Pereţii exteriori sunt decoraţi cu arcade şi pilaştri „engagés", în gustul anilor 1840—1850. O fresca înfăţişează, deasupra uşii de miază-zi pe Sfinţii arhangheli Mihail şi Gavril, patronii bisericii. Ea reprezintă o încercare slab reuşită a lui Grigorescu. Insuccesul l'a determinat pe marele artist să renunţe la technica frescei, pe care n'o cunoştea.

Interiorul bisericii, bogat luminat de ferestrele deschise la 1858, este împodobit fără gust şi fără pricepere. Grilajuri urâte de fier, în genul celor întrebuinţate la morminte, înconjoară şi susţin icoane mari în Pronaos. O piatră mohorâtă acoperă mormântul unde se păstrează osemintele Doamnei Liliana. Un iconostas, în genul celor din pronaos, susţine icoana Maicei Domnului cu Iisus în braţe. Legenda atribue această icoană secolului al XV-lea. Inscripţia ascunsă de îmbrăcămintea de argint, a fost scrisă pe marginea icoanei la anul 1873 şi aminteşte de faptul că această icoană a fost adusă dela schitul Gârcina. O cercetare mai amănunţită ne arată că icoana a suferit multe prefaceri [1]).

O minunată avere de obiecte religioase a luat drumul Moscovei la 1917. Biserica principală a Agapiei poseda un splendid Epitaf pe catifea albastră (după care nu ni s'a păstrat măcar o fotografie), el data din timpul lui Ştefan cel Mare.

---

[1]) Se zice că această veche icoană a fost adusă dela Constantinopol, unde fusese expusă de credincioşi pe zidul cetăţii, în timpul când oraşul era asediat de Turci.

Un potir și una din crucile de pe Sfânta Masă erau tot din secolul al XV-lea. Numeroase alte obiecte, prezentând o mare importanță artistică, erau din Sec. al XVI, dela Petru Șchiopu și dela alți ctitori, din secolul următor.

Pereții și tâmpla bisericii sunt împodobiți cu o pictură de o valoare inegală, dar de foarte mare interes. Ea reprezintă ucenicia unui geniu și opera marelui nostru pictor N. Grigorescu, la vârsta de 18 ani. O parte din tablouri sunt executate de ucenicul și tovarășul sau Elefteriu. O mică parte sunt datorite altor zugravi. Isus purtându-și crucea spre Golgota, (la stânga amvonului) este o copie după Tițiano și e lucrată de Elefteriu. Sfântul Stahie, pe peretele de miază-zi, în pronaos, este lucrarea mediocră a unuia dintre ucenici. Draperiile grele și culorile opace ne înștiințează îndată că nu e vorba de o lucrare a lui Grigorescu. Sf. Dumitru, de pe ușa din dreapta a tâmplei este o lucrare slabă a pictorului Dumitriu. Rugaciunea de peste fire (Mântuitorul pe muntele Măslinilor), lucrare de Grigorescu, refăcută — mai târziu — în partea de jos, de un zugrav mediocru, acum 25 ani. Chipul Mântuitorului, ochii și nasul precum și draperia înfățișează o prefacere lipsită de talent.

Zugrăveala bisericii s'a executat între 1858 și 1862 cu mijloacele Manastirii și din îndemnul și stăruința celei mai viteze starițe a Agapiei, maica Tavefta Ursachi, despre care s'a spus cu drept cuvânt că ar fi putut guverna foarte bine o țară.

N. Grigorescu venise la Agapia dela M-rea Neamțului, unde trăise o vreme lângă prietenul său, ar-

hidiaconul Iosif Ghiorghian, veneratul Mitropolit Primat de mai târziu. El aducea la Agapia, pe lângă o adâncă credinţă religioasă şi admirabila lui disciplină sufletească de om făcut şi plin de gânduri înalte, dar şi cuvenitele cunoştinţi technice pe care le dobândise de mic dela rudele sale, zugravi. Zugrăvise la 8 ani iconiţe, pe care le vindea la bâlciu, pe vremea când iscălea cu litere mari de tipar „Nicu". Insoţise la lucru, pe la diferite biserici din Muntenia şi Oltenia, pe un unchiu al său şi pe alţi zugravi. Cunoscuse la vrâsta de 10—12 ani şi arta occidentală, în casa pictorului ceh „Chladek", care poseda multe originale şi copii de maeştrii apuseni. Chladek însuş era un foarte bun miniaturist şi lucra tablouri în ulei, în genul pictorilor flamanzi ai sec. al XVII-lea.

La M-rea Neamţului şi la Agapia a putut vedea o bogată serie de gravuri din care s'a inspirat. Unele din ele, păstrate în M-rea Agapia şi M-rea Neamţ, ne slujesc să ne lămurim multe lucruri.

Grigorescu a adus la Agapia mai presus de toate, avântul său tineresc, credinţă religioasă şi un rar simţ al vieţii. Punctul său de plecare a fost îndoit: cetirea cărţilor sfinte şi modelul viu. In icoana Sfinţilor Arhangheli, din tâmplă, el a făcut portretul a două fete tinere dintr'o familie boerească, care petrecea atunci în M-re. Unul din diaconii Agapiei i-a slujit drept model pentru Mântuitorul, o ţărancă frumoasă şi cuvioasă din satul Agapiei, drept model al Maicei Domnului. Iar copilul, care a dat chipul Mântuitorului din braţele Maicei Domnului, trăeşte şi astăzi în mănăstire.

Către sfârşitul primului an de lucru, Grigorescu s'a înalţat dela acest naturalism, poate prea accentuat, la concepţia plină de farmec a figurilor de sfinte, care decorează absidele din naos. In ochii acestora apare limpede o idealizare discretă, dar foarte hotărâtă şi plină de înălţare sufletească. Pentru punerea in mormânt se serveşte de celebrul tablou al lui Titiano, iar pentru Sfinţii Antonie şi Teodosie, darul de expresie sufletească al pictorului atinge înălţimi neîntâlnite încă in arta românească. Ochii sfinţilor au o privire îndepărtată şi blândă, gura lor şopteşte parecă o rugăciune, bărbile sunt asemenea fumului, iar trupurile sunt îmbrăcate in haine călugăreşti executate cu o măestrie, de redarea materiei, absolut uimitoare.

Trei tablouri înfăţişază capodoperile lui Grigorescu în biserica Agapiei, acestea sunt: Intrarea în Ierusalim, portretul Sfântului Gheorghe de pe uşa Altarului şi Maica Domnului cu Iisus in braţe, tronând in nouri, înconjurată de îngeri, (la fereastra absidei de miazăzi). In intrarea in Ierusalim, orizontul, dealurile şi peisajul care se desfăşoară dincolo de arcadele porţii prin care a pătruns Mântuitorul, sunt pline de aer, de căldură şi de sărbătoare. Ele amintesc un peisaj de vară din munţii Neamţului. Poarta şi casele bătrâne din dreapta tabloului sunt model de execuţiea arhitecturilor. Gruparea personajelor este din cele mai simple şi mai savante. Unitatea tabloului este desăvârşită. Atenţia întreagă se concentrează asupra Mântuitorului, al căruia chip radiază lumină. Bătrânul din primul plan, in stânga tabloului, şi femeia îngenunchiată,

in colţul din dreapta, sunt adevărate figuri sculpturale. Culorile sunt in tonul lânurilor şi al florilor din vechile alesături. Intregul tablou trimite lumină şi vesteşte mare sărbătoare.

Sfântul Gheorghe este inspirat din statua lui Donatello dela Or San Michele din Florenţa. Profesorul Miltiade Ţoni dela Universitatea din Iaşi a servit drept model. Icoana este impresionantă prin naturalismul, viaţa şi eleganţa figurii. Mâinile Sfântului sunt impreună cu mâinile Sfinţilor Teodosie şi Antonie un model de execuţie picturală. Maica Domnului tronând in nouri, este desigur şi ea o capodoperă a lui Grigorescu la Agapia. Norii sunt de un albastru aerian, chipurile serafice şi trupurile sculpturale. Capetele de ingeri, care se deosebesc in jurul compoziţiei principale, suggerează spaţiul şi infinitul cerului. Intreaga grupare pluteşte şi farmecă ca o adevărată arătare divină [1]).

Afară, patratul de clădiri al incintei oferă cea mai frumoasă privelişte. Distruse de foc la 1821 şi 1903, chiliile şi saloanele ce compun un edificiu foarte incăpător, insă pitoresc şi vesel, au fost reconstruite in 1905 şi complectate in 1928 [2]). Colonetele scunde ale celor două etaje, cerdacul larg care aleargă jur-imprejurul bisericii, streaşina largă şi albeaţa potolită a pereţilor văruiţi curat, produc o impresie de tihnă şi de primire prietenească. In aripa de răsărit e arhondaricul mănăstirii, poate cel

[1]) Pictura bolţilor este facută de Grigorescu.
[2]) Aripa dela miazănoapte a fost refacută in 1927—1928 prin stăruitoarea energie a maicei stariţe Epraxia Macri şi in mare parte cu propriile sale resurse.

mai bine ţinut şi mai încăpător din ţară. Tradiţiile de ospitalitate moldovenească şi creştineasca de aici

Icoana Sfântului Gheorghe
de pe uşa altarului, în M-rea Agapia

sunt înălţate de o rezervă călugărească, care-i mândria mânăstirii şi pe care ar face aşa de bine să o

sprijine şi să o respecte toţi cei ce se folosesc de dânsa.

In aripa de miază-zi, la etajul de sus, este paraclisul mănăstirii cu hramul Naşterea Maicei Domnului. Interiorul este nezugrăvit; tâmpla, opera unor meşteri greci mediocri, datează din 1850 şi vine dela M-rea Pangaraţi.

In aceiaş aripă se găseşte *Muzeul mănăstirii Agapia*, în care profesorul I. D. Ştefănescu a aşezat lucrurile de valoare artistică descoperite de dânsul în cuprinsul acestei Mănăstiri. Pe fond de mătasă verde sunt aşezate trei mari icoane de Grigorescu, încadrate în rame vechi italieneşti. Două din icoane înfăţişază pe Maica Domnului, iar cea de a treia pe Mântuitorul cu globul pământului în mână, toate de o mare valoare artistică. Chipurile sunt româneşti şi pline de o viaţă şi de o distincţie dumnezeiască. O a patra icoană, de dimensiuni mai mici, reprezintă pe femeia păcătoasă ştergând cu părul său picioarele Mântuitorului. Chipul lui Iisus Hristos nu este lucrat de Grigorescu, e o pictură slabă. Fariseii aşezaţi la masă în faţa lui Iisus Hs. impresionează însă prin linia fină şi precisă a desemnului, prin atitudinile şi expresia lor plină de înţăles şi prin tonul draperiilor de o calitate care trădează îndată pe Grigorescu. Peisajul de vară caldă şi munţii din zare amintesc de tablourile marilor maeştri italieni din sec. al XVI-lea şi întrec în farmec, în redarea aerului şi a spaţiului, precum şi în zugrăvirea luminii, multe din tablourile celebre ale maestrului.

Pe o cervea frumos înflorită cu broderii de aur

stă o iconiță dela finele sec. al XVI-lea, care are drept subiect Naşterea Domnului. Pictura impresionează prin simplitatea şi naivitatea artistică a concepției şi prin farmecul culorii. Modelajul draperiilor este obținut prin linii paralele de aur. Marginea icoanei este acoperită de o broderie de argint în „repoussé".

O icoană mare înfățişează sfinți şi sfinte închinându-se Maicei Domnului, care stă pe tron, ținând pe Iisus în brațe. Printre ei se vede Sf. Zosima şi Maria Egipteanca. Porțile cerului s'au deschis şi Cel Vechiu de Zile („I palion ton imeron" al Bibliei) apare la partea superioară a icoanei. Subiectul, siluetele înalte ale personajelor, tonurile întrebuințate — un roş închis şi un verde de smalț — arată că icoana datează din primul sfert al veacului al XVII-lea şi că a eşit din atelierele M-rii Sucevița.

Unul din cele mai interesante obiecte ale muzeului este desigur şi icoana care reprezintă pe Maica Domnului cu Iisus la piept, amândoi cu brațele deschise spre rugăciune, între îngeri. Expresia figurilor este plină de viață şi de naturalism. Deşi icoana este destul de ruinată, tonurile îşi păstrează toată puterea [1]).

Un crucifix sculptat în sidef ne arată pe Mântuitorul pe Cruce, Naşterea Domnului şi figurile în picioare ale Fecioarei Maria şi Apostolului Ioan. Crucifixul de o deosebită valoare artistică este

---

[1]) Să se vadă amănunte asupra acestei interesante icoane, de Profesor I. D. Ştefănescu „L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie" pag. 72, planche XXV.

opera unui meşter grec şi poate fi datat din primii ani ai veacului al XVIII-lea.

Muzeul mai posedă, pe lângă alte lucruri, un interesant epitaf zugrăvit pe pânză de Grigorescu, o icoană oltenească dela 1800, o scoarţă moldovenească cu fond negru presărat cu buchete de trandafiri — dăruită mânăstirii de Regele Carol la 1868 —, un covoraş de Smirna, unul de Brusa şi scoarţe basarabene.

O mică friză de fotografii reprezintă stareţile Agapiei şi pe oamenii mari ai ţării, cari au petrecut mai multă vreme in mânăstire. Intâlnim astfel chipurile lui Caragiale, Vlahuţă, Delavrancea, Hajdeu, N. Grigorescu, Haret, etc. şi alături, casele mănăstireşti in care au locuit.

M-rea Agapia mai are o biserică de lemn, cu hramul Adormirea Maicei Domnului, aşezată pe malul râului Agapioara, in mijlocul unei ogrăzi liniştite, închise de căsuţele umile in care trăesc schimonahiile.

Pe un deal din apropiere, de unde se deschide ochiului o frumoasă priveliştе, stă bisericuţa cimitirului cu hramul Sfântul Ioan Bogoslovul.

Cam la jumătatea drumului, ce duce la Agapia Veche, se află Piatra lui Aron, pe care e săpată legenda amintită de cronicarul Neculcea.

M-rea Agapia a adăpostit călugări până la 1804, când Mitropolitul Veniamin Costache a transformat-o in mânăstire de maice, aducând aicea călugăriţe din mai multe locuri: din Varatec, unde erau prea numeroase şi nu aveau cu ce trăi, din Socola transformată in seminar, din Prepodoamna Paraschiva

(Iaşi) şi din Gărcina şi Vânătorii Pietrii, schituri desfiinţate.

Călugării din Agapia, imprăştiaţi pe la alte mănăstiri, au aruncat blestem greu asupra călugăriţelor care le-a luat Mănăstirea. Blestemul acesta, ce a ingrijat mult pe maice din pricina deselor primejdii ce le venea asupra, a fost ridicat după multă stăruinţă şi osteneală prin o carte de deslegare emisă de Patriarhul de Constantinopol în 1815 şi semnată de 16 mitropoliţi şi episcopi [1]).

Târgul Neamţului

Comună urbană, la 38 km. depărtare de Piatra, cu o populaţie de 10.124 suflete, din care 7170 Români, 2773 Evrei şi restul, alte naţionalităţi [2]).

Sunt opt biserici ortodoxe, un paraclis la Spital şi o capelă catolică. Evreii au 9 sinagogi. Spitalul a fost construit la 1850 cu cheltuiala Mănăstirii Neamţului, in timpul Stareţului Neofit.

Intemeiat de Saşi, pe care-i şi găsim aici până după 1600, şi numit de Slavi „Neamţul", Târgul acesta a avut de multe ori — in vechime — o insămnătate mai mare ca Piatra.

„Târgul Neamţ a avut altădată o viaţă curat românească: negustori, meşteşugari, plugari, tot Români; un şoltuz şi 12 pârgari il cârmuiau, pe când doi părcălabi stăteau in cetate, sus. Evreii au

1) Pr. N. Dărânga. „Istoria Sf. Mănăstiri Agapia".
2) „Expunerea situaţiei jud. Neamţ pe 1927". Publicată de Prefectură.

venit în veacul al XVIII-lea, dupăce târgul începuse a decădea“ [1])

Desvoltarea Târgului Neamț s'a datorit cetății din apropiere, care reprezenta unul din cele mai importante centre militare ale Moldovei. Astfel Târgul, care era și punct de vamă, ajunge un centru comercial vestit în această parte de loc. „Pecetea purta o cruce, flori și săgeți. Domnia îi fixase un hotar. Era aici și o biserică domnească, a Sf. Dumitru, căreia i se zicea anume „Biserica lui Ștefan Vodă“. Deși odinioară fuseseră aici Sași, deși la 1629 încă se făcea o bisericuță catolică în cimitir, lângă pietrile unor clădiri vechi mai însemnate..., târgul dela începutul veacului al XVII, legat cu Ardealul prin valea Hangului, avea o populație de orășeni exclusiv românească cu nume ca: Florenciu, Flocea, Ursul, Bordeiu, Giurgea, Bordea, Bordișor, Leancă etc.“ [2]).

Importanța comercială a Târgului Neamț se datorește și așezării lui la întretăerea a două mari drumuri: unul, de o foarte mare însămnătate comercială, care venea din Transilvania prin Prisăcani și trecea pe valea pârăului Hangu, sau pe valea Largului spre a lua direcția Pașcanilor — calea vestiților Țuțueni, mari negustori de vite — și al doilea drum, care venea din spre Piatra ducând către Baia și Suceava.

Când oierii ardeleni n'au mai putut trece granița cu numeroasele lor turme, mulți au rămas aici

---

[1]) N. Iorga „Sate și Mânăstiri“.
[2]) N. Iorga „Istoria comerțului românesc. Epoca Veche“ pag. 221.

in țară și in deosebi un insemnat grup s'a așezat in Târgul Neamț, intemeind o mahala aparte numită și astăzi „Țuțuenii". Țuțuenii din târgul Neamț au dus în scurtă vreme, departe în țară, renumele unei puternice industrii și a unui infloritor comerț cu tot felul de țesături de lână — in deosebi șaiacul și sumanii — și cu brânzeturi de bună calitate. Tot datorită lor, fabricația oloiului de sământă de cânepă, luase o mare desvoltare.

Și astăzi, viața in Târgul Neamț are un caracter de deosebit pitoresc și traiul e mai lesnicios ca in multe alte părți.

Târgul are înzestrări de gospodărie modernă: Spital, farmacie, telegraf, librării, tipografii, cinematograf, hoteluri, restaurante bune și o frumoasă grădină publică.

In Târgul Neamț — suburbia Humulești — se mai poate vedea căsuța in care a copilărit neintrecutul povestitor, Ion Creangă.

Humuleștii.

„Și satul Humuleștii in care m'am trezit, nu-i sat lăturalnic, mocnit și lipsit de privelistea lumii ca alte sate; și locurile care încunjură satul nostru, încă's vrednice de amintire. Din sus de Humulești vin Vânătorii Neamțului, cu sămânță de oameni de aceia, cari s'au hărțuit odinioară cu Sobietzki, craiul Polonilor. Și mai din sus, mănăstirile Secul și Neamțul, altădată fala bisericii române și a doua visterie a Moldovii. Din jos vin satele Boiștea și Ghindăoanii, care înjugă numai boi unguresti la carele lor; unde plugurile rămân singurele pe brazdă în țarină, cu săptămânile; prisăcile, fără prisăcar; holdele fără jitar și nimic nu se atinge de ele; iar oamenii din aceste sate nu știu ce-i judecata. Aproape de Boiște vine satul Blebea,

care mai mult de jumătate, după ce-şi scapă căciula pe baltă, zice: să fie de sufletul tatei!

Inspre apus-miazăzi, vin mănăstirile: Agapia, cea tăinuită de lume; Varatecul, unde şi-a petrecut viaţa Brâncoveanca cea bogată şi milostivă; şi satele Filioara, hataşul căprioarelor cu sprâncene, scăpate din mănăstire; Bălţăteştii cei plini de salamură şi Ceahlăeştii, Topoliţa şi Ocea, care alungă cioara cu perja 'n gură tocmai dincolo peste hotar; iar spre Crivăţ, peste Ozana, vine Târgul Neamţului şi mahalalele Pometea de sub dealul Cociorva, unde la toată casa este livadă mare; Ţuţuenii, veniţi din Ardeal, cari mănâncă slănină râncedă, se ţin de coada oilor, lucrează lână şi sunt vestiţi pentru teascurile de făcut oloiu şi Condrenii cu morile de pe Nemţişor şi piuăle de făcut sumani. Iar deasupra Condrenilor, pe vârful unui deal nalt şi plin de tihărăi se află vestita Cetatea Neamţului îngrădită cu pustiu, acoperită cu fulger, locuită vara de vitele fugărite de strechie şi străjuită de ceucele şi vindereii, care au găsit-o bună de făcut culburi într'ânsa [1]).

Cetatea Neamţului

In apropierea târgului cu acelaş nume, sus, pe coasta unei culmi de munte greu de urcat, se văd şi astăzi ruinile cetăţii Neamţului.

Asupra inceputului acestei cetăţi, care cade intr'o vreme de când nu avem decât date nesigure asupra multor chestiuni privitoare la viaţa poporului român, părerile istoricilor noştri sunt cam împărţite.

A. D. Xenopol arată că cetatea a fost intemeiată de cavalerii Teutoni şi că oraşul, judeţul şi părăul şi-au luat numele dela cetate. Xenopol invoacă in susţinerea acestei păreri un document dela regele

---

[1]) Ion Creangă. „Amintiri din Copilărie".

ungur Andrei al II-lea, document din care se vede că după ce regele le restitui donația Țării Bârsei, pe care le-o retrăsese un moment, le adaogă Cavalerilor Teutoni spre desdăunare (in 1232) și „o bucată de loc peste munți, în Cumania, unde numiții frați ridicară o cetate foarte tare". Și mai departe, arătând că depărtarea dintre Țara Bârsei și Cetatea Neamțului nu poate fi un motiv de a nu admite că au putut ajunge cavalerii Teutoni prin aceste locuri, adaogă: „Să nu uităm însă că Germanii erau colonizați și în Bistrița și Rodna, chiar în fața cetății Neamțului, în Transilvania, și că deci este mai mult decât sigur că acea întăritură fusese făcută de cavaleri în interes comun pentru a apăra pasul Tulgheșului, cel mai îndemânatec de trecut pentru barbarii din câmpie, către așezările din țara de peste munți" [1]. De părerea lui Xenopol sunt și: K. A. Romstorfer, I. Floru, D. Patrășcanu și alții.

Profesorul N. Iorga susține că Mănăstirea ca și cetatea și-au luat numele dela părăul Neamțului, de unde reesă că înainte de ridicarea cetății ar fi fost prin partea locului așezări Săsești, dela care și-a luat numele părăul [2].

D-l Al. Lapedatu e de părere că nu Cavalerii Teutoni au înființat Cetatea Neamțului, dar că aceastâ cetate s'ar fi întemeiat pe vremea lui Petru Mușat. D-sa zice: „Numele de Neamțu, al cetății și a M-rii, vine dela acel al târgului vecin, întemeiat ca și la Baia, la începutul sec. XIV [3].

---

[1] A. D. Xenopol. „Istoria Românilor", Vol. II.
[2] N. Iorga. „Mănăstirea Neamțului".
[3] A. Lapedatu. „Notiță istorică" la „Cetatea Sucevii" de K. A. Romstorfer.

Ţinându-se sama deci, de cele de mai sus, iar pe de altă parte ştiindu-se că Germanii au început a se aşeza in Transilvania, întemeind sate şi târguri până prin părţile nordice ale Carpaţilor, încă de pe la anii 1000, în timpul lui Geza şi al lui Ştefan cel Sfânt, şi că aceşti „Nemţi" căutau legături comerciale cu ţinuturile mai apropiate dinspre Rusia, întinzându-se astfel prin Siret, Suceava, Baia, etc. către vadul Nistrului dela Tighina [1]; s'ar părea că Teutonii — şi ei negustori, nu numai ostaşi ai lui Hristos — vor fi ajuns şi prin părţile acestea de loc, unde dând de fraţi de ai lor, Saşii, au intemeiat cetăţi, ca cetatea Neamţului şi poate şi altele, pe care nu le mai cunoaştem astăzi, ca un punct de sprijen întărit, după cum pomeneşte amintitul document dela regele Andrei al II-lea [2]).

De altminterea, construcţia unei cetăţi pe coasta unui munte greu de urcat, era un lucru prea anevoios de săvârşit de o „tovărăşie" de negustori şi încă şi mai greu pentru oricare dintre primii Domnitori ai Moldovii, care nu aveau nici deprinderea unor astfel de construcţii — aşa de răspândite pe atunci în Germania — şi nici mijloacele trebuitoare.

---

[1]) Dr. C. Diaconovici. „Enciclopedia Română", Tom. II.
[2]) Profesorul N. Iorga in „Istoria Comerţului Românesc" pag. 34, arata că regii Unguri au dat dreptul Cavalerilor Teutoni să se intindă şi spre vadurile moldoveneşti şi ca tot ei au intemeiat şi ocnele dela Bacău. Teutonii au venit în Ardeal pe la 1211.

Ca un punct de apărare pe una din vechile căi ce trecea prin Tulgheş spre Transilvania, a fost desigur şi Cetatea Alatanul în regiunea Hangului, cetate datorită desigur tot populaţiei germanice, infiltrată şi în această regiune, unde intâlnim pâna astăzi localităţi cu numele de „Sasca", „Piciorul Sasului" etc.

bani, meşteri, numeroşi lucrători şi robi, etc., pe care le-ar fi reclamat o lucrare de astfel de dimensiuni.

Populaţia slavă, care trăia în mare număr pe aceste locuri, asimilată repede de masa românească, a numit pe întemeetorii cetăţii „Nemţi", după cum obişnuiau slavii să-i numească pe vecinii lor dela Vistula, pe Germani, a cărora limbă nu o înţălegeau [1]).

Fapt cert este că sub Petru Muşat — 1378—1393 — numele „Neamţul" se găseşte amintit în hrisoavele Domneşti. Un document rusesc dintre 1300 şi 1350, menţionând principalele oraşe dintre Nistru şi Carpaţi, zice lămurit: „Neamţul în munţi" [2]).

„Se mai văd încă urmele şanţului de apărare, ce ocolea zidurile pe din afară. Intre cei patru stâlpi dela intrare se întindea ziua, peste şanţ, un pod de „piele de bivol", noaptea se strângea şi rămânea castelul încins c'un brâu de apă. Deasupra porţii şi pe la colţuri se ridicau turnuri înalte, cu ferăstrui înguste, pe care catau în vale ochii şi sânețele străjerilor.

Trufaşa clădire işi rândula încaperile în patru aripi mari, lăsând între ele o curte, în mijlocul curţii o bisericuţă, din altarul căreia pornea pe sub pământ tainiţa scăpării, o hrubă boltită, ce răspundea departe, afară din cetate. Puternic înfipt în creştetul unui grind stâncos, având în spate întunecime de codru, în faţa prăpastie sub metereze înalte şi vedere largă pe toată valea, — cuibul acesta de vulturi, cum îl numesc legendele, a înfruntat adesea, c'o mână de voinici, oştiri năvălitoare şi — in şase veacuri de nepătată mândrie — o singură dată şi-a

---

[1]) „Neamţ" însamnă pe slavoneşte, om mut. „Istoria", de Patraşcanu.

[2]) A se vedea „Marele Dicţionar Geografic al României", la cuvântul „Neamţ".

deschis porțile fara de luptă și atuncea nu unui cuceritor străin, ci falnicului Domn al tuturor Românilor — Mihai Viteazul.

Pustii și sparte de vremi, se mai inalță câteva ziduri

Ruinile Cetății Neamțului

peste mormanul de ruini, prăbușite in curtea cetății, pe ai cărei pereți au strălucit odinioară armurile grele ale cavalerilor din Malta" [1]).

[1]) A. Vlahuța. „România Pitorească".

In timpul lui Ştefan cel Mare, cetatea a fost refăcută şi întărită. Dumitraşcu Cantacuzen — 1675 — strică, din poruncă turcească, zidul din afară al cetății, rămânând cetatea numai cu un zid [1]). Din timpul lui Mihail Sturza, cetatea a început a se risipi, cu toate protestările poetului de pe atunci, Chrisoverghi, şi din piatra scoasă, s'au făcut multe case în Târgul Neamț [2]).

Scriitorul M. Sadoveanu, în „Oameni şi locuri" ne spune că nu de mult „se cunoşteau în colțurile răsăritului urmele bisericii; treptele de piatră se zăreau prin spărturile zidului. Dincolo, în păretele de miazăzi, ar fi fost odăile de locuit. A rămas încă pe zid var şi pe var se cunosc urmele fumului sobelor".

In adevăr, în cetate a fost o biserică, din care o parte de icoane se mai păstrează şi astăzi răspândite pe la bisericile din satele apropiate: Vânătorii Neamțului, Filioara, etc. Biserica din cetate — slujită de călugări — după unii ar fi fost zidită de Petru Rareş, mai sigur însă de Vasile Lupu, care o înzestră cu moşii şi o puse sub ascultarea Mănăstirii Secu. Dovada despre aceasta — între altele — ar fi 'şi un hrisov din arhiva M-rii Neamțului, dat de Eustatie Dabija V. V. [3]).

---

[1]) „Dicționarul Geografic al României" şi „Cetatea Sucevei", de K. A. Romstorfer, pag. LIII.

[2]) „Dacă tunurile duşmanilor din afară şi mai mult încă, puterea distrugătoare a secolilor au dărâmat o parte din cetate, cea mai mare parte a fost dărâmată de mâna vandalică şi impie a târgoveților din oraşul Neamț, care şi-au zidit casele lor cu pietrele acestei sfinte ruine". N. Gane. „Cetatea Neamțului".

[3]) C. D. Ghiorghiu. „Localitățile istorice din jud. Niamț.

In cetate era şi curtea domnească cu reşedinţa celor doi pârcălabi de Neamţ, pe cari-i vedem amintiţi atât de des in vechile hrisoave domneşti. Pârcălabia de Neamţ cuprindea şi mare parte din judeţele vecine [2]).

Cetatea, puternic intărită de Ştefan cel Mare, nu odată a servit de refugiu Domnilor şi boerilor ţării, cari se adăposteau aici cu intreg avutul lor, pe vremuri grele pentru ţară. Astfel, aici s'a refugiat şi Domniţa Ruxanda, fiica lui Vasile Lupu, căsătorită cu Timuş; ea venise aici cu averi mari de frica Leşilor, cari prădau ţara pe vremea lui Cantemir Vodă. Prin trădarea unui boer însă, ea a fost prinsă şi după chinuri grozave — spre a-şi mărturisi avuţiile ascunse — jefuitorii i-au tăiat capul in cetate.

Săpături sistematice ar da la iveală multe lucruri de mare interes pentru inceputurile şi trecutul acestei cetăţi, ca şi pentru istoria ţării, in general.

Băile Oglinzi

Staţiune balneo-climaterică situată la 3 km. depărtare de Târgul-Neamţ, intr'o splendidă poziţie cu o pădure seculară in spate; iar cu faţa spre răsărit şi miază-zi, inconjurată până la mari depăr-

---

[1]) Notez pe câţiva din Pârcălabii de Neamţ din timpul lui Ştefan cel Mare: Arbore, Micotă, Reaţeş, Ştefan Golâe, Dajbog, Ciopea, Isaia, Ion Boureanu, Albul, Dragoş, Duma Vlaicul (vărul lui Ştefan cel Mare), Eremia şi Manoil sau Mânilă, etc. După I. Bogdan „Documentele lui Ştefan cel Mare“.

tări cu poeni încântătoare. Clima e dulce şi constantă, soare mult şi aer foarte curat.

Oglinzii au 3 isvoare minerale: Isvorul No. 1 conţine sare, sulf şi fier, are miros de hidrogen sulfurat. Isvorul No. 2 este mai concentrat, e sărat şi fără miros. No. 3 dă cunoscuta „apă" minerală de Oglinzi", cu puţin miros de hidrogen sulfurat, foarte sărată şi concentrată. In mlaştinele Slatinei se găseşte nămol negru, untos, cu multe săruri de fier şi fosfor.

Indicaţii: scrofuloză, limfatism, rahitism, reumatism, boli de piele, de femei, etc.

Cabinele băilor sunt confortabile şi elegant aranjate, având fiecare căzi de porcelan.

Vizitatorii au la îndemână 5 hoteluri confortabile şi un bun restaurant; cei mai săraci pot sta chiar în Târgul-Neamţ, care este în imediată apropiere.

Promenade plăcute: la cetatea Neamţului, mănăstiri, Bălţăteşti etc. [1]).

Mânăstirea Neamţului

La 14 km. de Târgul Neamţ se află mănăstirea la 440 m. altitudine, aşezată pe valea pârâului Nemţişorul, într'o foarte frumoasă şi larg deschisă poiană.

Mănăstirea, ca instituţie, este poate cea mai veche dintre mănăstirile Moldovei, „căci înainte de ce Alexandru-Vodă cel Bun să fi ridicat ctitoriile sale

[1]) A se vedea „Expunerea Situaţiei jud. Neamţ pe 1927 şi „Ape Minerale şi Staţiunile Balneo-Climaterice" de Dr. E. Ţeposu şi Dr. L. Câmpeanu.

Bistriţa şi Moldaviţa, ucenici de ai Sfântului Nicodim din Ţara Românească, puseră bazele monahismului in Moldova, intemeind, sub Petru-Vodă Muşat, modesta chinovie din care s'a desvoltat mai apoi strălucita M-re a Neamţului, vestită ca atare in toată biserica Răsăritului" [1]).

Cel intâiu document in care ni se vorbeşte despre această M-re, este actul dat de Iosif, primul metropolit al ţării şi prin care Neamţul şi Bistriţa sunt puse sub conducerea comună a aceluiaş egumen, Chir Domentian. Documentul acesta dat in numele metropolitului, dar şi al Domnitorului de atunci, Alexandru cel Bun, ne spune că se insărcinează „boerul Petru Ureclea ca să predea toate lucrurile din acele mai sus zise mănăstiri (adecă Neamţul şi Bistriţa) in mâinile popei Kyr Domentian, fie cărţi, fie odăjdii, fie vase, tot dela mare până la mic şi incă şi cele in afară de M-re, anume două sate mănăstireşti la Gura Neamţului, unul dincolo şi altul din ceastă parte a Neamţului, ambele hărăzite de către Sânt — reposatul stăpân Ion Petru-Vodă şi două mori şi două vii, una dată de către Petru-Vodă, eară alta cumpărată de către Vlădicia mea..... 6915 (1407) Genariu 7".

Mânăstirea Neamţu, pe lângă biserica principală cu hramul „Inălţarea" mai are şi bisericile: Sf.

---

[1]) Prefaţa de Alexandru Lapedatu la „Odoarele dela Neamţu şi Secu" de Stelian Petrescu. Să se vadă şi N. Iorga „Mănăstirea Neamţului" pag. 4.

A. D. Xenopol in „Istoria Românilor" şi Dum. Stănescu in „Viaţa Religioasă la Români", susţin că Mănăstirea Neamţului e intiinţată de trei călugări slavi, veniţi de peste Dunăre: Sofronie, Pimen şi Siluan.

Gheorghe, în incinta M-rii, alături de biserica mare, Sfântul Ioan Bogoslovul unde e cimitirul şi cunoscuta Gropniţă sau Catacombele pe care le descrie C. Negruţi [1]; biserica Sf. Ioan Novi, unde era bolniţa pentru infirmi; Schitul Vovidenia şi ceva mai departe, pe vârful muntelui, schitul Procov. Deosebit de acestea, M-rea mai are un număr de paraclise: Sfântul Pantelemon, Adormirea M. D., Buna-Vestire, etc.

Toate aceste biserici, afara de biserica mare, sunt de construcţie nouă şi nu prezintă interes istoric sau artistic. Arhiereul Narcis în revista „Arhiva" dela Iaşi, pe anul 1908, dă toate inscripţiile ce se mai puteau ceti atunci în această M-re, şi acolo susţine că biserica Sf. Gheorghe, mai înainte, era în afară de incinta M-rii şi că ar fi fost zidită pe la 1367. In acelaş loc gasim că şi clopotul ctitoresc poartă inscripţia din 1393; clopotul acesta însă e din 1485, după cum se vede din inscripţia cetită de Prof. N. Iorga [2].

Biserica mare de astăzi e zidită în 1497, în timpul domniei lui Ştefan cel Mare. Tradiţia spune însă că cu mult mai înainte, în locul actualei biserici a fost o altă bisericuţă de lemn, pe care Petru Muşat ar fi înoit-o, zidindu-o din piatră şi a înzestrat-o cu cele trebuitoare.

---

[1]) In aceste catacombe se zice că s'a păstrat multă vreme craniul frumoasei Calipso, moartă în Mânăstire, unde venise să-şi ispăşească păcatele. A cunoscut-o C. Negruzzi în 1821 la Chişinău în tovărăşia marelui scriitor rus Puşchin, care i-a şi dedicat acestei frumoase femei vestita poezie „Şalul Negru". Ea umbla totdeauna învelită într'un şal negru.

[2]) „Mănăstirea Neamţului".

Al doilea ctitor al Neamţului e Ştefan, un fiu al lui Alexandru cel Bun, ucis de nepotul său şi înmormântat aici. Mai târziu, Ştefan cel Mare porunci să se pună pe acest mormânt o lespede cu inscripţia. „Acest mormânt l-a înfrumuseţat Io Ştefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, unchiului său Ştefan Voevod, fiul bătrânului Alexandru Voevod, care a fost ucis" [1]).

Ctitoria lui Petru Muşat trebue să fi ajuns pe vremea lui Ştefan cel Mare într'o stare de ruină din cauza răsboaelor şi prădăciunilor. In 1467, când Ungurii au dat foc Târgului, desigur că n'au cruţat nici Mânăstirea; zile grele de pustiire va fi avut această Mânastire şi în 1475, când Turcii, după lupta dela Valea Albă, au lovit şi Cetatea Neamţului. Astfel, în locul vechii biserici, Ştefan cel Mare ridică frumoasa biserică de astăzi, care înfăţişează ultima fază a arhitecturii moldoveneşti din vremea lui şi la 14 Noembrie 1497 este sfinţită de metropolitul Teoctist, sfetnicul cuminte al marelui Voevod, fost călugăr cu metania din această M-re şi îngropat şi el însuş aici.

„Biserica mare a Mânăstirei Neamţului se deosebeşte de toate celelalte din vremea lui Ştefan cel Mare prin dimensiunile ei mari, prin înălţimea ei, dar mai cu samă prin noua distribuire în plan. Intr'adevar nu mai găsim aici simpla împarţire în naos (cu altar) şi pronaos. Găsim o încăpere care era separată de naos printr'un perete acuma disparut şi înlocuit printr'un arc mare. Această dispoziţie este aceea a bisericilor din vremea lui Petru Rareş......

---

[1]) N. Iorga, „Istoria Românilor în chipuri şi icoane", pag. 32.

Avem deci, in rezumat, un naos mai lung ca in bisericile până acum studiate şi un altar deasemenea mai lungit; absidele laterale sunt în semicerc complect. Boltirele şi naşterea turlei sunt cele obişnuite. Pe urmă vine compartimentul mormintelor boltit cu o singură calotă, aşezată pe arcuri oblice şi pe două lungi arcuri longitudinale rezemate de pereţi. Pronaosul e împărţit în două, ca la Piatra.... Biserica se termină actualmente, spre apus, prin pridvorul adăogat propabil de Lăpuşneanu...... Un alt element actual al planului e vestmântăria care comunică cu diaconicul şi are o intrare directă din afară. Această vestmântărie este adăogată sub domnia lui Iliaş şi refăcută mai târziu. Chenarul gotic al uşei (vestmântăriei)...... e din vremea lui Ştefan cel Mare şi este deasemenea probabil că provine din peretele ce separă naosul de camera ctitorilor.

Trebue semnalat încă în interior foarte frumoasa uşă de trecere din pronaos în naos, care arată, pe lângă bogăţia bazelor şi a colonetelor, o executare perfectă, şi măreaţa uşă principală de intrare în pronaos pe peretele de apus şi în axa bisericii, e mai lată şi mai înaltă decât de obiceiu; uşa propriuzisă, cu rama ei dreptunghiulară, e prinsă într'un chenar bogat mulurat în ogivă, evazat spre exterior; iar un al doilea chenar dreptunghiular cuprinde tot portalul. In lunetă este zugrăvită icoana Maicei Domnului.

Pe postamentele ce suportă bazele frumos lucrate ale colonetelor, e săpată o ornamentaţie gotică, un rând superior mai mic şi mai gingaş şi un rând de jos mai mare; această împodobire compusă din semicercuri întretaiate şi cu flori de crin la vârfurile lor, e de un motiv ce-l găsim pe turnul catedralelor gotice din Cluj, din Bistriţa în Ardeal şi la turnul catedralei din Braşov; nu-l mai vedem într'altă parte la noi.

Pe dinafară, biserica are o înfăţişare mult mai impunătoare decât toate cele ce le zidise Ştefan până atuncea, atât prin dimensiunile planului mai mare, cât şi prin înălţarea ei. Unele prefaceri mai moderne — din veacul al 19-lea — i-au schimbat puţin înfăţişarea prin adăogirea

unui fronton cu o rozasă cu impletituri gotice, prin acoperirea turlei cu o învelitoare bulbucată încoronată de un lanternou și prin o ornamentație nouă sub cornișă. Aceste prefaceri însă, nu strică decât puțin aspectul general și impresia generală de măreție" [1]).

Cu timpul fațada a fost tencuită; astăzi, Comisia monumentelor istorice a pus să o dea jos și au apărut astfel cărămizile smălțuite, verzi, galbene și brune ale picioarelor arcadelor dela abside și talgerile smălțuite dela turlă, precum și o serie de îngeri zugrăviți în firidele mari dela miază-zi.

Ferestrele toate sunt în stil gotic, cele dela pronaos sunt cele vechi, iar ferestrele absidelor sunt de un gotic mai nou, mai frumos, lucrate probabil prin secolul al XIX-lea odată cu rozasele frontonului și a turnului de intrare [2]).

Turla e octogonală, așezată pe două baze ca la Tazlău.

Pisania ctitorească așezată pe păretele dela intrare și săpată într'un frumos chenar de frunze, are următorul cuprins: „Doamne Iisuse Hristoase, primește acest hram care s'a zidit, cu ajutorul tău, întru slava Sfintei și slăvitei dela pământ la cer înălțare a Ta, și tu, Stăpâne, acopere-ne cu mila ta de acum și până în veac. Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al țerii Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, a binevoit și a început și a zidit acest hram, pentru rugăciunea sa și a Doamnei sale Maria și a fiului său Bogdan și a celorlalți fii ai săi, și s'a săvârșit la anul 7005 (1497), iar al Domniei sale anul patru zeci și cel dintâiu curgător, luna lui Noemvrie în 14" [3]).

[1]) Gh. Balș, „Bisericile lui Ștefan cel Mare", pag. 98.
[2]) Ibidem. pag. 109.
[3]) N. Iorga. „Mănăstirea Neamțului", pag. 19.

In camera ctitorilor se află mormântul lui Petru Muşat, fără piatră şi mormântul lui Ştefan, fiul lui Alexandru cel Bun, despre care am vorbit mai inainte.

In pronaos se află o frumoasă piatră pusă de Ştefan cel Mare pe mormântul lui Micotă unul dintre vitejii săi boeri. „Acest mormânt este al robului lui Dumnezeu Micotă, pârcălabul de Neamţ, şi i l-a împodobit Io Ştefan Voevod al ţerii Moldovei. A răposat şi fost îngropat aici la anul 7003, luna lui Octomvrie 1" [1]).

Un mormânt vechiu mai e acel al egumenului Hariton, al căruia piatră poartă data de 1536. Vor mai fi şi altele, necunoscute încă.

La Neamţ mai este un clopot din 1485, care poartă inscripţia: „Cu voia Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvârşirea Sfântului Duh, Io Ştefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al ţerii Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, a făcut acest clopot Mănăstirei Neamţului, unde e hramul Slăvitei Inălţări a Domnului Dumnezău şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos, sub egumenul popa Pimen, în anul 6093 (1485) luna lui Septemvrie 1. [2]).

* * *

Mănăstirea Neamţului fiind inzestrată de ctitori şi de alţi voevozi şi boeri ai ţării cu mari averi şi moşii, a avut norocul să adăpostească în chiliile ei sau să fie condusă de bărbaţi învăţaţi şi cu mare

1) N. Iorga. Ibidem, pag. 18.
2) N. Iorga. Ibidem, pag. 16.

râvna pentru lucrări de artă, din care multe ni s'au păstrat şi până astăzi. „Viaţa de cultură bisericească" — spune un cunoscut istoric — „fu aici mai intensă ca ori unde: aici s'au scris şi prescris, secole de-arândul, sute şi sute de cărţi rituale, care s'au împrăştiat prin toată ţara; aici s'au format şi au trăit nenumăraţi şi vestiţi cărturari, care s'au îndeletnicit cu cultivarea literaturei bisericeşti mai înainte; aici şi-au avut metania, postrigul, cum se mai zicea, o sumă de vrednici şi renumiţi ierarhi ai Moldovei; aici, în sfârşit, s'a îndreptat şi revărsat spiritul de jertfă al pioşilor noştri voevozi şi boeri, prin daruri bogate şi averi însemnate" [1]).

Intre marii cărturari trăitori în această M-re, s'au pregătiţi aici, notăm numai pe Siluam, pe Teoctist Metropolitul, pe Macarie — cronicarul lui Petru Rareş, pe Eftimie — cronicarul lui Alexandru Lăpuşneanu şi pe Mitropolitul Iacob Putneanu.

De pe la începutul Sec. al XVI, mai ales, Neamţul începe să decadă din ceea ce fusese şi acest declin durează până la 14 August 1779, când *Paisie* [2]), aşezându-se aici, îi dă iarăş cunoscuta strălucire atât prin viaţa sfântă a celor ce petreceau acolo, ca şi prin sârguinţa lor către scris şi învăţătură. Cu deo-

[1]) Alexandru Lapedatu, prefaţa la „Odoarele dela Neamţ şi Secu", de Stelian Petrescu.

[2]) Paisie Velciciovschi, călugăr, ucrainian de neam, după ce se desăvârşi în marile mănăstiri din Chiev şi Sf. Munte, veni în Muntenia şi de aici se stabili în Moldova, la Dragomirna. Căzând Bucovina sub Nemţi, Paisie se strămută la Mănăstirea Secu, de unde după aproape 4 ani se aşeză în Neamţ unde se şi îngropă la 1794, după cum se vede din inscripţia de pe frumoasa piatră pusă pe mormântul lui, în camera ctitorilor.

sebire, in timpul Mitropolitului Veniamin și cu indemnul și sprijinul acestuia, tipografia dela Neamț dă la lumină o mare mulțime de cărți de ritual și de învățătură creștinească, care se răspândeau in tot cuprinsul țării, fiind și astăzi intrebuințate în multe biserici, nu numai din vechiul regat, dar și din celelalte provincii românești.

După moartea lui Paisie, mănăstirea fu condusă de un rând de stareți — ucenici de ai lui — și sub indrumarea cărora s'au făcut foarte multe imbunătățiri atât in gospodărie, cât și în ce privește viața spirituală. Se tipăriau numeroase cărți, se inființau școli, se refăceau casele și bisericile M-rii și se ingrija de spitale. Cele 41 moșii ce le avea M-rea in țară și cele 10 din Basarabia, ii aduceau un suficient venit spre a se infăptui treburi de bine obștesc pentru M-re ca și pentru țara intreagă.

După moartea ucenicilor lui Paisie, a slăbit repede spiritul de înțăleaptă conducere a M-rii, ceeace și făcu ca Domnitorul și Mitropolitul să dea M-rii Neamțului in 1843 un nou așezământ de viață, ținându-se sama de spiritul paisian ca și de nevoile vieții mai noi. Mănăstirea, care adăpostea și aproape 200 călugări ruși, ținea să rămână insă in vechea libertate, neatârnând intru nimic nici de Domn, nici de Mitropolit. De aici s'a născut o luptă aprigă între Guvern și M-re, luptă care s'a terminat cu Secularizarea. Era fatal să se ajungă aici, când M-rea — nerespectând nici așezământul din 1843 — de pe an pe an administra din ce in ce mai vițios și arbitrar venitul mare ce-l avea, fără să înțeleagă marea datorie, ce firesc i se impunea, ca din imensele

averi ctitoreşti să facă—ca şi altă dată—să se răspândească în ţară lumina bunei invăţături şi pilda frumoasei fapte creştineşti [1]).

* * *

Interiorul bisericii principale este împodobit cu picturi, care au fost, pe alocuri de mai multe ori refăcute şi îndreptate şi ultima dată, între 1830 şi 1840. Ele reproduc, în genere, scenele şi ordinea obişnuită în iconografia veacului al XVI-lea. Picturile din întreaga biserică prezintă un deosebit interes în relaţie cu studiile iconografice; ele însă sunt lipsite de interes artistic din pricina prefacerilor ulterioare. In tindă însă (Exonartex) multe figuri reproduc foarte bine originalele Sec. al XVI-lea, cu aproape toate calităţile lor de culoare, proporţii şi mişcare: figurile sfinţilor Apostoli din stânga uşii, care dă în Pronaos şi în genere scenele din vieţile Sfinţilor din stânga şi dreapta uşii. Zugrăveala şi scenele care acopăr bolta şi păreţii turnului — clopotniţa —, reprezintă o pictură grosolană a primei jumătăţi a Sec. al XIX-lea.

Tezaurul M-rii Neamţului, adăpostit în vestmântăria bisericii celei mari, nu înfăţişează decât ruinile comoarei de odinioară. Vremile şi nevoile au mistuit cea mai mare parte din lucruri. Obiecte de cea mai mare valoare au fost duse la Moscova în 1917.

---

[1]) Pe la 1860, Neamţul avea mai bine de 700 călugări. Pentru a se vedea mai înamănunt istoricul acestei Mănăstiri şi în deosebi desvoltarea ei sub conducerea lui Paisie cum şi decăderea ei după aceasta, să se citească monografia „Mănăstirea Neamţului", de N. Iorga.

Acolo sunt: un preţios epitaf din secolul al XV-lea, două cruci ctitoreşti şi două Evanghelii manuscrise, din vremea lui Ştefan cel Mare şi mai multe vestminte preoţeşti lucrate din stofe preţioase şi cu broderii interesante.

Cele mai multe din obiectele păstrate astăzi in tezaur sunt lipsite de valoare artistică şi aparţin secolului al XVIII-lea sau al XIX-lea. Citâm printre rarile lucruri de valoare pe următoarele: un epigonat (nebederniţă) brodat in a doua jumătate a sec. al XVII-lea (aceasta e cel mai vechiu obiect păstrat actualmente la această M-re), o caramanie fină şi un minunat covor de Şiraz din Sec. al XVIII-lea, o serie de vestminte de catifea vişinie brodate cu motive orientale şi „Regence" la 1812 de familia Sturza, poale de icoane „Régence" şi Fuga in Egipt, zugrăvita pe pânză de marele pictor N. Grigorescu, care s'a inspirat în executarea acestei lucrări după gravura de Chauven, aflată la M-rea Agapia [1]).

* * *

Excursii mai apropiate cu trăsura sau chiar cu piciorul, se pot face şi prin pădurile vecine unde se pot admira locuri de un rar pitoresc, cum şi la Cetatea Neamţului, Varatec, Agapia, Oglinzi, Bălţăteşti, Ferma Graşi, Horaiţa, Sihla, Săhăstria, etc.

La un km. şi jumătate de M-re este *Schitul Vovidenia* cu o biserică construită în 1751 de către Ioanichie, episcopul Romanului. Schitului acestuia i se zicea mai inainte şi Slătioru şi acolo, pe locul actualei

[1]) După notele date de D-l Profesor I. D. Ştefănescu.

biserici, au mai fost biserici de lemn, care ori s'au risipit, ori au fost dăruite satelor din apropiere.

In apropiere de Schitul Vovidenia, in marginea pădurii, se află câteva isvoare cu ape minerale, intre care unul — cel mai bogat — dă o apă cu un puternic miros de sulf, pentru care să şi numeşte „Puturosu“. Apele acestea nu sunt exploatate sistematic, deşi au însemnate proprietăţi curative.

La o depărtare de 3 km. de M-rea Neamţului, pe un drum ce duce numai prin pădure, se află sus pe munte, într'o frumoasă poeniţă, *Schitul Procov*. Biserica e de lemn, construită in 1706 de către stareţul Pahomie. Schitul acesta ţine tot de M-rea Neamţului.

Mânăstirea Secu

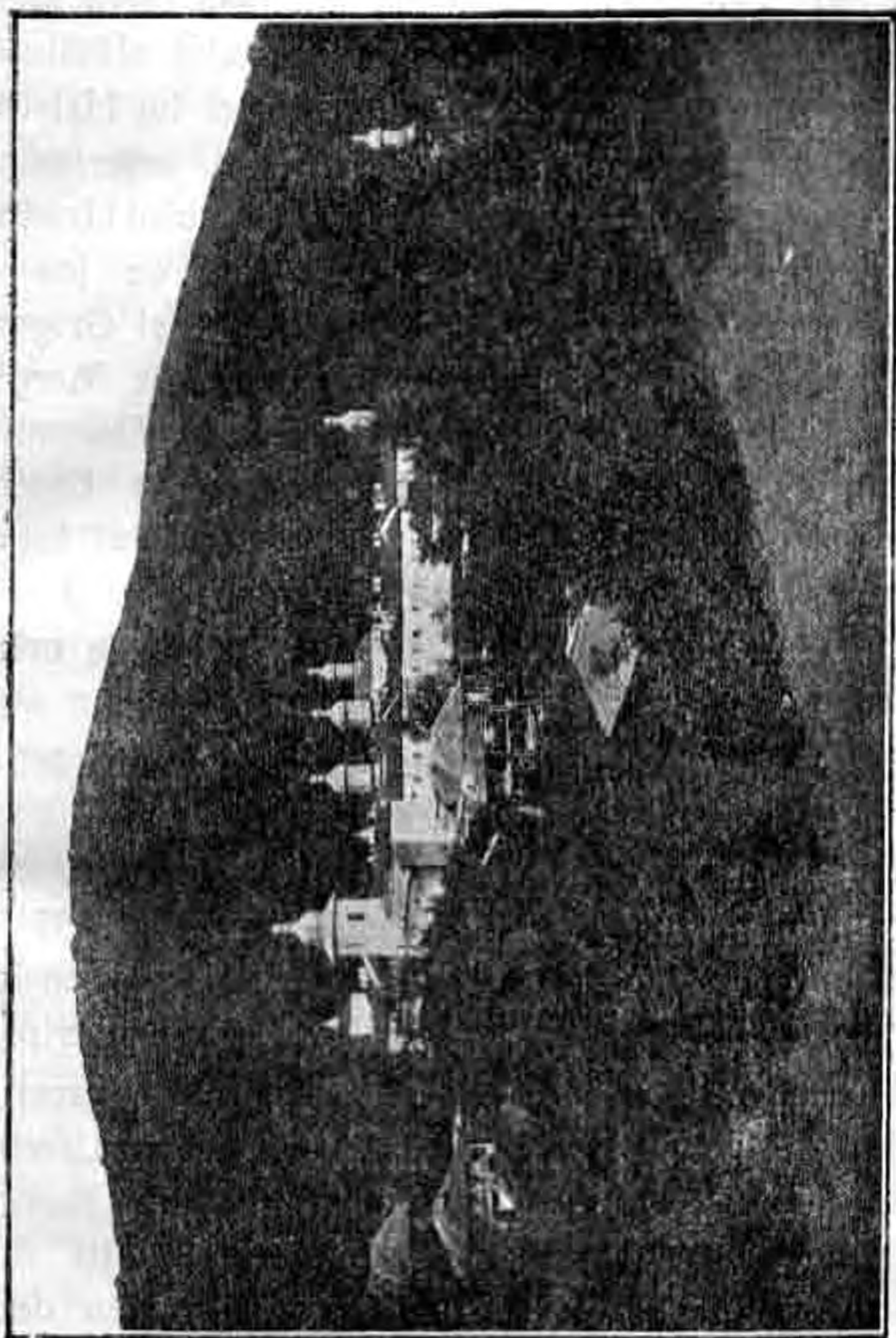
Drumul care duce din Târg la M-rea Neamţului, după ce trece prin satul Vânători şi prin o frumoasa dumbravă de stejari, se desface spre stânga, trece pe lângă Cerbăria Statului şi luând-o pe valea unui pârăoaş, ajunge la M-rea Secu, care-ţi apare deodată, înaintea ochilor, impunătoare ca o cetate şi cu o înfăţişare de desăvârşită linişte [1]).

Biserica principală este zidită in 1602, după cum se vede din inscripţia pusă la intrare: „Cu vrerea Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvârşirea Sfântului Duh, cu rugăciunea Precistei Născătoare de

---

[1]) Inainte de a se fi zidit actuala biserică de către Nestor Ureche, era aici o bisericuţă de lemn care se numea pe atunci Schitul lui Zosima, după numele ctitorului ei, un călugăr. C. D. Ghiorghiu, „Localităţi istorice din jud. Neamţ“ cum şi „Notiţe istorice şi Arheologice“ de Melchisedec.

Dumnezeu și a Sfântului Inainte Mergator Ioan și ale tuturor sfinților, cu bunavoința drept credinciosului Domn al nostru Io Ieremia Movila Voevod,

Mânăstirea Secu zidită la 1602 de către Nestor Ureche și soția sa Mitrofana

cu mila lui Dumnezău Domn al țerii Moldovei și celor de Dumnezău dăruiți fii ai săi: Io Constantin și Alexandru Voevozii și a celuilalt frate al său Io

Simion Movilă Voevod şi a copiilor lui, şi cu binevântarea fratelui lor şi prea sfinţitul Chir Gheorghie Mitropolit al Sucevei, cu bună râvnă şi cu adevărată a lui dela Dumnezău dăruită agonisită a făcut acest hram dumnezăesc întru numele Sfântului slăvitului prooroc Inainte Mergător şi Botezător al lui Hristos, Ioan şi al cinstitei lui tăeri a capului, smeritul şi mult greşitul şi nevrednicul robul Stăpânului Hristos, Nestor Ureache, Mare-Vornic al Ţerii de jos şi Doamna lui Mitrofan şi copiii lui Vasile şi Grigore şi alţi...... ai lor. — Cinstite Sfinte Inainte Mergătorule, pleacă-ţi pomenirea blagocestivului Domnului nostru şi a robului lui (Hristos?) Nistor Ureche Mare-Vornic de Ţară de Jos, ...şi neamului lui şi pentru iertarea păcatelor lui şi pentru......... Şi s'a început în anul 7110 (1602), Iunie 7, şi s'a mântuit în acelaş an, Octombrie 5" [1]).

Biserica aceasta a suferit cu vremea modificări şi adaosuri: pridvor, veşmântărie şi proscomidie.

In lăuntru sunt îngropaţi ctitorii, Nestor Ureche şi Mitrofana, mitropolitul Varlaam — mort la 1657 —, Sava mitropolitul, mort la 1664,[1] Ioan episcop de Roman şi alţii ale cărora morminte nu au inscripţii.

M-rea Secu a căpătat însemnate danii — averi şi moşii — de la mulţi Voevozi şi boeri: Nestor Ureche, Alexandru Lăpuşneanu, Simion şi Constantin Movilă, Eustaţie Dabija, Varlaam mitropolitul şi alţii. Mai în urmă, Veniamin Costache făcu chiliile cu două rânduri şi paraclisul Adormirea Maicei Domnului. La 1818, stareţul Ilarie, construi alte chilii de piatră.

---

[1]) N. Iorga, „Inscripţii din bisericile României".

La 1821, Secul a suferit mult cu prilejul unei lupte crâncene dintre Turci şi Greci eterişti cari se baricadaseră in M-re. Stareţul Neonil repară din nou biserica şi chiliile, după focul din 1844. In rândul chiliilor, colţul de către N-V. este turnul in care tradiţia spune că ar fi fost inchisă Mitrofana ca pedeapsă şi că aici ar fi lucrat vestitul Epitaf dela Secu.

Biserica mare nu mai păstrează in launtru aproape nimic din vechea sa podoabă picturală. Singure firidele de deasupra mormintelor ctitoreşti — în pronaos—mai lasă să se deosebească vagi resturi foarte deteriorate din pictura originală.

Pictura pereţilor şi a bolţilor este făcută în ulei şi e cu totul lipsită de orice valoare istorică sau artistică, o lucrare a meşterilor Greci de pe la 1850.

Pe dinafară, zidul de miază-zi păstrează o icoană originală din vechea pictură. Ea înfăţişează, deasupra pisaniei în piatră, scena numită în arta religioasă „Deisis". Iisus Hr. stă în haine de arhiereu pe tronul său din ceruri. Fecioara Maria în costum de împărăteasa bizantină şi Sfântul Ioan Botezătorul, stau deoparte şi de alta a Mântuitorului, in atitudine de rugăciune [1]). In partea de jos a tabloului, de-a stânga şi de-a dreapta pisaniei, stau in picioare profeţii Zaharia şi Aron purtând inscripţii şi doi serafimi. Scena făcea parte în iconografia Sec. al 16 şi al 17-lea din Judecata din urmă. Siluetele Fe-

[1]) Sfânta Fecioara pare a fi zugrăvită după un model viu, care ar reprezenta poate, portretul Mitrofanei. Vezi I. D. Ştefănescu „L'evolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie", pag. 156.

cioarei Maria şi a Sfântului Ioan, prezintă însuşiri de artă monumentală. Culorile sunt caracteristice picturilor dela Atos, de pe la sfârşitul Sec. al XVI-lea.

* * *

Mănastirea locuită astăzi de un restrâns număr de călugări paşnici şi în mare parte foarte nevoiaşi, merită cea mai mare atenţie din partea calatorului şi'ntr'un fel, recunoştinţa ţarii întregi. In condiţii foarte grele, călugării de aici au păstrat singuri — in toată ţara — tezaurul M-rii şi au isbutit să-l conserve chiar, cu prilejul trimiterii odoarelor in Rusia la 1917. Tezaurul acesta sàracit şi el mult in decursul vremilor, se compune dintr'un număr de covoare, printre care un minunat Şiraz de Persia, feloane ctitoreşti, cruci sculptate în lemn între 1590 şi 1620, vase liturgice de argint aurit, candele, cadelniţe şi căţui, şfeşnice de argint şi Evanghelii. Obiectele principale aparţin zestrei încredinţate M-rii de către ctitori şi datează din primul sfert al veacului al XVII-lea. Notăm aici pe cele mai principale:

Două frumoase cădelniţe şi două căţui de argint aurit, în acelaş stil, opere de ale meşterilor Saşi sau Polonezi. Un orar diaconesc, brodat în fir de aur şi argint şi împodobit cu porumbiţe, vine desigur din casa lui Ureche şi este opera unei meştere din ţară. Feloanele preoteşti se disting prin calitatea mătăsei şi rezistenţa tonurilor obţinute prin culori vegetale. Un epigonation (nebederniţă), frumos brodat şi înfăţişând coborârea lui Iisus în infern, a aparţinut

mitropolitului Varlaam. El a fost executat la Secu și datează din primii ani ai veacului al XVII-lea.

O cruce lucrată în lemn de măslin, destăinue arta meșterilor dela Atos. Două alte cruci ctitorești sunt sculptate în lemn de chiparos și sunt opera ieromonahului Paisie, care le-a executat în M-rea Secului, între 1602 și 1610.

O evanghelie manuscrisă pe hârtie, datează dela 1664 și este împodobită cu frontispicii fine și cu patru miniaturi reprezentând pe Evangheliști.

Obiectul cel mai de samă al tezaurului a rămas fără îndoială spendidul epitaf brodat la începutul Sec. al XVII-lea pe catifea roșie, în mătasă și fir de aur și de argint de către călugărița Filoteia, pentru M-rea Secului și cu cheltuiala lui Nestor Ureche și a Mitrofanei. Punctul broderiei este de o mare fineța. Arta întregului epitaf face parte din evoluția broderiei moldovenești ale cărei capodopere sunt din Sec. al XV-lea și al XVI-lea și se pot admira în tezaurile dela Putna și Sucevița. Ingerii plângând, din epitaful dela Secu, sunt lucrarea cea mai frumoasă de acest gen, ce s'a lucrat vreodată. Sborul lor are eleganță și viață și expresia lor ne amintește cele mai impresionate creații ale sculpturei apusene medievale.

*
* *

Mănăstirea Secu are astăzi 50 de călugări în buget, din care 20 sunt la schitul Sihăstria și Sihla. Ca avere imobilă, M-rea are în jurul său, 500 h-tare de loc pentru pășune. Moșia Vatra Iazului din

Orhei — Basarabia — îi aduce M-rii un venit de 50.000 lei anual.

Săhăstria

Un schit de călugări, puţin mai departe de M-rea Secu, pe acelaş drum şi întemeiat pe la 1720 de Ghedeon, Episcopul Huşilor [1]).

Biserica de astăzi e zidită în anul 1825, cu cheltuiala lui Neculai Cernaveschi şi a altor creştini, după cum se vede din inscripţia dela uşa bisericii. Schitul Săhăstria, ca şi cel al Sihlei, este cu totul sărac. Astăzi e în atârnare de M-rea Secu, de care nu e mai departe decât 2 km. şi ceva.

Pe o potecă bună, se poate merge prin munţi, direct la Agapia, cale de o oră şi jumătate pe jos.

„Spre Mănăstiri" de C. Hogaş.

„Săhăstria, după cum arată însuş numele său, e un cuib de oameni sau, mai bine zis, de strămoşi ai omenirei, retraşi în adâncurile cele mai nepătrunse ale singurătăţii. Aicea, deşi natura nu e aşa de aspră şi de măreaţă ca la Sihla, totuş fiorii pustiului îţi răcesc inima şi te fac fără de voe să doreşti a te afla pe aripile unei pajuri din poveste, spre a te scoate la lume...... Ajunşi în poiana Săhăstriei nu văzurăm deocamdată decât patratul nemişcat al vechilor chilii, care păreau că se îndeasă de frică unele în altele. Ruina, şi putrezimea rânjeau spăimântătoare de pe acopereminte şi de pe păreţi; buruieni acăţătoare, cu cârcei în loc de picioare, puţin mai aveau până ce să-şi dee mâna cu paşnicii şi somnoroşii bureţi, crescuţi fără sămânţa pe şindrila putredă a coperişului.

Iar peste tot şi peste toate se înalţă crucea veche, ru-

[1]) C. D. Ghiorghiu „Locuri istorice din jud. Neamţ" pag. 61.

ginită și plecată, a Bisericii dar numai crucea...... Pentru acest mormânt nu mai trebuia decât atâta! Nu țin minte să fi simțit frică vreodată; pustiul însă, pustiul îmi strânse inima; și nu frica, dar un fel de groază mă cuprinse".

Sihla

Schit de călugări, în comuna Vânătorii Neamțului, nu departe de M-rea Secul. La Sihla se poate merge ori cu trăsura, pe drumul Secului, sau cu piciorul, dela Varatec, peste dealul Ciungi.

Schitul are două biserici: una construită cu cheltuiala lui Ioniță Pașcanu-Cantacuzino, în 1763 și reînoită mai târziu, și a doua, mai sus în stânci, făcută — se zice — numai dintr'nu brad [1]).

In apropiere de schit, mai in munte, se află peștera in care se spune că ar fi trăit Sfânta Teodora, timp de aproape 60 de ani. Deasupra peșterei, pe niște stânci prăpăstioase și cu anevoe de urcat, locul este drept și-i înfățișază ochiului una dintre cele mai frumoase priveliști. Ne găsim doar la 993 metri, altitudine. Aici, deasupra muntelui, intre niște stânci prăpăstioase, se află peștera Sfintei Teodora, o schivnică, a căreia amintire o păstrează tradiția cu mare venerație [2]).

Regiunea este sălbatecă și călătorul nu poate găsi hrană aici, pentrucă în schit nu vieţuesc decât 2—3 călugări, bătrâni, care mai nici adăpost nu-ți pot oferi.

---

[1]) N. G. Caranfil, „Călăuza turistului în jud. Neamț" și C. D. Ghiorghiu. „Dicționarul județului Neamț".

[2]) A se vedea frumoasa legendă a Sfintei Teodora de Gr. Grandea în Localitățile istorice din jud. Neamț" de C. D. Ghiorghiu.

„Spre Manastiri", de *C. Hogaș.*

„...în dimineața zilei a treia, ne îndrumarăm către Sihla, pe poteca Ciungilor, care e cea mai scurtă și cea mai îndămânoasă. Dascălul Alecu din Văratec era călăuzul nostru. Fiindcă trecem peste Ciungi, nu e rău să amintim că micul podiș ce se deschide pe vârful lor, pune la îndemână locuitorilor din vale una din cele mai neobișnuite și mai desfătătoare plimbări. S'ar zice că natura a întipărit aicea o dulce și primăvăratecă sărutare pe sinul munților iernatici și că sub această sărutare de nesfârșit amor au răsărit, ca prin farmec, milioane de flori strălucitoare ce acopăr întinderile ondulate și dulci; că sub ea s'a născut acea lină și răcoroasă adiere, ce veșnic suspină în acest loc și că pâlcuri de mesteacăni, cu ramuri despletite și cu trunchiuri de argint, nu sînt sămănate ici și colea, decât spre a chema pe drumețul obosit să guste pe un așternut de flori o clipă de visuri și de negrăită fericire. Ș'apoi cine n'a auzit în acest loc pe greerul șuerător și pe cosașul răgușit, locuitori nevăzuți ai miriștei uscate, cântându-și eternul lor cântec sub miezul zilei înflăcărat; cine n'a ascultat aicea pe gaița gâlcevitoare certându-se cu alta pe creanga vre-unui fag, acela desigur, n'a avut prilejul să se îmbete de cel mai dulce și mai dumnezeesc concert, pe care cântăreții naturei îl execută pe niște note necunoscute încă în scara muzicei omenești.

...Sosisem prin urmare la Sihla, adică la acel loc pierdut în creerii munților, în care numai vulturul cu sbor îndrazneț mai străbate din când în când pe căile fără de urmă ale aerului. Până atunci, Sihla era pentru mine o închipuire, ce ținea mai mult de domeniul poveștilor... Dacă Sihla nu pășește dincolo de marginile, apoi are cel puțin însușirea de a atinge, aproape, culmea de asprime, singurătate și sălbătăcie a celei mai puternice închipuiri. Astfel cu greu aș putea hotărî soiul felurítelor întipăriri ce-mi lăsa în suflet aceste locuri. Credeam deocamdată că am pășit pe lumea cealaltă... atât de singură și de pierdută în creerii munților e sălbateca Sihla.

Târgul Neamţ—Fălticeni (34 km.)

La o depărtare de 17 km. din Târgul Neamţ, pe drumul Fălticenilor este M-rea Râşca, zidită pe vremea lui Petru Rareş, sau poate de insuş acest Domn [1]).

Biserica nu mai e in forma ei primitivă, e total refăcută. In pridvor se poate vedea mormântul marelui cărturar, episcopul Macarie, povestitorul şi admiratorul devotat al lui Petru Rareş. Tot aici se poate vedea şi un tablou ctitoresc, înfăţişând pe Rareş împreună cu Ruxanda Doamna şi cu trei copii.

La Râşca, intr'o cameră din clopotniţă, a fost inchis Mihail Kogălniceanu în 1844, din porunca lui Mihai Sturza. Kogălniceanu a stat surgunit aici şase luni.

La 7 km. de Fălticeni este *Baia*, una din primele capitale ale Moldovei. Aici se pot vedea două monumente istorice de mare importanţă: Biserica lui Petru Rareş, zidită la 1532 şi Biserica Albă, zidită de Ştefan cel Mare in amintirea luptei cu Matei Corvin, la 1467. Tot la Baia se pot vedea şi ruinele bisericii catolice, zidită de Alexandru cel Bun pentru soţia sa Margareta, ce se crede că a şi fost înmormântată aici.

La 28 km. dela Fălticeni, pe drumul Mălinilor, este *Mănăstirea Slatina*, ctitoria lui Alexandru Lăpuşneanu, care zidind această biserică la 1561 „a vrut să intreacă pe toţi inaintaşii şi stramoşii săi prin

[1]) N. Iorga in „Sate şi Mănăstiri" susţine că „Râşca veche e o fondaţie a lui Petru Rareş".

clădirea acestei puternice mănăstiri. Niciodată Ştefan cel Mare sau Petru Rareş n'a avut îndrăsneala şi dărnicia ce trebue pentru a dura o clădire aşa de mare, aşa de bogată şi de felurită" [1]).

La Slatina e ingropat Alexandru Lăpuşneanu sub numele de călugărie „Pahomie" cum şi fiica sa Teofana.

Odoarele cele vechi, de mare preţ, au fost luate şi de aici în vremea răsboiului şi duse în siguranţă, la Moscova.

Tot în judeţul Folticeni, între Paşcani şi Dolhasca, in apropiere de calea ferată, 6 km. dela gara Dolhasca, se află *Mănăstirea Probota,* zidită la 1530 de Petru Rareş şi înconjurată cu zid la 1646 de către Vasile Lupu.

Biserica se asamănă in totul şi ca stil şi ca împărţire în lăuntru cu biserica M-rei Bistriţa. Pictura Probotei e cum spune D-l V. Ciurea, una din cele mai frumoase decoraţiuni murale din ţara noastră şi care s'a păstrat în forma ei veche, atât în lăuntru cât şi pe pereţii exteriori [2]).

„...Probota are insuşiri ce nu se mai află aiurea.. Din pridvorul plin de pietre de mormânt, care pomenesc neamurile lui Simion Stroici, pe Hăra pârcălabul credincios al lui Rareş bătrânul, pe vechiul boer Frăţian, pe un „Petru-Vodă, fiul lui Ştefan bătrânul", treci în marele, înaltul pronaos, şi de aici te găseşti, nu în naos chiar, ci în mausoleul ctitorilor, care formează o despărţire deosebită. Aici se odihnesc, în dreapta, supt minunate lespezi de marmoră

[1]) N. Iorga, „Sate şi Mănăstiri".
[2]) V. Ciurea, „Călăuza judeţului Falticeni".

maestru cioplită, Petru-Vodă Rareș și soția sa, fata de despot Elena, cărora fii nevrednici nu s'au îngrijit să li sape anul și ziua morții; în biserica părăsită... Domneștii soți care au împărtășit împreună cele mai mari bucurii și durerile cele mai mari ale vieții, dorm somn sfânt, sub aripile credinței și facerilor de bine. In față, supt o lespede lipită chiar pe pământ zac rămășițele lui Ștefan-Vodă fiul lui Rareș, ucis de boeri și pus în acest colț sfințit de mâinele compătimitoare ale surorii sale Ruxanda, soția Lăpușneanului, căci mama nenorocită, Doamna Elena, murise acum, zugrumată de acest ginere strașnic" [1]). Tot la Probota se păstrează și piatra de pe mormântul Oltei Doamna, mama lui Ștefan cel Mare [2]).

CAPITOLUL III.

Direcția Piatra—Bacău

Pe această linie avem mai puține localități, care să prezinte pentru calator un interes deosebit.

Roznovul, la 16 km. depărtare de Piatra, este un important centru comercial și industrial în acea regiune.

E de remarcat aici frumoasa biserică construită — în stil rusesc — cu cheltuiala fostului proprietar

---

[1]) N. Iorga. „Sate și Mânastiri din România".

[2]) Pentru o descriere mai amănunțită a județului Folticeni și a monumentelor din acest județ să se consulte meritoasa lucrare a D-lui profesor V. Ciurea „Călăuza județului Fălticeni".

al moşiei, colonelul G. Ruset-Roznovanu. Intreaga pictură este executată de cunoscutul pictor Costin Petrescu. Biserica are câteva obiecte de cult, lucrate

Banca Petrodava din oraşul Piatra

şi dăruite colonelului Roznovanu, pentru ctitoria sa, de către Regina Elisabeta a României.

Roznovul are un spital, o casă Naţională pentru educaţia poporului şi mai multe fabrici şi depozite de cherestea.

In comuna Podoleni, la 25 km. depărtare de Piatra se pot vedea ruinile bisericii din *Buciuleşti*. Ruinele sunt interesante pentrucă reprezintă o biserică, tip caracteristic secolului al XVII-lea. Pare a fi o ctitorie a Movileştilor.

Cronicarii Miron Costin şi I. Neculcea ne spun că Domnul Gh. Ştefan avea moşie şi curţi la Buciuleşti.

La 37 km. dela Piatra, pe drumul Bacăului, este comuna urbană *Buhuş*. Buhuşul poartă numele dela o veche familie boerească care stăpânea această parte de ţinut. In documentele vechi, întâmpinăm adesea, până aproape cu 100 ani în urmă, multe nume de boeri din familia „Buhuş".

Comuna Buhuş, a început să capete un aspect mai civilizat, datorită bunei gospodării de care a avut noroc, acum, mai în urmă. Buhuşul este luminat cu electricitate. Fabrica de postav din localitate este vestită [1]).

Tazlăul

La o depărtare de 20 km. de gara Roznov şi la la 35 de Piatra Neamţ se află comuna Tazlău, localitate climaterică într'o frumoasă regiune de munte, situată la 500 m. altitudine.

---

[1]) Despre această fabrică se tratează în această călăuză, la „Marea industrie".

In această localitate se găsesc isvoare bogate de ape minerale alcaline şi sulfuroase, neexploatate încă.

Tazlăul e unul din satele cele mai vechi din judeţ şi împreună cu Borleştii, Cândeştii, Rediul, etc., făcea parte din „Câmpul lui Dragoş“, cunoscut ca având o deasă populaţie românească, încă înainte de Alexandru cel Bun. De pe aceeaş vreme se cunoaşte aici şi o *vamă*, care controla intrarea mărfurilor din Ardeal prin pasul din apropiere „Ghimeşul“, trecătoare cunoscută şi folosită din cea mai îndepărtată vechime [1]). Vama Tazlăului era întărită cu mai multe *străji*, de unde a rămas şi până astăzi numele unui pârău din localitate, pârăul Străjei.

Biserica din Tazlău, după cum se vede din inscripţie, a fost zidită de Ştefan cel Mare la 1497 [2]). Peretele despărţitor dintre naos şi pronaos a fost desfiinţat, cu timpul, şi aici ca şi la Piatra, spre a se da lărgime interiorului, iar uşa s'a mutat la intrarea pridvorului, adaos mai târziu.

Uşa care dă din pridvor în pronaos prezintă o deosebită importanţă atât prin frumuseţa sculpturii chenarului, în stil gotic, cât şi prin canatul artistic săpat în lemn de tisă pe la 1596.

Această biserică, spune D-l Gh. Balş, „este una

[1]) V. Pârvan, „Inceputurile vieţii române la gurile Dunării“, pag. 46.

[2]) Io Voevod, cu mila lui Dumnezău, Domn al ţării Moldovii, fiul lui Bogdan Voevod, a inalţat hram intru numele Precistei Născătoarei de Dumnezău şi cinstitei ei naşteri, ca să fie pentru rugăciunea sa şi a soţiei sale Maria, şi a fiilor lui, Alexandru şi Bogdan; care a inceput a se zidi în la anul 7004 (1496) luna lui Iulie 4, şi s'a săvârşit la anul 7005 (1497) iar al Domniei lui al 41-lea curgător, în luna lui Noembrie în 88“. N. Iorga, „Inscripţii“.

dintre cele mai elegante şi mai elansate. Cu toate că este o biserică mănăstirească, prezintă particularitatea supralărgirei — foarte mică într'adevăr — a pronaosului, care nu se găseşte altminterea decât

Uşa de intrare in Pronaosul M-rii Tazlău

la bisericile orăşeneşti. Nu pare a avea podoaba smălţuită a lor, dar ca formă, e mai evoluată decât multe din ele şi poate fi pusă alături din acest punct de vedere, de Popăuţi şi de Hârlău, fiind de alt-

mintrelea chiar mai lunga şi mai inalta, totuş fără a se apropia de dimensiunile bisericii mănăstirii Neamţului. Rândul inferior de ocniţe ale pronaosului, aşezate la inălţimea părţii superioare a firidelor, nu se regăseşte decât la Sf. Neculai din Iaşi" [1]).

Pictura este nouă, 1859 şi inscripţiile de pe pietrile mormântale din pridvor, nu prezintă importanţă.

CAPITOLUL IV.

Biserici boereşti şi biserici de sat vechi

In judeţul Neamţ erau in vechime multe moşii boereşti. Proprietarii stăteau tot timpul la moşie, unde aveau case mari şi gospodării cu bune temeiuri. Lângă fiecare curte boerească era zidită şi câte o frumoasă biserică de piatră. Curtea boerească era legată cu biserica printr'o alee, care străbătând parcul, te conducea printr'o portiţă deschisă in zidul de imprejmuire al curţii boereşti, la biserică, unde marele proprietar cu copiii şi „giupinesele" se duceau in fiecare sărbătoare, cetind la strană „Cazania" şi dând apoi oamenilor sfaturi de cum trebue să se poarte ca gospodari şi ca buni creştini.

Portiţa in zid, către biserică, s'a inchis pe veşnicie, de când moşia a căzut pe mâna arendaşilor, boerii luând drumul marilor oraşe, drumul „străinătăţii" şi ca urmare, de cele mai multe ori, drumul ruinei şi al sărăciei.

Printre vechile biserici boereşti notăm: biserica

---

[1]) G. Balş, „Bisericile lui Ştefan cel Mare", pag. 74.

din satul Dărmănești, fostă proprietate a familiei Miclescu; biserica din Dobreni, fostă moșie a familiei Catargiu; Cârligi, moșie pe vremuri a familiei Rosetti-Bălănescu; Șerbești, a familiei Canta; Bozienii, a familiei Balș; Podoleni, a familiei Cantacuzino-Pașcanu; Păstrăvenii, a familiei fostului Domnitor Ion Sandu Sturza; Doamna (lângă Piatra) a familiei Balș [1]); etc.

De pe la 1700—1800 se mai păstrează încă, prin unele sate, frumoasele biserici de lemn, lucrate de meșteri țărani cu mijloacele așa de modeste de care dispunea mâna de oameni, care alcătuia satul pe atunci. Unele din aceste biserici țărănești ne înfățișează apreciabile dovezi de simț artistic în construcție, pictură și săpături în lemn. Intre altele, notăm bisericile din: Mășcătești—Dobreni, cam de pe la 1655 (după o piatră); Văleni, de pe la 1590; Runcu, încă mai veche, de zid; bisericile din satul Corni 1730 și din Bordea 1767, Comuna Budeștii Precistei; din Gura Văii, comuna Căciulești, clădită la 1744; din Cîndești, la 1776; Biserica din Vânatori Dumbrava-Roșie, clădită la 1710; din Sărata-Dobreni, la 1752; bisericile din Dragomirești, Borniș și Mastacăni, comuna Dragomirești, clădite intre 1750 și 1810; biserica din Itrinești la

---

[1]) Ana Balș-Lațescu, proprietara moșiei „Doamna" era și proprietara moșiei Maratei și a o parte din Târgul Pietrii. Ana Balș, vestită prin spiritul ei autoritar, având la 1864 un proces la judecătoria din Piatra și nemulțumită de mersul lucrurilor, a intrat în sala de ședințe cu cravașa în mână și a lovit pe judecători, care au trebuit să fugă. De aici se vede cât de greu se acomodau vechii boeri cu noul regim al epocei moderne, de egalitate înaintea legii.

1728, cea din Grumazeşti, Sf. Neculai, la 1666, cea din Răpciune (Hangu) de la 1773, deosebit de interesantă. Apoi bisericile de lemn din Rediu, Roznov, Vaduri, Bicazul Ardelean, ets., prezintă acelaş caracter [1]).

CAPITOLUL V.

Oameni de samă

Am socotit nimerit ca într'o lucrare menită să facă cunoscut judeţul Neamţ, nu va fi de prisos să se spună câteva cuvinte şi despre bărbaţii mai de seamă, originari din această parte de loc.

Vasile Conta, s'a născut la 1846 în comuna Ghindăoani. Preotul Conta, tatăl său, un om de o mare energie şi pricepere, era de loc din Bodeştii Precistei, dintr'o familie de ardeleni, aşezată în judeţul Neamţ cam pe la 1770.

Vasile Conta face şcoala primară la Târgul Neamţ, iar liceul şi Facultatea de Drept în Iaşi. La 1871 termină la Anvers Dreptul comercial, iar la 1872 îşi luă doctoratul la Bruxelles, în chip strălucit. In acelaş an, Conta capătă, în urma unui examen trecut cu un succes excepţional, catedra de drept civil la Universitatea din Iaşi. Până la 1881, a stat la Iaşi ca profesor şi avocat; după această dată şi-a mutat locuinţa şi activitatea la Bucureşti.

La 1879 a fost ales în Constituantă ca deputat

---

[1]) Datele de mai sus sunt luate după un anuar publicat de Casa Bisericilor.

In această calitate a dus cunoscuta luptă, opunându-se ca Evreii să fie primiţi ca cetăţeni Români, in masă, fără nici o selecţiune. Lupta lui pe această chestiune, deşi dusă impotriva fruntaşilor ambelor partide politice, liberal şi conservator, a fost totuş incununată cu succes, isbutind să se introducă in Constituţie cunoscutul Articol 7, pe temeiul căruia Evreii nu puteau căpăta cetăţenia română decât individual şi pe temeiul unor dovezi că sunt ataşaţi de ţară.

Discursul pe care l-a rostit in Cameră pe această chestiune, l-a făcut cunoscut şi peste hotare, iar „Ion Brătianu, care a ascultat acest discurs cu o atenţie neclintită, a zis intr'un cerc de prieteni: acum imi pare bine că n'a căzut Conta in alegeri. Ar fi fost păcat. Imi pare rău că l-am combătut [1]).

Conta, in chestiunea aceasta nu s'a agitat dintr'un sentiment de ură de rasă, sau dintr'un exclusivism religios, ci numai din motive de inalt patriotism, socotind el că un număr prea mare de Evrei nu poate fi primit deodată in sânul naţiunii române fără un mare pericol pentru neamul nostru. Conta a fost sincer.

In 1880 Conta intra in minister spre a reorganiza invăţământul; in această calitate a şi elaborat un proiect de lege cu privire la reforma invăţământului, lucrare, de unde se pot vedea concepţiile sale de profund cunoscător in această materie.

---

[1]) Pentru cele cuprinse aici, am consultat „Biografia lui V. Conta", publicată de Ana Conta-Karnbach in revista „Viaţa Românească" de pe 1915, cum şi „Enciclopedia Română", de Dr. C. Diaconovici.

Aproape de moartea sa, 21 April 1882, a fost numit ca membru al Inaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie.

In afară de diferite lucrări de drept, de la Conta ne-a mai rămas o serie de studii filosofice, in care se vădeşte nu numai o vastă cultură şi o profunditate de spirit neegalată, dar care-l afirmă şi ca pe „cea mai mare inteligenţă, pe care a dat-o până la el neamul românesc", cum l-a caracterizat mai târziu un mare om de stat.

Studiile sale filosofice, publicate in Paris, Bruxelles şi Iaşi, l-au pus in rândurile cugetătorilor cu renume in intreaga lume.

E de notat că filosoful Conta a studiat în străinătate cu ajutorul Societăţii „Junimea" din Iaşi, bucurându-se in deosebi de sprijinul lui Titu Maiorescu, cunoscutul filosof şi om de stat român.

* * *

Ion Creangă. Asupra biografiei lui, cel mai nemerit lucru, e să-l lăsăm să ne grăiască el însuş.

„Sînt născut la 1 Martie 1837 in satul Humuleşti, judeţul Neamţului, plasa de Sus, din părinţi români: Ştefan a lui Petrea Ciubotariul din Humuleşti şi soţia sa Smaranda, născută David Creangă, din satul Pipirig, judeţul Neamţului.

Intai şi intâi am început a învăţa cruce-ajută, după metoda veche la şcoala din Humuleşti, o chilie făcută cu cheltuiala sătenilor, prin îndemnul şi osârdia părintelui Ioan Humulescu, care avea o mână de învăţătură, un car de minte şi multă bunătate de inimă, Dumnezău să-l ierte! Poate să fi fost de vreo unsprezece ani, când am

inceput a invața. Știu ca eram atunci un baiet sfrijit, prizărit și fricos și de umbra mea.

Dascălul nostru era un holteiu frumos, sdravăn și voinic și-l chema Vasile a Vasilicai. El era și dascălul bisericii din sat. Un sorocovăț nemțesc plătea tata pe lună dascălului ca sa mă invețe. Și pe atunci imi ziceau in sat și la școală: Ionică a lui Ștefan a Petrei.

Peste vrun an, vornicul, prinzând la oaste cu arcanul pe bădița Vasile, dascălul nostru, școala a rămas pustie, iară noi școlarii, care eram peste 40 la număr, ne-am imprăștiat pe la casele noastre. După vrun an iarăș s'a deschis școala. Dar dascălul Iordache fiind cam chilaciu, a inceput a ne ridica de urechi la fârta, deasupra ușei și a ne prea îndesi la spinare cu Sfântul Neculai, un biciu de curele făcut și dăruit școalei de moș Fotea, cojocariul satului. Și așa, de unde până atunci mă duceam cu drag la școală, am început a umbla huciu-marginea: o zi mă duceam, două nu, dar tot deprinsesem a ceti oleacă.

Tata nu știa carte de feliu și nici mult haz nu facea de dânsa. El cam ades imi zicea: „Logofete brânză'n cui, lapte acru 'n călămări, cam prea te codești la treabă; mă tem că de atâta cărturărie n'o avea cine să ne tragă ciobotele". Dar mama luând sama cum invațam eu, ajunsese a ceti la ceaslov mai bine decât mine; și se bucura grozav, când vedea, că mă trag la carte. Din partea tatei, puteam să rămân cum era mai bine: „Nică a lui Ștefan a Petrei" om de treabă și gospodariu in sat la Humulești. Mama însă era în stare să toarcă 'n furcă și să învăț mai departe. Dar ce să mai învăț in Humulești? Căci in biserică ceteam și cântam pe-din-afară toate troparele ca și dascălul Iordache.

Intr'o zi, așa prin câșlegile Crăciunului, aproape de cârnileagă, viind bunicu-meu David Creanga din Pipirig pe la noi, m'a luat și m'a dus la munte, in școala lui Alecu Balș din satul Broșteni, județul Suceava, și m'a așezat în gazdă cu toata cheltuiala lui, la una Irinuca, care avea două capre pline de râe. De aice urmam la școală: și ori s'a prins cartea de mine ori nu, dar râia căpreasca știu că s'a prins.

Aproape de Florii, profesorul Nanu mi-a dat drumul acasă, și dela Broșteni am venit cu niște plutași, pe Bistrița, la Borca; dela Borca, cu o rudă a mea, pe Plaiul-Bătrân în Pipirig și din Pipirig la Humulești. Și când m'a văzut tata și mama tuns chilug și plin de râe, bucuria lor n'a fost proastă. Ce să facă? Au început a mă scălda ba cu leșie de ciocolăi, ba cu usuc de lână, ba a mă unge cu dohot și într'o săptămână m'au isbăvit de podoabă. Dar și eu le-am tras în ziua de Paști un „Ingerul a strigat" la biserică, de-au rămas toate babele din sat cu gura căscată la mine, iar fetele numa-și dau ghiont una alteia, văzând ce poate acum Nică a lui Ștefan a Petrei! Dascălul Iordache rămăsese acum pe jos; era a cincea roată la car. Biata mamă, crezând că am să ies un al doilea Cucuzel, s'a pus cu rugăminte pe lângă tata și m'a dat să învăț psaltihie la un psalt dela Biserica Adormirea din Târgul Neamțului, peste baltă, la vreo două svârlituri de piatră departe de satul nostru. Trei husăși plătea acum tata pe lună pentru mine. O iarnă am învățat și la această școală, căci iarna ce mai puteam învăța; iar vara nu făceam pureci mulți pe la școală; trebuia s'ajut acasă: la tors, la peptanuși, la nevedit, la făcut țevi cu sucala și la tors cu roata. Câte trei-patru oci de canură torceam pe zi; mă întreceam cu fetele cele mari din tors și ele din răutate mă porecleau „Ion Torcălău"[1]).

Creangă a învățat la seminarul din Socola și a făcut și școala normală „Vasile Lupu" din Iași. A fost o bucată de vreme diacon și de la o vreme lăsându-se de cariera bisericească a rămas institutor. A murit la 31 Decembrie 1889.

Creangă și-a publicat cea mai mare parte din scrieri la „Convorbiri literare"; a scris povești, amintiri din copilărie, anecdote și lucrări didactice.

---

[1]) „Ion Creangă, „Opere Complecte", Ediția a VI. edit. Cartea Românească.

El poate fi socotit ca cel mai mare prozator român și în deosebi ca cel mai adânc cunoscător al adevăratei limbi românești. Poveștile și in deosebi „Harap Alb" sunt neintrecute, adevărate perle ale literaturii românești [1]).

* * *

Alexandru Lambrior, născut la 10 Sept. 1846 din părinți agricultori, in satul Soci, jud. Neamț. Fiind profesor la Botoșani, este trimis de T. Maiorescu, pentru a-și complecta studiile la Paris. Acolo Lambrior urmează la Școala de Inalte Studii, ocupându-se în deosebi de limbile romanice.

„Intors in țară publică mai multe articole în „Convorbiri literare", intre care mai ales unul intitulat Indreptariu, (anul XXV) merită toată atenția, căci in el Lambrior pune bazele științifice ale ortografiei fonetice. Mai publică și o „Carte de cetire cu litere cirilice" cu o lungă și insemnată introducere filologică. Lambrior a fost poate cel dintâiu filolog român bine pregătit pentru meseria sa. Moartea — la 20 Sept. 1883 — l-a împedecat să facă tot ce se aștepta dela dânsul" [2]).

* * *

Episcopul Mehisedec, născut la 1882 in Gârcina, jud. Neamț. După ce termină studiile teologice la Chiev, ocupă mai multe demnități in țară, după

[1]) Dr. C. Diaconovici, „Enciclopedia Română".
[2]) Dr. Diaconovici, „Enciclopedia".

care la 1864 ajunge Episcop al Dunării de Jos, iar la 1879 Episcop de Roman. In timpul domniei lui Cuza-Vodă — al căruia colaborator călduros a fost la toate actele mari pe care acest Domn le-a făcut pentru ţară — a ajuns ministru de Culte. Merite deosebite a avut Melhisedec în bogata sa activitate literară-istorică şi teologică, pentru care a fost ales şi ca membru al Academiei Române.

Scrierile sale sunt prea numeroase ca să le înşiram aici, voiu nota in deosebi: Cronica Romanului, Cronica Huşului şi Notiţe istorice şi arheologice. Multe din scrieriele lui Melhisedec au fost editate de Academia Română. Episcopul Melhisedec, o adevărată fală a bisericii române, atât prin cultura cât şi prin pilda vieţii sale neprihănite, a murit la anul 1892 [1]).

Episcopul Silivestru Bălănescu al Huşului, a fost de loc din comuna Pângaraţi şi a murit la anul 1902.

Episcopul Silivestru dacă n'a fost mare cărturar ca Melhisedec, a fost însă o podoabă a Bisericii Române prin viaţa sa plină de cel mai curat simţ creştinesc. Un adevărat apostol în predicarea *cuvântului*, predică pe care o armoniza necurmat cu pilda unei vieţi de mare bunătate atât faţă de preoţime, pe care o conducea cu părintească dragoste, cât şi faţă de popor, in mijlocul căruia se simţia dator să stea cât mai des.

Vizitele sale canonice în Eparhie sunt momente de clasică înţelegere a datoriei arhiereşti. Intreaga

[1]) Dr. Diaconovici, „Enciclopedia".

sa avere și biblioteca a lăsat-o internatului Facultății de Teologie din București, gest, pe care-l întâmpinăm foarte rar în vechiul regat.

Lascăr Catargiu, născut la 1823 in Dobreni-Negrești, moșia familiei Catargiu, a fost ispravnic de Neamț și mai târziu Prim-Ministru al țării și șeful partidului Conservator. A impedecat abdicarea Regelui Carol, provocată de mișcarea de stradă din 11 Martie 1871. „Un om de rar bun simț și totdeauna demn și onest în purtarea sa; de o neobosită activitate în administrația țării". (T. Maiorescu, Discursuri parlamentare").

Vasile Alexandrescu Ureche, născut in Piatra și mort la 1901. A fost profesor la Universitățile din Iași și București, ministru de Culte și membru al Academiei Române. Ureche a lăsat multe scrieri istorice și câteva traduceri.

Colonelul Gh. Ruset-Roznovanu, proprietarul Roznovului, a fost in mai multe rânduri ca prefect al județului Neamț și vice-președinte al Camerii. Intre anii 1871 și 1876, fiind prefect sub guvernul lui Lascar Catargiu, a intensificat lucrarea șoselelor din acest județ. Tot de la Roznovanu ne-a rămas frumoasa biserica construită numai din piatra cioplită, in comuna Roznov.

Doctorul Dimitrie Cantemir, născut la Roznov. Deputat in mai multe rânduri, om activ și devotat trebilor obștești ale județului.

Doctorul Al Vițu, născut in comuna Săvinești, profesor universitar și fost deputat de Neamț. Mare naturalist și bărbat de inițiativă, a intemeiat la 1890 laboratorul de fiziologie de pe lângă uni-

versitatea din Bucureşti, laborator transformat mai târziu în „Institut".

Nicu N. Albu, în mai multe rânduri prefect al judeţului şi primar al oraşului Piatra.

Ca prefect a continuat lucrarea şoselelor începută de Roznovanu şi în deosebi, lui N. Albu i se datoreşte lucrarea părţii celei mai grele din şoseaua de la munte: Tarcău—Hangu între anii 1884 şi 1888. Tot dânsul a făcut şi „Parcul Cozla" o adevărată podoabă a oraşului Piatra.

Ioan Negrea, născut la Gura Văii, comuna Căciuleşti, profesor secundar şi fost deputat. Cel mai activ susţinător al învăţământului din acest judeţ şi unul dintre întemeetorii Gimnaziului şi mai apoi al liceului „Petru Rareş" din Piatra.

Gh. Liciu, născut la Duşeşti—Cărligi, fostul proprietar al teatrului din oraşul Piatra, zidit de Petru Liciu la 1872. Marele artist dramatic *Petru Liciu* a fost fiul lui Gh. Liciu.

Afară de aceştia, — toţi dispăruţi din viaţă — mai notăm şi câteva mari personalităţi care au avut strânse legături cu acest judeţ: *Alecu Russo*, fost magistrat la Piatra; *G. Asachi*, întemeetorul unei fabrici de hârtie la Petro-Dava (Peste Vale); *Ioan Luca Caragiale*, fost Revizor şcolar al jud. Neamţ şi autorul capodoperei dramatice „O scrisoare pierdută", inspirată — după cât se crede — din moravurile locale şi de la oamenii politici de pe acea vreme, din oraşul Piatra. *Emil Costinescu*, a copilărit în Târgul Neamţului şi mai târziu, ca ministru, a fost un cald susţinător al nevoilor acestui ţinut. *Calistrat Hogaş*, cunoscutul povesti-

tot de calatorii „Prin munții Neamțului", a trait mult timp in orașul Piatra, unde e și inmormântat. Talentatul pictor *Aurel Baeșu*, mort la Piatra in 1928, tocmai când era in plina desvoltare a geniului sau artistic. Multe din pânzele de mare valoare ale acestui artist se află in proprietatea familiei Lalu din Piatra, ocrotitoarea marelui pictor.

Notă. Multe din datele referitoare la acest capitol, cum și prețioase informațiuni cu privire la trecutul județului Neamț, le-am avut dela D-l Dim. Hogea, fost primar al orașului Piatra N.

67.452

PREȚUL LEI 120.—